

**TSHEKATSHEKO YA OMPHILE UMPHI MODISE YA GA D.P.S. MONYAISE GO
YA KA BOLEPAKANELO JWA GA GÉRARD GENETTE**

M. G. THIPE

21548862

E NEETSWE GO KGOTSOFATSA DITLHOKEGO TSA **DIKERII YA MA (SETSWANA)**
MO LEFAPHENG LA SETSWANA LA LEGORO LA BONETETSHI JWA SETHO LE
LOAGO KHEMPHASE YA MAFIKENG, YUNIBESITHI YA BOKONE BOPHIRIMA.

M060071492

MOFATLHOSIMOGOLO : MOPOROFESARA R.S. PRETORIUS

MOTHUSA-MOFATLHOSI: MME E. E. POOE

NGWANAITSEELE 2014

LIBRARY
MAFIKENG DISTRICT
CALL NO.:
2021 -02- 0 3
ACC.NO.:
NO. 11111111111111111111

MAIKANO

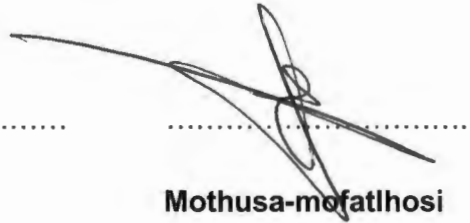
Ke neelana ka maitlamo a gore tiro e, ke e ke itiretseng yona. Ga go sepe se se tserweng mo tirong tsa basekaseki kgotsa bakwadi ba bangwe go sa tlhagisiwa kwa se adimilweng teng. Ke netefatsa fa patlisiso e, e ise e neelwe kwa yunibesithi epe, e ka tswa e le asaenemente kgotsa yona patlisiso. Tiro e, e neelwa go kgotsofatsa ditlhokego tsa Lefapha la Setswana mo Legorong la Bonetetshi jwa Setho le Loago mo Yunibesithi ya Bokone Bophirima, khamphase ya Mafikeng.

Mmatshoko Grace Thipe

Mofatlhosimogolo

Mothusa-mofatlhosi

Mop. Rigardt S. Pretorius

Mme Eileen E. Poee

10/11/2014

Letlha

10/11/2014

Letlha

10/11/2014

Letlha

DITEBOGO

Go matshwanedi go leboga Ramasedi yo o nkgontshitseng go nna pelotelele le go amogela tsotlhe ka pelo e e edileng. Go nna ngata e le nngwe ga bafatlhosi, go dirile gore kwa bofelong tiro e, e wele.

Ke rata go leboga mofatlhosimogolo wa tiro e, Moporofesara Rigardt Pretorius, yo o nnileng pelotelele mo go ntataiseng le go lolamisa tiro e, go e neela lobebe le le amogelesegang go ka fitlhelela ditlhokego tse di tlhokegang tsa seemo sa Masetase.

Ga ke tlogele kwa morago mme Eileen Pooe, e leng motlhatlheledi yo o nkamositseng letsele la mašwi a a bothitho, ka go ntlhatlhelela ka ga tsela e go kwalwang patlisiso ka yona. Go tlhoma motheo, ga go bonolo, mme o dirile go tlala seatla, gonne motheo o a o nthutileng o bonagetse. Se, ke se se kgontshitseng Moporofesara go tihatlosa moago wa motheo o, go ya kwa godimo. A Modimo a go tshegofatse.

Malebo a magolo go balelapa, rre Thipe N.N.J, bana, Phemelo le Karabo, go amogela go tlhokisiwa mofuthu wa ga mme ka fa lelapeng, gonne nako e ntsi e le mo go direng tiro e ya patlisiso. Rre Michael Nkwai Kgomotso Seshabela, kgaitsadi ke lebogela go nna ka gale o nkgopotsa gore **'mogala wa kgomo, tshwara ka thata, e se re go utlwa sebedu wa kgaoga'**.

Setswana se re moja morago ke kgosi. Ke kwakwabidi, modibela puo ya gaabo. Yo o ititeileng sehuba, a ema sejaro ka matlole go atlenegisa tswelediso ya go tshegetsisa serodumo sa puo ya Setswana. **Moporofesa Dan Kgwadi** (Motlatsa-Mokanseleri wa Yunibesithi ya Bokone Bophirima), matlole ga a wela mo metsing. Ke motlotlo ka wena ka ntlha ya se o ntiretseng sona, mmogo le baithuti ka nna. A Morena a go babalele, le go go fitlheledisa masego otlhe a gago.

Botlhe ba ba nnileng le seabe mo tirong e, a Mohau wa Modimo o le aparele ka metlha yotlhe.

TSHOSOBANYO

Morago ga gore Setswana se tseye tsela ya mafatshe a Bophirima mo tshekatshekong ya ditlhangwa, go nnile le basekaseki ba ba tsereng karolo mo tshekatshekong ya diponagalo tsa padi. Moporofesara R.M. Malope o tlhagisitse mo go 'Tshekatsheko tsenelelo ya dipadi tse tlhano tsa ntlha tsa ga D.P.S. Monyaise' diponagalo tsa padi e leng Morero, Kanelo, Maitshetlego, Baanelwa, Puo le setaele. Malope o ranolotse mareo a, ka bokgabane go tlhaloganngwa ke babuisi, a neela le dikao go se a se kayang ka mareo a diponagalo tse. Tiro e ya ga Malope, e baya mo seding diponagalo tsa setlhangwa sa padi, ka botlalo.

Maitlhommo a tiro ya ga Malope, ke go ruta ka ga diponagalo tsa setlhangwa le go di leba ka tsela e mafatshe a Bophirima a di lebang ka teng, go tlhagola tsela e ya bosekaseki jwa ditlhangwa tsa Setswana. Se, se rebotse go nama ga bosekaseki mo dipading. Matlhogela a bosekaseki jwa padi a leba boanedi ka tsenelelo. Boanedi jo, bo lebile baanelwa ba ditiragalo tsa setlhangwa ka tsenelelo, jaaka tsela e mokwadi a ba bopang ka yona go dira lefatshe la bona, mekgwa le tshobotsi ya bona. Bomme M. Lesete, mo go 'Nte, ke go tseye kgopu', e e sekasekang padi ya ga R.M. Malope, ba neela diponagalo tsa padi ka go di tlhagisa ka tiriso ya setlhangwa, Matlhoko Matlhoko, le mo go tse dingwe jaaka Samorerwana, Omphile Umphi Modise, B.N. Kgosikoma le ba bangwe ba gata mo Malope a gatileng teng ka go tlhagisa diponagalo tsa setlhangwa sa Omphile Umphi Modise. Basekaseki ba, ba dirile go tlala seatla gonne ga jaana, babuisi le baithuti ba itse diponagalo tse le fa ba le mo borokong.

Sebe sa phiri ke gore, diponagalo tse di peteketswa fela mme babuisi ba le bantsi ba palelwa ke go di tomola go tswa ka mo setlhangweng. R.M. Malope o tlhagisitse fa diponagalo tsa setlhangwa di logagane semoseme, mo tota di ka se kgaoganngweng. Ketsaetsego e, ke yona e lerileng lewa lengwe le le utolotseng patlisiso e, go leka go thiba mokhino o. Patlisiso e lebagane le go ranolola bothata jwa go palelwa ke go ntsha diponagalo tsa padi mo setlhangweng.

Ka ntlha ya se, patlisiso e mo motlhaleng wa go leba Bolepakanelo fa bo ka se thuse go rarabolola bothata jo, segolo Bolepakanelo jwa ga Gérard Genette. Letsie o setse a dirisitse Bolepakanelo jwa letlhogela la ga Genette, e leng, Bal, mo terameng, mme le gone a bo tlhagisa ka puo ya Seesimane. Bolepakanelo jo, bo lebile go lepa tsela e

mokwadi a tlhagisang ditiragalo tsa setlhangwa ka kanelo, tsela e a dirisang baanelwa go tlhagisa morero mo go tlhaloganyeng setlhangwa ka botlalo.

Bolepakanelo jwa ga Genette bo tlaa lejwa go ya ka dikarolo tse tharo e leng: **kgang, setlhangwa le kanelo**. Go tlaa salwa morago dikarolo, dikarolwana le dielemente tsa dikarolo go ya ka tsela e Genette a di lebang ka teng, go tlotlhomisa fa di ka se beye diponagalo tsa padi mo mpaananeng go ka kgonwa go lemogwa bonolo mo setlhangweng.

Go fitlhelela tsotlhe tse di tlhagisitsweng mo godimo, patlisiso e tlaa kgaoganngwa ka dikgaolo di le 4. Kgaolo ya 1, e e leng ka ga lemorago la setlhangwa, padi, bothata ba patlisiso, maikaelelo le mokgwatsamaiso gammogo le tharabololo ya bothata di tlaa lejwa. E ke kgaolo e e tlaa neelang mmuisi lemorago la ditlhangwa mo Setswaneng, gore a nne le kitso ka botlalo le go kgona go e lomaganya le se patlisiso e yang go se leba. Kgaolo ya 2, e tlaa leba lemorago ka ga Bolepakanelo, Bolepakanelo jwa ga Genette le lemorago la ga Genette. Kgaolo e, e tlaa thusa mo go tlhaloganyeng se tota Bolepakanelo e leng sona, le go tlhaloganya tsela e Genette a lebang Bolepakanelo ka teng, go kgona go elela le kgaolo ya 3. Kgaolo ya 3, e tlaa tlhagisa tshekatsheko tsenelelo ya *Omphile Umphi Modise* ya ga D.P.S. Monyaise go ya ka mmotlolo wa Bolepakanelo wa ga Genette. Dikarolo tsa Bolepakanelo, e leng Kgang, Setlhangwa le Kanelo di tlaa elwa tlhoko le go tlotlhomisa fa *Omphile Umphi Modise* e fitlheetse se Genette a se kayang ka Bolepakanelo jwa gagwe. Lemorago ka ga mokwadi wa setlhangwa se, D.P.S. Monyaise, ga le kitla le tlogelwa kwa morago gonne le ka thusa mo boalong jwa go sedifatsa dintlha tse dingwe tsa setlhangwa, jaaka tlhaloso ya mafelo a ditiragalo di diragalelang mo go ona. Kgaolo ya 4, e tlaa leba tshosobanyo le go neela diphitlhelelo tsa dintlha tse e leng tsona dipilara tsa kgaolo ya 1, 2 le 3.

SUMMARY

Since Setswana followed the Western approach to literary criticism, several researchers have taken part in Setswana literature criticism. One of them is R.M. Malope in 'Tshekatsheko tsenelelo ya dipadi tse tlhano tsa ntlha tsa ga D.P.S. Monyaise', he stated the following features of a novel as the theme, narration, characters and language and style. Definitions of features and supporting example are given in order to clarify them for the readers.

The objective of Malope's thesis is to inform the readers of the text, which serve as indispensable basic way of literature analysis of the text according to the Western approach of literary criticism. This broadens the criticism of novel, Malope's school of thought was beefed up by M. Lesete, in 'Nte, ke go tseye kgopu', analysing Matlhoko Matlhoko and Samorerwana, B.N. Kgosikoma used Omphile Umphi Modise in their critical analysis. The reader and students have an elementary comprehension of the main features of the novel.

However, the above comprehension proved to be superficial. This became evident when statistics in grade 12 literature papers were taken which shows that learners were unable to adequately extract these features in the piece of work in prose. Malope stated that the different features of a novel inextricably intertwine to an extent that they could not be reasonably separated without posing a danger to the structure of a novel. This uncertainty contributed towards the understanding of this research, to fill the existing gap.

This research attempts to use Gérard Genette's Narratology to solve the abovementioned problem in Setswana novel. As Bal (i.e Genette's student) was used both on drama genre and use the medium of research as English. With Genette's Narratology the main focus will be to look at the ways in which an author represents the events of a text through narration and the way that he uses the character to represent the theme in order to make the understanding of the text holistic.

Genette's Narratology will be viewed under 3 divisions: Story, Text and Narration. Genette's Narratology typology will form the basis of this research to help present the features of the novel in an understandable way.

In order to achieve all the above stated, this research will be divided into 4 chapters. Chapter 1 will present the background about a novel genre, problem statement, the aim, the research method and the solution of the problem. This is to make sure that the reader should have the information about a novel in Setswana so as to flow with the content of the research. Chapter 2 will cover the background information about Narratology, Genette's Narratology and his biography. This is to help the reader understand what is really meant by Narratology and Genette's interpretation, so as to be in line with the application of Genette's work in chapter 3. Chapter 3 will apply Genette's Narratological analysis on the chosen text, namely *Omphile Umphi Modise*. This is where the text narrative and narration will be closely monitored to see if *Omphile Umphi Modise* has made Genette's Narratological theory. D.P.S. Monyaise will not be overlooked as it may share light on the setting in *Omphile Umphi Modise*. The research will end with chapter 4, being the summary of the highlight of the facts as espoused in chapter 1 to 3 of this research.

MAREOMAGOLO

Bolepakanelo (Narratology)

Bolepapopego (Structuralism)

Ditlhangwa tsa Setswana (Setswana Literature)

Porosa (Prose)

Padi (Novel)

DITENG	TSEBE
MAIKANO	i
DITEBOGO	ii
TSHOSOBANYO	iii-vi
MAREOMAGOLO	vii
KGAOLO YA 1	1
LEMORAGO KA GA DITLHANGWA TSA SETSWANA LE BOTHATA JWA PATLISISO	
1.1. MATSENO	1
1.2. TLHAGISETSO LE BOTHATA	1-5
1.3. BOTHATA BA PATLISISO	5
1.4. MAIKAELELO KA GA PATLISISO	6
1.5. THARABOLOLO YA BOTHATA	6-7
1.6. MOKGWATSAMAISO WA PATLISISO	7-8
1.6.1. Tshekatsheko ya metswedi e e maleba	9
1.6.2. Kgaoganyo ya dikgaolo	9
1.6.3. Metswedi ya kakaretso	9-12
KGAOLO 2	13
BOLEPAKANELO BA GA GÈRARD GENETTE	
2.1. MATSENO	13
2.2. BOLEPAKANELO KE ENG?	13-15
2.3. LEMORAGO KA GA BOLEPAKANELO	15-16
2.3.1. Bolepakanelo jwa paka ya bolepapopego	16-17
2.3.2. Paka ya thanololo	17
2.3.3. Paka ya maitemogelo-kitso	17-18
2.3.4. Paka ya go kopanya ntle le kgotlhano	18
2.4. GÈRARD GENETTE	18
2.4.1. Matseno	18
2.4.2. Lemorago ka ga Gèrard Genette	18-19
2.4.3. Bolepakanelo jwa ga Gèrard Genette	19-20
2.4.4. Dikarolo tsa Bolepakanelo	20-21
A. Kgang	21

B. Setlhangwa	21
i) Nako	22
ii) Modiriso	22
iii) Lentswe/Kodu	22
C. Kanelo	22
2.4.5. KAMANO YA DIKAROLO TSA BOLEPAKANELO JWA GA GÈRARD GENETTE	22-23
2.4.6. DIKGATO TSA BOLEPAKANELO JWA GA GÈRARD GENETTE	23
2.4.6.1. Tatelano	23
A. Nako ya kanelo	23-24
i). Kanelo-phethi	24
ii).Kanelo-ponelopele	25-26
2.4.6.2. Selekanyetso sa kanelo	26
A. Tshosobanyo	26
B. Go goga mowa/Go kgonya	27
C. Tlogelo	27
i). Tlogelo e e phuthologileng	27
ii). Tlogelo e e feletseng	27
iii). Tlogelo e e leng ya kgopolo	28
D. Pono	28
2.4.6.3. Poapoeletso ya kanelo ya ditiragalo	28
A. Kanelo-gangwe	29
B. Kanelo-gantsi ya se se diragetseng gantsi	29
C. Kanelo-gangwepoeletso ya se se diragetseng gangwe	29
D. Kanelo-gangwepoeletso	29
i). Kanelo-gangwepoeletso ya boitlhomo	30
ii). Kanelo-gangwepoeletso e e totobetseng	30
iii). Kanelo-gangwepoeletso e e atolositsweng	30-31
2.4.6.4. Modiriso	31
A. Modiriso-Kanelo	31
B. Sekgala	31-32

C. Kanelo ya ditiragalo	32
D. Puo ya kanelo	32
i) Puo e e anelang	32
ii) Puo e e sutasutang	33
iii) Puo pegelo	33
E. Ponalo	33
F. Lentswe la kanelo	33-34
i). Go tlhoka tsepamiso-maikutlo	34
ii). Tsepamiso-maikutlo ya ka fa teng	34
iii). Tsepamiso-maikutlo ya ka kwa ntle	34
G. Diphetolo	34-35
H. Dikai-dintsi	35
2.4.6.5. Lentswe	35
A. Motlha wa kanelo	35-36
i). Nako ya kanelo	36
a). Kanelo ya morago ga ditiragalo	36
b). Kanelo ya ponelopele	36-37
c). Kanelo ya segongwe le tiragalo	37
d). Kanelo ya ponelopele le segongwe	37
B. Dikgato tsa kanelo	37
i). Moanedi yo o kwa ntle	37-38
ii). Kanelo e e dikagangweng	38
C. Diphetogo	39
D. Moanedi	39
E. Mogaka	39
i). Seabe sa moanedi	40
a). Seabe sa go anela	40
b). Seabe sa go kaela	40
c). Seabe sa go tlhaeletsana	40
d). Seabe sa maikutlo	40-41
e). Seabe sa go paka	41
F. Moamogedi	41-42
LETLHOMESO LA TSHEKATSHEKO	43-46

KGAOLO 3	47
BOLEPAKANELO GO YA KA GENETTE MO GO OMPHILE UMPHI MODISE	
3.1.MATSENO	47
A. Lemorago ka ga D.P.S. Monyaise	47-48
B. Setlhangwa sa Omphile Umphi Modise	48-53
3.2. TSHEKATSHEKOTSENELELO YA OMPHILE UMPHI MODISE	53
3.2.1. KGANG	53
3.2.1.1. Lentswe	54
A. Motlha wa kanelo	54
<i>a). Nako ya kanelo</i>	54-55
<i>i). Kanelo ya morago ga tiragalo</i>	55-56
<i>ii). Kanelo ya ponelopele</i>	56
<i>iii). Kanelo ya segongwe le ditiragalo</i>	56-57
<i>iv). Kanelo ya ponelopele le segongwe</i>	57
B. Dikgato tsa kanelo	57
<i>i). Moanedi wa maemo a ntlha</i>	58
<i>ii). kanelo e e dikagangweng</i>	58-59
C. Diphetogo tsa dikgato	59
D. Moanedi	59-60
E. Mogaka	60
<i>i). Seabe sa go kaela</i>	60-61
<i>ii). Seabe sa go anela</i>	61-62
<i>iii). Seabe sa go tlhaeletsana</i>	62
<i>iv). Seabe sa maikutlo</i>	62-63
<i>v). Seabe sa go paka</i>	63-65
F. Moamogedi	65-66
3.2.2. SETLHANGWA	66
3.2.2.1. MATSENO	66
3.2.2.2. MODIRISO	66
A. Modiriso-Kanelo	66-68
B. Sekgala	68-69
C. Kanelo ya ditiragalo	69
D. Puo ya kanelo	70
<i>i). Puo e e anelang</i>	70

ii). Puo e e sutasutang/Sutasutisiwang	70-71
iii). Puo ya pegelo	71-72
E. Ponalo	72-73
F. Lentswe la kanelo	73
i). Go tlhoka tsepamiso maikutlo	73
ii). Tsepamiso-maikutlo ya ka fa teng.	73-74
iii). Tsepamiso-maikutlo ya kwa ntle	74
G. Diphetolo	74-75
H. Dikai-Dintsi	75-76
3.2.2.3. LEBELO LA KANELO	76
A. Tshosobanyo ya kanelo	76
B. Go goga mowa/Go kgonya	76-77
C. Tlogelo	77
i). Tlogelo e e phuthologileng	77-78
ii). Tlogelo e e feletseng	78
iii). Tlogelo e e leng ya kgopolo	78-79
D. Pono	79
3.2.3. KANELO	79
3.2.3.1. Tatelano	79
A. Nako ya kanelo	79-80
i). Kanelo-phethi	80-81
ii). Kanelo ponelopele	81-82
3.2.3.2. POAPOELETSO YA KANELO YA DITIRAGALO	82
A. Kanelo-gangwe	82
B. Kanelo-gantsi ya se se diragetseng gantsi	82-83
C. Kanelo-gangwepoeletso	83-84
D. Kanelo-poapoeletso	84
i). Kanelo-gangwepoeletso ya maitlhommo	84
ii). Kanelo-gangwepoeletso e e totobetseng	84-85
iii). Kanelo-gangwepoeletso e e atolositsweng	85

3.3. BOKHUTLO	85-86
KGAOLO YA 4	87
TSHOSOBANYO, DIKATLENEGISO LE DIPHITLHELELO KA GA TIORI YA GA GENETTE	
4.1. MATSENO	87-88
4.2. DIPOTSO TSA TSIBOGELO YA PATLISISO	88
a) Dintlhakgolo tsa Bolepakanelo tse di ka thusang go bo tthaloganya	88-91
b) Tebalebiso ya Bolepakanelo ka go bona fa e ka dirisiwa mo go senoleng diponagalo tsa setlhangwa sa Setswana	91-93
c) Mekgwa e e ka dirisiwang go buisa setlhangwa ka tsenelelo go lepa diponagalo mo setlhangweng	93-94
i) Kgang	94-95
ii) Setlhangwa	95-96
iii) Kanelo	96-97
4.3. BOKHUTLO	97
LENANEO LA METSWEDI	98-102
MAMETLELELO YA MAREO A A DIRISITSWENG	103-105

KGAOLO YA 1

LEMORAGO KA GA DITLHANGWA TSA SETSWANA LE BOTHATA JWA PATLISISO

1.1. MATSENO

Omphile Umphi Modise ke lokwalo lwa setlhangwa. Bogologolo ditlhangwa tsa setso, diane, maele, dinoolwane, dikinane, di ne di ntse di le teng mme di ne di sa kwalwe, di tlotliwa fela. Se, se tlhagiswa ke Jordan (1973:3) fa a re: "The history of the literature of the Southern Africans begins long before these people knew anything about writing and long before the advent of the European".

1.2. TLHAGISETSO LE BOTHATA

Motswana o ne a ntsha bokgeleke jwa gagwe mo puong, ka go tlotla, a gorosa molaetsa go bareetsi. Phetogo ya dipaka ya lere tlhabologo mo ditlhangweng. Mokgoko (1983), o tlhagisa fa paka ya 1857-1939, e le ya phokelelo ya misionere. Baromiwa ba Baruti ba "London, Berlin le Wesley" ba tlile mo Aforika ba ribolola mokwalo wa Setswana. Moffat a simolola go fetolela Beibele mo puong ya Setswana ka 1826. Sol T. Plaatje a fetolela diterama tsa ga Shakespeare mo Setswaneng. "Comedy of errors" o e fetoletse go nna "Diphosphoso" ka 1930, fa "Julius Caesar e nnile "Dintshontsho tsa bo-Juliase Kesara". Ke teng mo go simolotsweng ka kwalo le kgatiso ya ditlhangwa. Gérard (1993:169) o totobatsa se ka go re: "Setswana creative literature owes its existence to the different-missionary societies whose main task was to Christianise the Batswana. In order to accomplish their task, the missionary societies had to teach people to read and write".

Phokelelo ya misionere ya tlisa phetogo mo Batswaneng, ba simolola go itse go kwala, mme ditlhangwa tsa kwalwa gonne go lemogilwe fa thuto le molaetsa wa tsona o sa fitlhelele babui kgotsa baitsepuo e go kwadilweng ka yona. Padi ya ntlha mo Setswaneng e leng **Mokwena**, e kwadilwe ke D.P. Moloto ka 1940. Ke yona ya ntlha go efoga phokelelo ya sekeresete, gonne e anela ka ga botshelo ba Mokwena e leng moanelwamogolo go fitlha a bo a bona bogosi. Ka 1944, N.G. Phutiagae a kwala **Mosimane Motshabadire** e e anelang ka ga botshelo jwa Batswana. M.O.M. Seboni ka 1947 a kwala **Rammone wa Kgalagadi**, e e tlhagisang boyamakgoeng jo bo lerileng katlego. 1950, L.D. Matshego a kwala **Bonno Botlwaelo**, e go senolang botshelo jwa

MoZulu yo o nnang mo morafeng wa Batswana. Moloto a ipoa kgatsu ka **Motimedi**, e e tsibosang fa go tlhoka tlhokomelo ya batsadi go tlisa tatlhego ya ngwana. P.P. Leseiyane a latela ka **Moremogolo wa motho**, e e tlhagisang fa monna a nna se a leng sona go tswa ka phisegelo ya gagwe. Ka 1960, S.A. Moroke a tlhagisa **Sephaphati**, e e tlhagisang bosekeresete, gonne e anela ka ga motho yo o neng a sotlega mme a gopola gae. D.P.S. Monyaise a kwala **Omphile Umphi Modise**, mme yona ya tlhagisa boyamakgoeng jwa moanelwamogolo Motlalepule a boela gae a le nosi,gonne ngwana yo a mo imetseng kwa makgoeng a mo tlogetse kwa legaeng la bana, jaanong a boa a itshopere e bile a koafetse ka ntlha ya go fetswa ke go tshola sephiri ka ga ngwana.Omphile ya latelwa ke **Marara**. Ka 1965 a golola gape **Ngaka Mosadi Mooka** e e anelang ka manyalo a a kgoreletswang ke setso go atlega. **Go ša baori** ya 1971, e anela ka lerato la bašwa. Thuto e ne ya tswelela ka bokwadi jwa mefutatlhangwa e meraro. Rapoo (1993: 24), o tlhagisa fa mefutatlhangwa e, e le porosa, terama le poko. Ka mefutatlhangwa e, go romelwa melaetsa kana thuto go babuisi ka mokgwa wa go kwala setlhangwa go buisiwa le go amogelwa ke basekaseki. Swanepoel (1990:2) o tlhagisa go anamisiwa ga thuto ya ditlhangwa ka mokgwa o o latelang:

Moromedi → Molaetsa → Moamogedi

Go ya ka sethalo se, Swanepoel fa a se amanya le setlhangwa o lebile 'Moromedi' e le mokwadi wa setlhangwa, 'Molaetsa' e le setlhangwa ka bosona mme 'Moamogedi' e le mmuisi wa setlhangwa. Patlisiso e e ikamanya le mofutatlhangwa wa porosa ka padi, ya ga D.P.S. Monyaise e bong "Omphile Umphi Modise". Ka jalo, D.P.S. Monyaise ke mokwadi kana moromedi wa molaetsa ka ga maitemogelo a gagwe a botshelo ka setlhangwa, Omphile Umphi Modise, gore basekaseki ba kgone go fitlhelela thuto e ba batlang go tlhaba babuisi botlhale le go ba efosa mo dilong dingwe mo botshelong, jaaka go se latlhe bana, jaaka Motlalepule, gonne ngwana e le neo go tswa kwa Modimong.

Rapoo (1993:24) o tlhagisa fa padi e le nngwe ya makala a porosa, mme makala a mangwe e le patsana, kgangkhutshwe, tlhamo le kwalotshelo. Ka jalo, padi jaaka e le lekala la porosa, ke setlhangwa se se tletseng botsweretshi jwa botlhami jo bo ka sekasekwang le go batlisisiwa, gonne e kwaletswe botlhe ba ba nang le kgatlhego ya go buisa. Beckson (1990: 216) o tshwaela ka tsela e e latelang ka ga porosa: "Prose is the type of language used in novels, short stories, articles, etc."

Go ya ka Owen (2010) le Malope (1977), padi e itshenola mo makaleng a mangwe a porosa ka diponagalo tsa yona e leng, kanelo, morero, poloto, baanelwa, maitshetlego le puo le setaele. Ke jaaka Rapoo (1993: 56) a reng: "Setlhangwa sengwe le sengwe se bopilwe ka dintlha tsa ponagalo ya sona".

Mmuisi mongwe le mongwe wa setlhangwa, o tshwanetse a bo a na le maitemogelo a go lemoga diponagalo tse, fa a ntse a tsweletse go se buisa ka kelotlhoko. Gill (1985: 79) ena a re: "If you fail to attend to the particular way in which a novelist invites you to see events, you will misunderstand the novel". Ka jalo, go buisa ka kelotlhoko, go a tlhokagala gone puiso ya setlhangwa ke kgolagano ya mmuisi le mokwadi wa setlhangwa. Gill (1985:229) o ipoa kgatsu ka go totobatsa kgolagano e ka go re: "Reading a book is a collaboration between you and the author. The author is inviting you to feel, to think, and to judge as you read". Go fitlhelela kgolagano e, mmuisi o tshwanetse a bo a na le leitlho la bosaense go itse le go lemoga diponagalo tsa padi le mokgwatiriso wa tsona ka mokwadi. Ka jalo, tiori le melebo jaaka e le tsela ya bosekaseki ya go sekaseka setlhangwa, ga e kitla e tlogelwa. Tiori ya Bolepakanelo e tlaa dirisiwa e patagantswe le molebopopego le molebo wa kamogelo ya babuisi. Du Plooy (1991:253) o kaya fa Bolepakanelo e le tiori e e neelang mokgwa o setlhangwa se ka buisiwang ka ona.

Go lemoga diponagalo go tswa mo pading, go tlhokega kitso ya ditogamaano tse di rileng. Go tlhokega gore mmuisi a bo a na le leitlho la bosaense mo bosekaseking. Rimmon-Kenan (1983:89-90) o tthagisa mefuta ya kanelo, e leng: kanelo ka tse di diragetseng, kanelo ka tse di tlaa diragalang, kanelo ka tse di diragalang ka nako le kanelo ka thefosano ya ditiragalo. Tse, ke ditogamaano tsa ntlha go di lemoga mo puisong ya setlhangwa. Se se botlhokwa ke go lemoga gore kanelo e tthagiswa ka mang. Rimmon-Kenan (1983:89) o tthagisa kanelo ka mokwadi, mmuisi, moanedi le ka moreetsi.

Melebo e farologane, gone batho ba ka se ke ba leba selo se le sengwe ka go tshwana. Go se lebe ditlhangwa ka go tshwana, go tliša ditshekatsheko tse di farologaneng. Se, se kgontsha go sekasekwa ga setlhangwa se le sengwe mme tshekatsheko ya sona e farologana go ya ka tebo ya mosekaseki, go ya ka dikgwetlho tsa ngwaga o go kwalwang ka ona, go tlihabolola le go itepatepanya le maemo a dingwaga tseo. Tshekatsheko e lere bosaense mo ditlhangweng ka go tthagisa melebo

go nna mogotlha o ditshekatsheko di tshwanetseng go tataisiwa ka ona, e se re gongwe ga tsamaiwa go latlhegwa kgotsa ga etwa go ikganetswa fa go sekasekwa.

Mokgoko (1983: 18-20) o tlhagisa bakwalapadi ka dipaka tse di latelang:

1940 – 1949 → D.P. Moloto

1950 – 1959 → L.D. Matshego

1960 – 1969 → D.P.S. Monyaise

1980 – 1983 → M.T. Mmileng

Dipaka tse, di lere temoso ka tshimologo ya kwalo ya ditlhangwa mo Setswaneng. Bakwadi ba santse ba kgasa jaaka bana mo go kwaleng dipadi tsa Setswana. Paka nngwe le nngwe e bontsha tlihabologo ya go ikemela ga Batswana mo kwalong ya ditlhangwa e e efogang phokelelo ya misione. Batswana ba simolola go kwala ka maitemogelo ka tsa botshelo jwa bona. Paka nngwe le nngwe e tla ka kgolo mo bokwading le mokwalo o o nametshang pelo wa puo ya Setswana. '**Rona**' ya se tihole e kwalwa e le '**Tshona**' Mo dipakeng tsotlhe tse, tsa paka ya 1960 – 1969, e nnile paka e e tlhomiwang ke D.P.S. Monyaise kwa setlhoeng ka padi ya gagwe, Omphile Umphi Modise. Gérard (1993: 175) o tlhagisa se ka tsela e e latelang: "... Omphile Umphi Modise is qualitatively the most outstanding because of its maximal use of suspense and irony in the description of events". Monyaise mo go Omphile Umphi Modise o tlhagisa diponagalo tsa padi bonolo go ka tlhaloganngwa. Ke ka moo mo patlisisong e, go tlhophilwe padi ya ga Monyaise ya ntlha e bong Omphile Umphi Modise, go tswa mo go tse dingwe tsa gagwe jaaka *Marara*, *Ngaka Mosadi Mooka*, *Bogosi Kupe* le *Go ša baori* gonne e le ya ntlha mo bokwalapading jwa ga Monyaise mo Setswaneng, e e tseetsweng matsapa. E tlhophilwe go dirisiwa e le sekao sa padi e e tlaa sekasekwang go lemoga diponagalo tsa padi mo go yona, go tlhaga thuso babuisi ba e ka tsogang e le bakwalapadi. Bokwalapadi jo, bo itemogetswe go tswa kwa go jwa kanelo ya bonaane, go tshwaraganya mekgatlho ya batho le go tlisa tlhotlheletso e e rileng mo setsong. Omphile Umphi Modise e tsamaya mo dikgatong tsa ditiori tsa sešweng ya mekgwatsamaiso e e tlhagiswang ke Swanepoel (1990) ka ga setlhangwa. Tiori ya mekgwatsamaiso (polysystem theory) e e simolotsweng ka 1970, e tlhagisa fa e lebagane le tse di latelang:

- dikhoutu tse di farologaneng tse di dirisiwang mo puong go akareditswe le melawana ya thutapuo.
- E lebile setlhangwa e le mekgwatsamaiso e e golaganeng e bile e susumetsana.
- Dipheto go tse di tlišwang ke meono le ditumelo tse di leng mo setlhangweng se se rileng go ya ka dipaka tse di farologaneng.

Omphile Umphi Modise e e gatisitsweng sešweng ka ngwaga wa (2000) e tlhagisa Hisetori-bayokerafi ya ga Monyaise kwa tshimologong. Se, se bontsha kgolo mo kgatlhegong ya bosekaseki mo Setswaneng. Ka Hisetori ya mokwadi go lemogilwe fa tsa botshelo jwa mokwadi di na le tshusumetso mo bokwading jwa gagwe. Monyaise o goletse kwa ga bommaagwe kwa Matile, e leng motseselegae, moo motshameko wa setso jaaka wa lefetlho o neng o tshamekwa ka tumelo ya go re fa go phamotswe lefetlho mo lefelong le pula e nang mo go lona, la isiwa kwa motseng o pula e sa neng, pula e tlaa ba tshologela. Go nneng ga ga Monyaise mo motseng o, go mo kgontsha go ala lemorago la lefelo le ka matsetseleko, gonne a le itse jaaka a ikitse. O itse ka tsa temo le go disa, gonne a godile a dira tiro ya go disa. Go tlogeng foo, a ya go nna kwa Gauteng ka 1941 moo dikhuduego tsa tlhaolele le go tlhoma makoko a sepolotiki di simolotseng teng. Botshelo jo jwa ga Monyaise, bo thadisa se se mo tlhotlheleditseng go kwala padi, Omphile Umphi Modise, gonne o tshetse ka nako tsa dikhuduego le go nna mo mafelong a dikhuduego tsa sepolotiki di neng di itlhomile kwa pele. Dikwalwa tsa sešweng ga di sa tota merero ya bogosi le lerato fela, di anela gape ka tsa polotiki.

1.3. BOTHATA BA PATLISISO

Bothatabogolo ke gore diponagalo tsa padi di ka lemogwa jang mo pading? Bontsi jwa babuisi ba kgona go tlhalosa fela diponagalo tsa padi, mme ba palelwa ke go di lemoga go tswa mo pading. Setlhangwa se buisetswa fela go kgona go anela ditiragalo. Bothata bo, bo gwetlha dipotso tse di latelang:

- Dintlhakgolo tsa Bolepakanelo tse di ka thusang go bo tlhaloganya ke dife?
- A tiori ya Bolepakanelo ya ga Genette e ka kgona go tlhotlheletsa temogo ya diponagalo tsa setlhangwa go tswa mo setlhangweng sa Setswana?
- Ke mekgwa efe e e ka dirisiwang go buisa setlhangwa ka tsenelelo, go lepa diponagalo mo setlhangweng?

1.4. MAIKAELELO KA GA PATLISISO

Maikaelelomagolo a patlisiso e ke go fitlhelela tiori ya ga Gérard Genette ka botlalo mo maitekong a go tlhotlhomisa fa e ka thusa mo go lemogeng diponagalo tsa padi go tswa mo setlhangweng. Ga go se se ka thusang ka temogo e, kwa ntle ga go lepa tsela e moanedi, e leng mokwadi, a tlhagisang ka teng kanelo ya ditiragalo tsa setlhangwa. Maikaelelo a, a ka fitlhelelwa ka thuso ya go fitlhelela tse di latelang:

- Go tlhagisa se Bolepakanelo e leng sona.
- Go tlhagisa lemorago la Bolepakanelo.
- Go tlhagisa ka botlalo se Gérard Genette a se kayang ka Bolepakanelo.
- Go sedifatsa dikarolo tsa Bolepakanelo jwa ga Genette ka tsenelelo.
- Go baya mo seding mokgwa o diponagalo tsa padi di ka lemogwang ka teng go ya ka dikgato tsa Bolepakanelo jwa ga Genette mo go *Omphile Umphi Modise*.

Ka fa letlhakoreng le lengwe, tiori ya ga Gérard Genette e tlaa thusa ka katiso ya

- bobuisi jo bo tlhotlhwana mo ditlhangweng ka go ela tlhoko dikarolo, dikarolwana le dielemente tsa Bolepakanelo
- bosekaseki jo bo tlhomameng mo ditlhangweng ka go sala morago dikgato tsa Bolepakanelo
- go tihola kgatlhego mo bokwalapading gonne dikarolo tsa Bolepakanelo e le tota se se tlhagisang popego ya setlhangwa sengwe le sengwe.
- bobatlisisi mo isagong, gonne fa mmatlisisi a na le lemorago le le thata ka ga setlhangwa sa tshekatsheko, o tlhabelwa ke lesedi mme a kgone go se leba ka leitlho le lengwe la bosekaseki.

1.5. THARABOLOLO YA BOTHATA

Patlisiso e, e tshitshinya fa bothata ba go palelwa ke go lemoga diponagalo tsa padi mo setlhangweng bo ka lekwa go fedisiwa ka go nna le diketapele ka ga Bolepakanelo jwa setlhangwa sengwe le sengwe. Sebopego sa kanelo ya diponagalo tsa padi se tlhagiswe ka botlalo, jaaka M.R. Malope, a dirile mo pading ya Matlhoko Matlhoko. Mo go Matlhoko Matlhoko, Malope o dirile ketapele ka go tthalosa fa padi e le lokwalo lwa botlhami ka ga sebopego sa botshelo. Setshwantsho sa botshelo o se tlhagisa fa se betlilwe ka go dirisa kanelo, poloto, baanelwa, maitshetlego, puo le setaele e le

sebopego sa padi. Ponagalo nngwe le nngwe o e tthalosa ka botlalo gore mosekaseki le mmuisi wa setlhangwa fa ba simolola go se buisa ba bo ba itse diponagalo tse ka botlalo.

1.6. MOKGWATSAMAISO WA PATLISISO

Tshekatsheko e, e tlaa ikaega segolobogolo ka tiro ya ga Gérard Genette mo thanolong ka ga se Bolepakanelo e leng sona. Le fa tota tiori e, e le ya bogologolo, e tlhophilwe go dirisiwa gonne e ise e dirisiwe mo bosekaseking jwa padi ya Setswana. Setswana ke nngwe ya dipuo tsa SeAforika tse di sa ntseng di bontsha go goga dinao mo bosekaseking. Ka jalo, dipuo tse di setseng di gatetse pele ka bosekaseki jo bošwa jaaka Seesimane, di tlaa nna matlhagolela-tsela a dipuo tse dingwe, se se botlhokwa ke go fitlhelela mo di leng teng. Ditiro tsa basekaseki ba bangwe ba ba bontshitseng kgatlhego mo Bolepakanelong, ga di ne di tloisiwa matlho gotlhelele. Ditiro tsa boBal (1985) le Rimmon-Kenan (1983) di tlaa thusa mo go sedifatseng mareo le dikakanyo tsa ga Genette, gore di tlhaloganyege botoka.

Go ya ka Ronen (1994), Bolepakanelo ke tiori e e akaretsang diteng tsa kanelo, mokgwa o go aneelwang ka ona go akaretswa thutapuo le bokao jwa se mafoko a se kayang go ya ka tiriso ya ona. Gérard Genette (1972), o tlhagisa fa Bolepakanelo e le tatelano ya ditiragalo, e le tsa nnete kgotsa tse di itlhametsweng mme mooko wa thanolo e, o mo dikamanong tse di farologaneng tsa tshwaragano. Go bontsha tshwaragano e Genette a e kayang mo ditlhangweng, o e tlhagisa ka go leba setlhangwa ka dikarolo tse tharo e leng:

- Kgang – diteng tsa ditiragalo le tatelano ya tsona.
- Setlhangwa – Maitlhamelo a mokwadi le mokgwa o a dirisang puo mo boitlhameding jwa gagwe.
- Kanelo – Tshenolo ya ditiragalo ya go aneela ka katoloso ya bojotlhe jwa kemo ya nnete.

Genette o kgaoganya dikarolo tse tharo tse ka tsela e e lateng:

- Kgang – e e tlhagiswang ka fa tlase ga karolwana e e latelang, Lentswe, le le lebiwang ka fa tlase ga dielemente, Motlha wa kanelo, Dikgato tsa kanelo, Diphetogo, Moanedi, Mogaka le Moamogedi.

- Setlhangwa – se se ikgolaganyang le pontsho kitso ya motlhami/moanedi wa setlhangwa mo go tlhagiseng kgang ka tiriso ya dikarolwana tse di latelang: Modiriso, Lefelo la kanelo le dielemente tse di amanang le tsona.
- Kanelo – mokgwa o ditiragalo di kologanngwang ka teng ke motlhami/moanedi wa setlhangwa mo tlhagisong ya kgang. Kanelo e lebiwa ka fa tlase ga dikarolwana tse di latelang e leng, Tatelano ya ditiragalo le Poapoeletso ya kanelo ya ditiragalo ga mmogo le dielemente tsa tsona.

Tiori ya Bolepakanelo e tlaa dirisiwa go fitlhelela maikaelelo a patlisiso e, gonne e tlaa bo e arabela mokgwa o padi e tshwanetseng go buisiwa ka ona, go kgontsha go lemoga diponagalo tsa padi go tswa mo setlhangweng, *Omphile Umphi Modise*. Go fitlhelela se, patlisiso e, e tlaa itshamaganya le Du Plooy (1991). Du Plooy, o lemosa ka mokgwa o kanelo e tlhagang ka ona ka tiriso ya puo, gore kamano magareng ga mokwadi, setlhangwa le mmuisi e nne teng. Du Plooy (1991) o tswela ka go re: "...die lees van 'n verhalende teks 'n bepaalde sort ervaring is". Nako le lefelo la ditiragalo di golagane le kanelo. Mmuisi o tshwanetse a kgone go tlhaloganya puo e mokwadi a e dirisitseng.

Ka fa letlhakoreng le lengwe kamano magareng ga dikarolo tse tsa Bolepakanelo e tlaa gatisiwa, go totobatsa puo e e reng moroto o o osi ga o elele kgakala. Kamano e, e tlhagisa fa tota dikarolo tse, di bofagane moo di ka se keng tsa tsamaya di tswana, gonne nngwe le nngwe e le thata ka e nngwe.

Milan (1983) o tlaa thusa mo tlhagisong ya diponagalo tsa mmuisi yo o tlhotlha. Mafela (1996), e tlaa nna ketapele gonne e le mokwadi wa sešweng ka tsa diponagalo tsa padi, e bile a tlhagisa mokgwa o di tlhagisitsweng ka teng mo ditlhangweng tsa ga J.N. Maumela. Mafela o dirisitse padi tsa ga Maumela go ntsha diponagalo tsa padi le mokgwa o di tlhagisitsweng ka teng mo setlhangweng ke mokwadi.

1.6.1. Tshekatsheko ya metswedi e e maleba

Motswedi wa konokono ke sekwalwa sa ga **Gérard Genette, 1980, "Narrative Discourse"**, e e tlhagisang tsela e Genette a lebang Bolepakanelo ka teng ka tsenelelo. Metswedi e e latelang e tlaa nna ya tlaleletso mo go sedifatseng se Genette a se tlhagisang ka Bolepakanelo: Gèrard G. 1993, Gèrard P. 1982, Gibson A. 1996, Herman D. 2007, Herman D. 2003. Hawthorn J. 1992, Wake P. 2007, Abbott H.P. 2007.

Bakwadi ba tshwana le Abrams, M.H. 1988, Bertens, H. 2001, Harland, R. 1999. Pier, J. 2004. Quinn, E. 2006. Rosenwasser, D. 2009, Scholes, R. 1981, Swanepoel, C.F. 1990. Tambling, J. 1991, Lane, R.J. 2006. Malpas, S. & Wake, P. 2006. Newton, K.M. 1997, Padley, S. 2006, ke bao ba tlaa thusang ka tshedimosetso ya lemorago le thanolo ya lereo, Bolepakanelo.

1.6.2. Kgaoganyo ya dikgaolo

Patlisiso e tlaa kgaoganngwa ka dikgaolo tse nne. Kgaolo ya 1 e leba lemorago la bokwalapadi mo Setswaneng le tlhagiso ya tiori ga mmogo le motiori yo o tlaa dirisiwang go lere tharabololo ya bothata jo patlisiso e lebaganeng le bona e bong ba temogo ya diponagalo tsa padi mo setlhangweng. Kgaolo ya 2 e tlaa leba lemorago, dipaka le se Bolepakanelo e leng sona. Kgatiso ka ga lemorago la motiorimogolo, Gérard Genette, le tebo ya Bolepakanelo jwa ga Genette ka tsenelelo. Kgaolo ya 3, e tlaa leba tiriso ya Bolepakanelo jwa ga Gérard Genette mo setlhangweng sa ga D.P.S. Monyaise, '**Omphile Umphi Modise**'. Fa kgaolo ya 4, e tlhagisa tshosobanyo ya dikgaolo 1, 2, le 3, gammogo le dikatlenegiso le diphithhelelo ka ga tiori ya ga Genette.

1.6.3. Metswedi ya kakaretso

Bakwadi ba ba latelang go dirisitswe dikwalwa tsa bona go anamisa kitso ka ga ditlhangwa, segolo padi; kgolagano e e leng teng magareng ga mokwadi, setlhangwa, mmuisi, popego ya setlhangwa ga mmogo le mokgwa o e ka buisiwang ka teng.

Ryan (1982:72), mo go "An introduction to Contemporary Literary theory", o lebile botsayakarolo jwa mmuisi mo setlhangweng ka tsela e e latelang: "... the reader is not viewed as passive, he has an interest in completing what the author provides and will, because of art's capacity to model reality, project into the work not only the structures of his artistic experience but the structure of his life experience as well". Ryan o tlhagisa fa

mmuisi wa setlhangwa a tshwanetse go tsaya karolo ka go kopanya ditiragalo tsa setlhangwa le tsa maitemogelo a botshelo. Ka setlhangwa mokwadi o gwetlha mmuisi go amega, go nagana, go tlhatlhoba le go tsaya ditshwetso malebana le se se leng mo ditiragalong.

Dikwalwa tse di tthalosang fa padi e le porosa ke Selden, R.A. 1986, mo go "A Reader's Guide to Contemporary Literary Theory", Tyson, L. 2006, "Critical theory today", Padley, S. 2006, "Key Concepts in Contemporary Literature". Di tlhagisa porosa (segolo padi) ka mokgwa o e tshwanetseng go sekasekwa ka ona, go lebilwe melebo e e farologaneng (jaaka molebobolai, molebo-bokao, molebopopego) go tlisa bosaense mo tshekatshekong ya ditlhangwa. Bosaense jo, bo thusa gore go se tsamaye go ikganetswa mo tshekatshekong ya setlhangwa sengwe le sengwe. Ka jalo, dipuo tsotlhe (sekao, Sepedi, Sesotho, Isixhosa, Isizulu,) di sala tsela e le nngwe ya bosekaseki morago.

Mabapi le se, go botlhokwa go tlhagisa melebo e e thopang sefoka mo setlhangweng sengwe le sengwe. Seo se tlaa thusa babuisi mo puisong ya setlhangwa go ka buisa ka kelotlhoko le go tlhotlhomisa go akanya ka tsenelelo go senola tse di arabelang melebo e e ka dirisiwang mo setlhangweng seo. Go direng jalo, go thusa le go kgona go lemoga diponagalo tsa setlhangwa. Di ama le mokgwa o mokwadi a anelang maitemogelo ka go dirisa puo e e nonneng ya dikapuo, diane, maele le go tlisa kgogedi mo setlhangweng gore babuisi ba buisetse pele.

Dikwalwa tse, di sedifatsa baanelwa ba padi ka botlalo, mme se, se kgontsha mmuisi go farologanya baanelwa ba makala a porosa (e leng padi, khutshwe, tlhamo) le ba mefutatlhangwa e mengwe jaaka terama. Se, se gwetlha go nna le kitso ga babuisi ka ga kagego ya baanelwa ba padi, mme mo puisong ya setlhangwa ba ka nna le bokgoni ba go ntsha se se batlagalang ka baanelwa go arabela kagego ya baanelwa ba padi. Owen (2010: 207) ka kagego ya baanelwa ba padi a re: "The writer creates characters who are placed in a variety of situations and circumstances in order for the writer to explore certain themes". Mokwadi o bopa baanelwa ka mekgwa e e farologaneng e e ka mo kgontshang gore a fitlhelele morero o o rileng ka bona. Ka jalo, fa babuisi ba itse ka sebopego sa baanelwa, go nna bonolo go lemoga semelo kana tshobotsi ya bona go tswa mo setlhangweng. Poloto e tthalosiwa e le tatelano ya ditiragalo di na le mabaka a a di tliholang. Ka tthalosetso e, go nna bonolo go tlhagisa poloto ya setlhangwa sengwe

le sengwe se se sekasekwang. Go tlohega katiso e e tseneletseng ya go tlhagisa ditogamaano tsa go bona mabaka otlhe a a tlohang tiragalo nngwe le nngwe e e diragalang mo pading, e e lebisitseng mokwadi go fitlhelela tlhagiso ya morero o o mo tlhotlheleditseng go kwala. Se, se thusa gape mo botlhaming go se tlhagise tse di seng botlhokwa.

Widdowson, H. G. 1978, "Teaching Language as Communication", o bua ka go kwalwa ga puo ka tolamo. Alison, R. 2001, "English Language and Literature for AQA", Celce-Murcia, M. 1988, "Techniques and resources in teaching Grammar", Keith, G. 2000, "Living Language", Hawkins, E. 1984, "Awareness of Language: An introduction", Snyman, et al. 1986, "Segarona: Mophato 10" le tsona di tlhagisa diponagalo tsa puo le mokgwa o di dirisiwang ka teng mo puong.

Dikwalwa tse, di mosola mo patlisisong e, ka e le tsona lerapo la mokwatla wa patlisiso e e fa isong. Ke tsona tse go tlaa ikaegwang ka tsona gore tshekatsheko ya patlisiso e, e eme motloutlo, gone tlhagiso tsotlhe di tlaa bo di tlhagisiwa ka tiriso ya puo e e kwadilweng. Morero e leng kgangkgolo e mokwadi wa setlhangwa a batlang go e tlhagisetsa babuisi, e tlhagisiwa ka go dirisa puo e go kwalwang ka yona. Fa puo e tlhaloganyesega, molaetsa o ikgorosa bonolo mo babuising.

Mo sekwalong se, Martin, S. 1991, "English Literature", go tlhagiswa maitlhommo a padi le mokgwa o e ka buisiwang ka kelotlhoko ka teng. E tlhagisa gore fa setlhangwa se buisiwa, mmuisi o tshwanetse go buisa a tlhatlhoba se mokwadi a batlang go se tlhagisa, a lebe le mokgwa o a tlhagisitseng maikaelelo a gagwe ka teng. Fa Milan D. 1983, "Developing Reading Skills" a tlhagisa diponagalo tsa mmuisi yo o tlhotlwa, yo o buisang ka kelotlhoko le go tsamaya a ipotsa dipotso tebang le ditiragalo, a ntsha le mafoko a a sa itseng, go batla tlhaloso ya ona go na le go phopholetsa tlhaloso ya mafoko. Moody, H.L.B. 1968, "Literary Appreciation: A Guide to the Understanding Enjoyment of Literature in English" tsona di tlhagisa ntlha ka ga lotso lwa ditlhangwa le boleng jwa ditlhangwa mo go buisiweng.

Urdang, L. 1972, "A Dictionary of Misunderstood, Misused, Mispronounced Words", Beckson, K. "Literary Terms. A Dictionary" le Abrams, M.H. 1985, "A Glossary of Literary Terms", tsotlhe ke dithanodi go neela thanolo ya mafoko a a dirisiwang mo ditlhangweng. Fa Mareme, B.G. 2008, mo go "Thanodi ya Setswana" a ranola mafoko a Setswana ka kakaretso.

Dithanodi tse, di tlaa thusa ka tlhaloso ya mafoko a e leng dinotlolo mo patlisisong e e mo isong, go baya babuisi mo seding ka mokgwa o mafoko mangwe a tlaa bo a dirisitswe ka teng tebang le patlisiso. Dithanodi di oketsa tlotlofoko le go kwala puo e faphegileng e e humileng go ka tlhagisa botlhami jo bontle.

Kgalo ya 2, e tlaa leba ka tlhamalalo lotso lwa Bolepakanelo le se tota bo se kayang, go tlhagola tsela ya go gorosa tiori ya Gérard Genette e e leng ka ga Bolepakanelo.

KGAOLO 2

BOLEPAKANELO JWA GA GÉRARD GENETTE

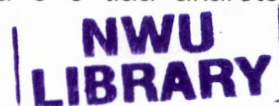
2.1. MATSENO

Go tswa mo kgaolong ya 1, maitlhommo a tiro e ke go leba Bolepakanelo ba ga Gérard Genette mo go thuseng ka go tlhaloganya setlhangwa sa **Omphile Umphi Modise** ka botlalo. Fa setlhangwa se se tlhalogantswe ka botlalo, go ya go nna bonolo go tomola diponagalo tsa sona. Go tla go itaya sefololetse, lereo **“Bolepakanelo”** le tlaa tlhalosiwa ka botlalo go sedimosa ka se tota le se kayang.

2.2. BOLEPAKANELO KE ENG?

Bolepakanelo ke lereo le le bopilweng ke mafoko, **‘lepa’** le **‘kanelo’**. Go lepa ke go lebelela ka kelotlhoko fa sengwe se ka direga. Fa kanelo e le go tlotla ka ga sengwe. Ka jalo, Bolepakanelo bo ka tsewa e le go leba mekgwa e e botoka e e ka dirisiwang go anela diteng tsa setlhangwa ka tsela e e ka tlhaloganngwang botoka. Herman (2004: 5) o tsaya fa Bolepakanelo le borutapuo di tlele go thusa mo go akanyeng sešwa ka ga kanelo, go neela lefatshe le le bopilweng mo tlhaloganyong ya motho.

Bolepakanelo go ya ka Abrams (1988:62), ke lekala la borutegi jwa ditiori leo le ikaegileng ka ditogamaano tsa diteng tsa setlhangwa, tseo di senolang tsela eo kgang e tlhamilweng ka yona. O tlhagisa fa kgatlhego theo ya Bolepakanelo e le mo go lebeng tsela e puo e dirisitsweng ka teng, go tlhagisa tatelano ya ditiragalo le nako e di diragalang ka tsona mo polotong. Bolepakanelo bo leba thutapuo mo go aneleng go ya ka thulaganyo ya seemo, le go tla ka lenaane la melawana e e tlaa akaretsang dipopego tsotlhe tsa kanelo (Padley, 2006:168)

Letsie (1996:2) o tlhagisa fa Bolepakanelo, bo neela tshitshinyo ka ga mogotlha o o ka dirisiwang go lokolola diteng tsa setlhangwa. Puo e e dirisitsweng ke yona e e ka thusang go tla ka mogotlha o o ka dirisiwang go tsharolola diteng tsa setlhangwa. Ka ntlha ya se, maitemogelo ke gore Bolepakanelo bo ikokotleditse ka borutapuo, (Harland, 1999:221). Ka borutapuo jo, Barthes (2003:71), o bona Bolepakanelo bo ikaegile ka sebopego sa kanelo, le tsela e kgang/setori se tlhagisitsweng ka yona. Ka sebopego sa kanelo go lebilwe gore a boitlhamedi ba setlhangwa bo tlhagiswa ka kanelo ya kodu ya motho a le mo maemong a ntlha **‘nna’**, e leng mokwadi wa

setlhangwa, e bile e le motsayakarolo, kgotsa kodu ya motho wa maemo a boraro, e leng motsayakarolo yo o kwa ntle ga ditiragalo tsa setlhangwa [leba (Abrams, 1988:145); (Rosenwasser, 2009: 81); (Quinn, 2006:278); (Martin, 1991:72); (Pier, 2004:63)]. Kodu ya motho wa bobedi, ke kanelo e ntšhwa e e sa tswang go thangkgololwa, eo e iponagatsang ka leemedi '**wena**', (Herman, 2003:254). Leemedi le, le bontsha kamano e e tlhamaletseng magareng ga mokwadi le mmuisi, (Rosenwasser, 2009:282). Go lepa kodu mo ditiragalong tsa setlhangwa sengwe le sengwe go thusa mmuisi go sala morago ditiragalo. Go ka thusa mo go tlhaloganyeng boanedi mo setlhangweng, ka jalo go nne bonolo go lemoga baanelwa ba setlhangwa ba e leng batsayakarolo, e seng ba ba umakiwang fela, mme babuisi ba latlhege, ba ba tseye e le batsayakarolo. Ka jalo Bolepakanelo bo maleba go thusa go rarabolola bothata jo patlisiso e, e ikaeletseng go bo fedisa.

Bolepakanelo bo lebile kanelo ya kgang/setori, mme tatelano ya ditiragalo e ka tlhagiswa ka mokgwa o o farologaneng le ka nako tse di sa tshwaneng, (Gibson, 1996: 215). Ka mokgwa mongwe, Bolepakanelo bo thusa mo go tlhaloganyeng tatelano le kgwetlho ya kanelo mo ditlhangweng. Ka kanelo go kgwetlho e motlhami/mokwadi a e dirang go tlhagisa kgang ya gagwe ka diteng tsa ditiragalo tse a batlang mmuisi a di utlwa le go di tlhaloganya ka maitlhommo a go ruta, go laya le go tsibosa ka ga sengwe tebang le botshelo ka kakaretso. Ke ka jalo Bolepakanelo bo sa lebe se setlhangwa se se kayang, mme bo leba tlhagiso ya se setlhangwa se se kayang, tsela e setlhangwa sa kanelo se e tsayang go itlhagisa, se tsewa tsia mo Bolepakanelong, jaaka kemo ya maikutlo a moanedi, (Malpas, 2006:14).

Bolepakanelo bo sala morago mokgwa o kgang e tlhagisiwang ka ona. Ditsela tse, di laolwa ke puo e mokwadi wa setlhangwa a e dirang, e bong ya mediriso puo e e farologaneng, (Scholes, 1981:150). Quinn (2006:278), o tlhagisa fa Bolepakanelo bo lebile sebopego sa dielemente tsa setlhangwa sa kanelo, jaaka lentswe la moanedi, moanelwa/baanelwa, mmuisi kgotsa mokwadi ka boena. Ka Bolepakanelo, dipotso jaaka, ke mang yo o dirileng tiro e e rileng? a e dira mo go mang?, leng?, kae? goreng? le ka tsela efe tebang le setlhangwa? di bonolo go arabega, gonne ga di bonolo ka tsela e setlhangwa se tlhagisitsweng di ka tlhaloganngwa.

Go ya ka ditlhaloso tse di amilweng ka Bolepakanelo, bothata jwa go palelwa ke go ntsha diponagalo tsa setlhangwa e tlaa nna puo ya maloba, gonne bothata bo tlaa bo

bo kumotswe ka medi, fa kgetse ka Bolepakanelo e ka tlhotlhorwa. Pele re ka lebelela se Gérard Genette a se kayang ka Bolepakanelo, e leng yona tiori e e leng motheo wa patlisiso e, go botlhokwa go neela thadiso ya kwa Bolepakanelo bo simolotseng teng.

2.3. LEMORAGO KA GA BOLEPAKANELO

Bolepakanelo bo tsalwa go tswa mo bolepapopego, jo bo supileng kgatlhego mo popegong ya setlhangwa, (Jackson, 1991:20). Bolepapopego bo ne bo lebile diponagalo tse di ka thusang go senola le go bontsha pharologano magareng ga ditlhangwa. Swanepoel (1990:16) o tlatsa ka gore popego e lebile kamano magareng ga dielemente tsa setlhangwa. Ka dingwaga tsa bo1920, go simolotswe thutaditlhangwa mo Seesimaneng, e e ikaegileng ka puo. Go ne go dirwa tshetshereganyo tsenelelo ya diteng tsa setlhangwa. Poko ka dinako tsotlhe e ne e tsewa jaaka tharabololo ya botshelo, (Bartens, 2001:11). Ka 1935, MoRashiya, Jan Mukarovsky, a tthagisa botlhokwa jwa mmuisi wa setlhangwa, (Padley, 2008:168). Mukarovsky o tthagisitse fa puo e le botlhokwa, go lere kgono ya go nna le setshwantsho sa ditiragalo mo tlhaloganyong ya motho. Ka ntlha ya se, porosa jaaka e tthagisa maitemogelo a mokwadi ka tsa botshelo, ya tsenyeletswa go leba puo ka mo teng ga yona. Maitemogelo a a botshelo, a tthagiswa ka mokgwa wa kanelo. Dikgatlhego tsa go ithuta ka kanelo mo ditlhangweng di ne tsa ata le go tlisa diphetogo, (Herman, 2007:3).

MoFora, Ferdinand de Saussure (1857-1913), a simolola go lebelela setlhangwa sotlhe, mme a dira ka thutapuo. Saussure o lebile puotshwano e e dirisiwang ka dipuo tsotlhe, e seng go ikamanya le puo e e buiwang le e e kwalwang. Go ne ga tthagiswa melawana ya puo e e tlaa dirisiwang mo ditlhangweng. Dikai ke mafoko a ka gale a dirisiwang, jaaka '**naga**'. Se go tshwanetsweng go fitlhelelwa ke go re sekai se, '**naga**', kwa mafelong a mangwe, se ka se kae se lefelo lengwe le se kayang ka lona. '**Naga**' e tsewa e le sekgwa, fa kwa mafelong mangwe e tsewa e le lefatshe. Maikaelelo a Saussure ke gore go dirisiwe mafoko a a tshwanang go kaya selo se se rileng. Saussure o tthagisa fa bokao jwa lefoko bo tswa mo go se lefoko le se kayang. Puo ke thulaganyo ya mafoko.

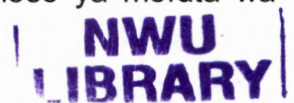
Levi-Serauss o tthagisa bokao jo bo farologaneng le jwa ga Saussure. Ene o bua ka dikhoutu le gore khoutu e neelwa bokao ke tiriso ya yona. Sekao: '**Setlhare**', se ka se eme ka bosona se se mo tirisong, mme ga kgonwa go ntsha bokao jwa sona. Mongwe a ka se tsaya e le molemo o o nowang, mongwe a gopola kutu, modi, matlhare le

dikala. Ka 1960, Levi Strauss, o ne a neela tshitshinyo ka bolepapopego ba ditlhangwa tsotlhe. A tsaya kakanyo ya ga Propp ya go leba dielemente tse di tshwanang mo dikgang/ditori tse di anelwang. Go ya ka Swanepoel (1990: 17), se, se ne sa tlhola kgatlhego ya borutapuo (linguistic) jo bo neng ba tlhaga ka Roman Jakobson ka bo1914-1960. Mo borutapuong jo, Jakobson o tla ka mokgwa wa tlhaeletsano. O tlhagisa fa mokwadi a romela molaetsa go moamogedi ka go anela tiragalo ka tiriso ya dikhoutu. Newton (1997 : 1), o bua fa borutapuo jo bo ne bo kwadilwe ka SeRashiya, go fitlha phetolelo ya tiro e mo Seesimaneng ka bo1950 le bo1960. Bolepakanelo ke fa bo simolola, mme Herman (2007: 3), o bo tlhagisa ka dipaka tse nne, e leng paka ya bolepapopego, paka ya thanolo, paka ya maitemogelo-kitso le paka ya go kopanya ntle le kgotlhano .

2.3.1. Bolepakanelo jwa paka ya bolepapopego

Go ya ka Lane (2006: 126), ngwaga wa 1969, ke ngwaga o Mofora, Tzvetan Todorov a tlhagileng ka lereo la Bolepakanelo. Ka tiori e, ya Bolepakanelo, go tlhagiswa letlhomeso la go ithuta se kanelo e e ithutiwang e se kayang, (Herman, 2003: 3). Go lebiwa ditogamaano tsa go leba setlhangwa ka fa gare ka tsenelelo, ka ntata ya go se tlhaloganya le go se ranola ka tshwanelo. Herman (2003: 6), o tlhagisa fa Bafora ba ba latelang ba ile ba tsaya Todorov kgopu bona ke Roland Barthes (1977), Gérard Genette (1980) le A.J. Greimas (1983).

Tzvetan Todorov (1939), o tseeletsa kakanyo ya Levi-Strauss e e ka ga bolepapopego ba ditlhangwa tsotlhe, mme ene o dirisitse '**Decameron**' go fitlhela sebopego sa ditlhangwa kanelo tsotlhe mme a bitsa thuto e '**Grammar of the Decameron**'. O dirisitse setlhangwa "**Poetique**", e e bayang ditlhangwa mo borutapuong. Roland Barthes (1977) o dirisitse "**Critique et verite**" mo go tlhagiseng setlhangwa ka borutapuo le go bontsha ka mokgwa o dipopi di kgontshang temoso ya mofuta wa setlhangwa, le tlhagiso ya se setlhangwa se buang ka ga sona.

Greimas ka 1987, mo go '**On Meaning**' o ne a leba tsela e go ka lebelelwang setlhangwa ka teng le go thusa go botsa dipotso tse di maleba le ditiragalo tsa setlhangwa. O lebeletse segolo seemo sa polelwana mo setlhangweng. O lebile botebo le bonolo jwa popego ya polelwana (Wake, 2007). Gérard Genette ene mo tirong ya gagwe ya '**Narrative Discourse**', o tsaya dipopego le dikhoutu tse di dirilweng mo

tirong ya Barthes le Todorov, mme a di rulaganya go di dirisa mo go se kang e se anelang.

Phelan (2008:36) o tlhagisa fa F.K. Stanzel, Mieke Bal, Seymour Chatman, Gérard Prince le Susan Lanser ba ile ba tseeletsa boGenette. Paka e ya boGenette, Todorov le Barthes, e bitswa paka ya bogologolo, mme tseeletso ya boMieke Bal le ba bangwe, e bitswa ya bogologolo jo bo tlhabolotsweng e e fitlhelwang mo tlase ga Bolepakanelo. Fa dikgatlhego di ntse di tswela pele, ka dikakanyo tse di mafaratlhatlha, dikakanyo tsa neela Bolepakanelo lewa la paka ya thanololo.

2.3.2. Paka ya thanololo

Paka e, e simolotse ka 1967, fa Labov le Waletzky ba kwala ka puotshwano e e ka dirisiwang mo go sekasekeng ditlhangwa sa kanelo. Megopolo e tsepamisitswe mo dikhoutung kgotsa mafokotshwano a a ka dirisiwang mo ditlhangweng. Le fa go ntse jalo, paka e, e ne e itshwareletse ka popego ya kanelo. Paka e e ka tsewa e le ya tirisopuo e e tlisang bokao jo bo rileng gore setlhangwa se tlhaloganyesege. Paka e, e tloaganyetsa go ya sešweng e e leng ya maitemogelo a kitso.

2.3.3. Paka ya maitemogelo-kitso

Ka dingwaga tsa 1970 le 1980, baitseanape ba Bolepakanelo ba ne ba leba mokgwa o tlhaloganyo e amanang le tsa kanelo mo ditlhangweng ka teng, (Herman, 2003).

Ditshutatshuto tsotlhe tse, ke ka ntlha ya go tlisa tlhabologo ya Bolepakanelo mo ditlhangweng go lepalepana le seemo sa dingwaga tsa bosekaseki. Kgaratlho yotlhe e, ga e fetole se Bolepakanelo e leng sona, e tlaleletsa fela maitemogelo a mašwa a a runyang.

Patlisiso e, e tlaa boela kwa morago ga ya bolepapopego, go inyalanya le Bolepakanelo jwa ga Gérard Genette, gonne mo bosekaseking jwa Setswana ga bo ise bo ame tshekatsheko ya Bolepakanelo jwa ditlhangwa go ya ka tsela ya ga Genette. Sekao, Letsie (1996) o dirisitse terama a itshetlegile ka Bolepakanelo ba ga Bal, yo e leng letlhogela la ga Gérard Genette. Letsie o tlhagisitse Bolepakanelo jo ka Seesimane.

Go dipuo dingwe tse tota bosekaseki jwa tsona bo setseng bo itharile ka paka ya Thanolo-Kitso, jaaka Seesimane. Se tota ke matlhagolatsela, go tlhagolela dipuo tse di

sa ntseng di totoba, jaaka tshedimosetso ya sehisetori ka ga dipuo le bokwadi di tlhagisitse. Ga go thona go thiba mekhino e e tlogetsweng kwa morago mo bosekaseking jwa puo nngwe le nngwe, ke ka jalo tiro e, e thiba mokhino wa Bolepakanelo mo Setswaneng.

2.3.4. Paka ya go kopanya ntle le kgotlhano

Ke paka e e kopanyang dipaka tse tharo tse di neetsweng fa godimo.

2.4. GÉRARD GENETTE

2.4.1. MATSENO

Bolepakanelo jwa ga Gérard Genette ke bona motheo wa patlisiso e, ka jaalo go matshwanedi go itse ka botlalo ka ga Gérard Genette. E re go tsenwa mo temeng ka tiro ya gagwe, a bo a itsiwe kwa a tswang teng le Bolepakanelo.

2.4.2. LEMORAGO KA GA GÉRARD GENETTE

Gérard Genette ke mmatlisisi wa Mofora yo o tlhotlha, yo o kgonneng go tlhagisa tomagano e e nametshang ya puo ka fa tlase ga bolepapopego. Ka ngwaga tsa bo1960, tiro tsa patlisiso ya gagwe di ne di sa nama gonne di ne di kwadilwe ka Sefora. Morago ga go fetolelwa ga '**Narrative Discourse**' ka 1972 go ya mo Seesimaneng, ke fa tiro tsa gagwe di tlhagelela ka magetla le go tsewa tsia mo Seesimaneng, (Gérard Genette, 1982:vii). '**Narrative Discourse**' e ne ya tsewa e le nngwe ya komang-ka-nna mo tlhalosong ya se Bolepakanelo e leng sona, (Padley, 2006:168).

Bothakga jwa gagwe mo go kopanyeng le go rulaganyeng melebo ya go ithuta ka ga ditlhangwa, bogolo tsa kanelo, bo iponaditse mo ditirong tse dingwe tsa gagwe tse di latelang: '**Introduction ál' architexte**', '**Figures of Literary Discourse**', '**Principles of Pure Criticism**', '**Rhetoric Restrained**', '**Prouse Palimpsest and Proust and Indirect Language**', '**Frontiers of Narrative**', '**The Obverse of signs**'. Ka ditiro tse, Gérard Genette o itshupile bokgoni mo borutapuong ka go tlhagisa dikgopolo tse dintšhwa mo go tsamaiseng ditlhangwa le go di tlhaloganya, (Gérard Genette, 1982). Padley (2006: 168), o tlatša ka go neela tshedimoso ka gore tiro ya ga Genette e ageletswe mo sekaing sa Russian Formalism. Genette o lebile tatelano ya ditiragalo tsa kanelo le

kgolagano ya tsona mo setlhangweng mmogo le hisetori. Padley (2006:168), o tlhagisa fa Genette a bitsa tebo e, 'récit'.

Matlhaku a mašwa a agelelwa mo go a bogologolo, le tlhako ya morago e gata fa ya pele e gatileng teng. Bosekaseki ba ga Gérard Genette bo thangkgologile morago ga basekaseki ba ba tlileng pele ga gagwe, ba ba akaretsang Ronald Barthes le Tzvetan Todorov. Basekaseki ba, ba ne ba sekametse mo molebopopegong le diteng tsa ditlhangwa, mme ba sa lebagane ka tlhamalalo le dikgwetlho tse di itemogelwang mo Bolepakanelong. Se, sa tsosa tshenolelo ya ga Genette ka seo Bolepakanelo e leng sona.

2.4.3. BOLEPAKANELO JWA GA GÉRARD GENETTE

Go ya ka Gérard Genette (1980:22), Bolepakanelo ke tiori ya go rulaganya kanelo go ya ka sebopego. Go ithutiwa ka mekgwa e e botoka e e ka dirisiwang go ithuta setlhangwa sa kanelo. Ka ntlha ya fa kanelo e le pinagare mo Bolepakanelong, Genette (1980:25) o tlhagisa ditsela tse tharo go tlhalosa lereo '**kanelo**'.

1. Kanelo ke tatelano ya ditiragalo tse di ka tlhagiswang ka go tlotlwa ka molomo kgotsa ka go kwalwa.
2. Kanelo ke tatelano ya ditiragalo e le tsa nnete kgotsa tse di itlhametsweng mme mooko wa thanolo e, o mo dikamanong (dikgolagano) tse di farologaneng tsa tshwaragano (kgokagano), kganetso, poeletsano le tse dingwe.
3. Kanelo ke tlhagiso ya ditiragalo ka motho yo le ene a tlotletsweng ke mongwe ka ga tiragalo eo a e tlhagisang.

Dithanolo tse tharo tse ka ga kanelo, di re neela dikarolo tse tharo tsa Bolepakanelo. Go ya ka Genette, thanolo ya ntlha, '**tatelano ya ditiragalo**', e tlhagisa kang e go tlotliwang/go kwadilweng ka yona. Thanolo ya bobedi ya kanelo, e e buang ka '**kamano le tshwaragano ya tatelano ya ditiragalo**', e lebile setlhangwa ka fa teng. Fa thanolo ya boraro e leng ka ga '**motho yo o tlhagisang ditiragalo**', Genette o e leba e le kanelo ka boyona.

Go ya ka thanolo tse tharo tse, go mo pepeneneng gore Genette (1980:8) mo ditlhangweng o lebile:

1. Kamano e e sa tlhaloganyesegeng magareng ga kanelo le kang e e e tlhagisang.

2. Go rulaganya dipopego le dikhoutu tse di tlhagelelang mo kanelong ya setlhangwa.
3. Mo bolepapopegong ntlha e e botlhokwa ka setlhangwa sa kanelo, ke e e leng gore mo tshekatshekong ya tsona, sa ntlha go tshwanetswe go tthaloganngwa gore ke mang yo o anelang le yo e leng moanelwa.

Go fitlhelela dikgopolo ka ga tse di tlhagisitsweng tse, Genette (1980:27), ka dithanolo tse tharo tse a di neetseng ka kanelo, o fetsa ka go leba Bolepakanelo ka dikarolo tse tharo, e leng **kgang** , **setlhangwa** le **kanelo** , [Leba (Tambling, 1991:27) le (Curry, 1994:54)]

2.4.4. DIKAROLO TSA BOLEPAKANELO

Pele go ka neela dikarolo tsa Bolepakanelo, go ka nna mosola go leba lotso lwa tsona. Jefferson (1986:38) o tlhagisa fa 'Russian Formalists' ba nnile le kgatlhego ya go farologanya puopoko le puo ya ka metlha. Se, se simolotse morago ga gore Shklovsky a lemoge fa puopoko e ka se dirisiwe mo ditlhangweng tsa porosa. 'Russian Formalists' ba ne ba baya kgatlhego ya bona magareng ga se se bidiwang 'Fabula' le 'sjuzhet'. 'Fabula' e leng setori/kgang. Go ya ka Rapaport (2011:68), setori se kaya ditlamelwana tsotlhe tse motlhami wa setlhangwa a tlileng go di dirisa go bopa setlhangwa sa gagwe. Ditlamelwana tseo e ka nna baanelwa, morero, puo le setaele, poloto le maitshetlego. Ka 'Sjuzhet' e e leng poloto, go lebilwe tsela e dielemente di yang go rulaganngwa ka yona mo setlhangweng. Jefferson (1986:38) ka poloto o lebile mokgwathagiso o ditiragalo di latelanngwang ka teng mo kanelong.

Genette ka fa tlase ga 'French Structuralism' o bitsa 'Fabula', **Histoire**, 'Sjuzhet', ene o e bitsa **Récit** e leng motlotlo/kanelo. Chatman ena o di bitsa 'story' le 'discourse'. Ka jalo Toolan (2001:11) o tlhagisa se se latelang tebang le mareo a neetsweng a dikarolo tsa Bolepakanelo ka go re "..., if we think of histoire/story as level 1 of analysis, then within discourse we have two further levels of organization, those of **text and narration**". Nopolo e e tlhagisa kgolagano e e leng teng magareng ga setlhangwa le kanelo. Rapaport (1986:69) o tlhagisa se se latelang ka ga setori le poloto: "the content is inseparable from its telling-that is, the way in which the narration is structured." Rapaport o tlhagisa kgolagano magareng ga setori le poloto. Go ya ka dinopolo tse pedi tse di fa isong, ga go thona go swetsa ka gore go na le kamano magareng ga setori/kgang, setlhangwa le kanelo. Go na le kamano e e logaganeng semoseme magareng ga dikarolo tse tharo tsa Bolepakanelo, e leng **kgang**, **setlhangwa** le **kanelo**.

Pele go ka lebiwa kamano e, go botlhokwa go tihaloganya se Genette a se kayang ka karolo nngwe le nngwe ya Bolepakanelo.

A. Kgang

Ka kang, Genette (1980:27), o lebile diteng tsa sethangwa. Letsie (1996:5) o atolosa ka go re kang ke hisetori e e tlhagiswang ka tsela e e kgethegileng. Ka ntlha ya se, Herman (2004:10) o tlatsa ka gore kang ke dikgato, ditiragalo, diphitlhelelo le tsotlhe tse di amanang le tihaloganyo. Ntlhakemo ya ga Genette (1980:28) ke gore le mororo a sa ganane le gore diteng tsa sethangwa di ka amana le botshelo jwa moanelwa/mokwadi, botshelo jwa mokwadi/moanedi ga bo ka ke jwa dirisiwa go sekaseka ka tsenelelo sethangwa se a se tlhagisitseng ntle le go nna le disodiswana. Genette o bua fa tlhokego ya hisetori ya lefelo le a goletseng kgotsa a dirang mo go lona, ga mmogo le lekwalotshelo (bayokerafi) go le gontsi di sa fitlhelege bonolo go thusa go ntshetsa tshekatsheko-tsenelelo ya sethangwa maswe a dinala.

Ka maitemogelo a botshelo, go a thusa go lere kang, e go dirisiwang puo mo go yona go kgontsha motlotli kgotsa mokwadi go tlhagisa kang ka maikaelelo a go gorosa morero wa gagwe ka sethangwa seo go babuisi kgotsa bareetsi. Se, go ya ka Genette (1980:29) se suteletsa kwa go lemogeng tsela e puo e tlhagisitsweng ka teng, le mokgwa o babuisi ba ka e tihaloganyang ka teng. Herman (2004:11) o tlatsa ka go re kang e na le kwa e simololang teng, mme ditiragalo di name go fitlha di wetswa (di ya bokhutlong).

B. Sethangwa

Go ya ka Genette (1980:27), sethangwa ke sethangwa ka ntlha ya borutapuo jo bo dirisitsweng go tlhagisa dipolelo. Letsie (1996:5) o tlatsa se ka gore sethangwa ke sebopego se se feletseng sa dikhoutu tse di dirisiwang go bopa puo. Ka jalo go mo seding gore mo Bolepakanelong puo ke yona e e dirisiwang go anela. Ba ga www.signosentio.com/genette/narratology.asp. (2003:1) le Quinn (2006:278) ba tlatsa ka go re sethangwa se bopilwe ka ditiragalo, e leng setori/kgang. Go ya ka Genette (1980:31) o tlhagisa fa melawana ya madiri e e dirisiwang mo kanelong e kgona go kgaoganngwa ka ditlhopho tse tharo e leng; paka/nako, modiriso wa go anela le tlhakore e go anelwang ka ga yona.

i) Nako

Genette (1980: 29) o kaya nako e lebile motsi o ditiragalo di diragetseng ka ona, le nako e di anelwang ka yona. Ditiragalo tse di lebisiwa mo tsamaisanong ya tsona le botshelo jwa nako e setlhangwa se kwalwang ka yona kgotsa se buisiwang ka yona.

ii) Modiriso

Mokwalo le puo e e dirisitsweng le yona e elwa tlhoko fa e sala morago melawana ya puo e e dirisiwang ka nako eo. Se, ke ka ntlha ya fa go na le diphetogo tse di nnang teng mo bokwading go ya ka dipaka. Ditiragalo di elwa tlhoko go lejwa fa e le tsa mmatota, tse go utlwalang lentswe la moanedi kgotsa tse di sa kgodiseng, tse go tlhagiswang baanelwa ba ipuelelang ka bobona.

iii) Lentswe

Lentswe le golaganya kanelo le kanedi,(Genette, 1980:32). Diponagalo tsotlhe tsa setlhangwa di tshwaraganngwa ke lentswe go dira kgato e le nngwe.

C. Kanelo

Genette (1980:30) o leba letlhakore le ditiragalo di tlhagiswang ke moanedi ka teng. O lebile maano a moanedi a leng mo go ona fa a anela. A kanelo e tlhagiswa ka kemo ya motho wa maemo a ntlha, kgotsa a boraro. O lebile gape gore a moanedi o anela ka maikutlo a nako e ditiragalo di diragalang kgotsa o tlhagisa maikutlo a nako e ditiragalo di setseng di diragetse. Ka jalo, pharologano magareng ga kanelo le lentswe di elwa tlhoko.

2.4.5. KAMANO YA DITIRAGALO TSA BOLEPAKANELO JWA GA GÉRARD GENETTE

Dikarolo tsa Bolepakanelo (kgang, setlhangwa le kanelo) di logagane se moseme. Genette (1980: 27) o tlhagisa fa dikarolo tse tharo tse, di bopiwa ke kgang e e leng diteng tsa kanelo, kanelo e e leng puo e go anelwang ka boyona, le go anela go go senolang tiragalo ya setlhangwa, eo ka katoloso e leng bojotlhe jwa mannete kgotsa jwa seemo se itlhametsweng seo tiragatso e diragalelang mo go sona. Abbott (2007:39) o tlaleletsa ka go re: "The process of telling is the story's narration". Motlotlo ga o kitla o arologannngwa le kgang/setori, gonne fa go tlotliwa go a bo go tserwe kgang/dikgang.

Kamano magareng ga nako ya kgang/setori, kgotsa poloto le nako ya setlhangwa, e kgaogantswe go lejwa ka fa tlase ga tatelano, selekanyetso le Poapoeletso, (Genette, 1980:11). Genette ka se, o senola ka mokgwa mongwe fa kgang e le yona poloto, e e leng tatelano ya ditiragalo tse di fitlhelwang ka fa gare ga setlhangwa. Dinako tsa ditiragalo di sosobantswe e bile di ka nna tsa maboelela.

Nako ga mmogo le modiriso di golaganya kgang le mokwadi wa setlhangwa (diteng tsa setlhangwa), fa kodu yona e golaganya ditiragalo, kanelo le kgang, (Genette,1980:32). Go tlhaloganya mokgwa o Genette a lebang Bolepakanelo jwa gagwe ka teng, go maleba go tsharolola kamano ya dikgato tsa Bolepakanelo ka bongwe ka bongwe.

2.4.6. TSHAROLOLO YA KAMANO YA DIKGATO TSA BOLEPAKANELO

Go tlhaloganya Bolepakanelo ka tsenelelo, kgato nngwe le nngwe e tshwanetse ya tlhatlhamololwa le go tlhaloganngwa ka botlalo.

2.4.6.1. Tatelano

Ka tatelano go lebilwe tsela e ditiragalo di latelanang ka yona. Genette (1980:33) o arologanya tatelano e ka fa tlase ga nako ya kanelo, e e lebelelwang ka fa tlase ga kanelo-phethi le kanelo-ponelopele.

A. Nako ya kanelo

Genette (1980:33) o tlhagisa fa go na le nako e ditiragalo di diragetseng ka yona, le nako e di anelwang ka yona. Se, se senola kgolagano magareng ga go anela le kgang e e nang le maitlhommo a go fitlhelela bokhutlo jo bo ikaeletsweng mo setlhangweng. Ka jalo ditlhangwa di neela ditiragalo ka nako e e fosagetseng. Ga di tlhagise ditiragalo ka nako e di diragalang ka yona, (Genette,1980:34). Ka fa tlase ga tatelano, Genette (1980:35) o leba kamano magareng ga tatelano ya nakwana ya ditiragalo tsa kgang le tsela e nako ya ditiragalo e tlhagisitsweng ka teng. Ka jalo, tatelano ya nako e bontsha fa e le kgolagano magareng ga tlhomagano ya ditiragalo mo kgannyeng le thulaganyo ya ditiragalo mo kanelong.

Tiragalo e e tshwanetseng go tlhagisiwa lwa ntlha mo setlhangweng, e ka tlhagiswa kwa morago, mme e e diragetseng morago, ya tlhagelela kwa ntlheng. Genette o kaya ditiragalo tse ka tsela e: A, B, C, D, le E, e e bontshang tatelano e e lolameng ya

ditiragalo, fa mo setlhangweng di ka tlhagiswa ka tsela e e latelang: 4,5,3,2 le 1. Se, se kaya fa tiragalo e e neng e tshwanetse go tlhagisiwa pele ya A, e tlhagisitswe kwa morago ga tiragalo ya bone, tiragalo e e ka bong e latela ya ntlha e tlhagisitswe e le tiragalo ya botlhano mo setlhangweng. Ditiragalo tse, o di tlhagisa ka tsela e e latelang: A4-B5-C3-D2-E1.

Tatelano e e kopakopaneng e ya ditiragalo, e fitlhelwa mo ditlhangweng tsa segompiano. Ditlhangwa tsa setso, e leng dikinane, dinaane, tsona di tlhagisa tatelano ya ditiragalo e e tlhomameng, ke yona e neelang tlhagiso ya A1-B2-C3-D4-E5. Ditlhangwa tsa segompiano tse di nang le tatelano e e nametshang pelo, ke tse di tlhagisang ditiragalo ka tsela ya A2-B1-C2-D1-E2-F1. Se, se bontsha tlhagiso e e ka bong go simolotswe ka yona, e tlhagelela morago ga e e e tlhodileng gore e diragale. Go tlhagiswa tiragalo, mme morago ga yona e latelwe ke lebaka le le tlhodileng tiragalo eo. Ditiragalo tse di farologaneng tse di sa tlhagiseng go se lolame ga tatelano ya ditiragalo ya tsona, Genette o di bitsa dithonamotlha. O tlhagisa thonamotlha ka ditsela tse pedi tse di farologaneng, e leng: Kanelo-phethi le kanelo-ponelopele, [Leba (Genette, 1980:40) le (Herman, 2007:57)].

i) Kanelo-Phethi

Genette (1980: 41) o tlhagisa fa ditiragalo di kgonwa go neelwa ka tsela e e latelang:

A2 [B1] C2 [D1 (E2) F1 (G2) H1] I2

Sethalo se, se bontsha kgolagano magareng ga kanelo-phethi le kanelo-ponelopele. Mo kanelong-phethi, moanedi o anela tiragalo e e setseng e diragetse pejana, go na le ntlha ya ga jaana mo kgangkgolong. Kanelo-phethi e dirisiwa go le gantsi mo seabeng sa go tlhagisa ditlhaloso le go senola semelo sa moanelwa ka go aneela ka ga ditiro le ditiragalo tsa gagwe tse di fetileng. Kanelo e, Genette (1980:50) o e bitsa kanelo-phethi ya moanedi yo o sa tseyeng karolo. Tota e ka lejwa e le e e neelang lemorago ka botshelo ba moanelwa kgotsa mokwadi, le e e ieng gore ga e amane le kanelo ya kgang, le go neela fela tshedimosetso go mmuisi go ka tlhaloganya botshelo jwa pele jwa moanelwa/mokwadi.

Genette, o tlhagisa mofuta o mongwe wa kanelo-phethi, e leng kanelo-phethi ya moanedi yo e leng motsayakarolo. Kanelo-phethi e, e lebile tsa kgolo ya moanedi, tse di neng di diragala mo go goleng ga gagwe.

ii) Kanelo-Ponelopele

Genette (1980:67) o bitsa kanelo e, ponelopele ya se se tlaa diragalang kwa pejana go tswa maemong a a leng mo go ona. Ba ga www.signosemio.com/genette/narratology.asp. (2013:4), ba tlatsa ka go re, kanelo e, moanedi o bonela pele ditiragalo tse di tlaa diragalang morago ga bokhutlo ba kgangkgolo. Se ka bosona se tlisa kgogedi mo tlhaloganyong ya mmuisi. Mmuisi o nna le dipotso tse di thibang letsatsi ka ga ditiragalo tse di ka tlhagelelang morago ga bokhutlo jwa kgangkgolo. Se, se mo susumetsa go tsena mo ditlhakong tsa moanelwa yo o totilweng mme a gwetlhege go nona pelo ka mathe tebang le ditlamorago. Phopholetso ya ditlamorago tse, e mo gwetlha go elela ka puiso ya sekwalwa.

Phopholetso e, Genette (1980:68) o e leba ka fa tlase ga kanelo-ponelopele e e mo setlhangweng, le e e kwa ntle ga setlhangwa. E e ka fa gare, mmuisi o nna le dipotso ka tiragalo e e anelwang mo setlhangweng, le ditlamorago tsa yona, ditiragalo di ntse di tsweletse. E e kwa ntle ke fa mmuisi a nna le dipotso tse di mafaratlhatlha go bonelapele se se ka tswang se ka diragala morago ga bokhutlo jwa kanelo ya setlhangwa. Tshwetso ya mmuisi e nna diphopholetso tse di mmalwa go ya ka se e se akanyang, e seng se kanelo e se tlhagisitseng. Tota mmuisi o akanya ka ditlamorago tsa ditiragalo.

Mo kanelong ya ponelopele ya ka fa teng, go tlhagelela tlogelo ya mafoko kgotsa e ka nna dipolelwana tse di sa feleletswang. Se, ke sone se tlholang dikakanyo tse dintsi tse mmuisi a ka nnang le tsona, go leka go fopholetsa go fitlhelela se mokwadi a se lekeleditseng mo monaganong. Kanelo-ponelopele ya kwa ntle, e amana le bokhutlo jo bo lekeletseng, jo bo sa welang, jo bo tlogelang mmuisi go nna le metseletsele ya dipotso le dikakanyo tsa ditlamorago tsa ditiragalo tse di ka runyang morago ga bokhutlo joo jwa setlhangwa.

Genette (1980:72), o tlhagisa gape gore kanelo-ponelopele e tlhagelela maboelela, ka maitlhommo a go tlisa ditiragalo kwa pejana. Ka jalo poeletso e e tlisa kgogedi mo puisetsong pele ya setlhangwa, go fitlhelela dikarabo tsa se tlhaloganyo ya mmuisi e neng e se kabakanya, tebang le dipolelwana tse di sa feleletswang.

Tatelano ya ditiragalo e botlhokwa go ka ithutiwa, gone fa mmuisi a kgona go tlhaloganya tsela e mokwadi a kwalang ka yona, o a bo a le mmogo le kgwetlho ya

mokwadi. Ka jalo, ga go bonolo gore ditiragalo di ka mo timelela go di sala morago, gonne a elela ka mokgwasa o le mongwe le mokwadi. Se, se botlhokwa mo patlisisong e, gonne go tlhaloganya tatelano, go thusa go ela tlhoko diponagalo tsa setlhangwa seo, go kgona go ntsha **poloto** ya setlhangwa.

2.4.6.2. Selekanyetso sa kanelo

Go ya ka Genette (1980:86), "...comparing the "duration" of a narrative to that of the story it tells is a trickier operation, for the simple reason that none can measure the duration of narrative". Gantsi mabelo a kanelo a a refosanngwa mo setlhangweng sa porosa. Ditiragalo dingwe di anelwa ka bokhutshwane jo bo tlodisang dintlha dingwe matlho, fa tse dingwe ditiragalo di lotolotswa go feta bokhutshwane jwa nako e di diragetseng ka yona. Ntlha e, e laolwa thata ke dikgatlhego le maikutlo a a rileng mo mmuising. Genette (1980:87) o tlhagisitse se ka tsela e e latelang: "By "speed" we mean the relationship between a temporal dimension and a spatial dimension...the speed of a narrative will be defined by the relationship between a duration and length..."

Kamano magareng ga nako le boleele, e lebile metsotswana, metsotso, diura, malatsi le dingwaga tse ditiragalo di diragetseng ka tsona. Mo tlhagisong ya tsona mo setlhangweng, di tlhaga ka nako e e gobeletsweng, e e di tlhagisang ka bofefo, go tshegetsa melawana ya boleele jwa mofuta mongwe le mongwe wa setlhangwa.

Genette (1980:94) o tlhagisa ditsela kgotsa metsamao e le mene ya lebelo la kanelo mo ditlhangweng. Tsone ke, go goga mowa kgotsa go kgonya, Pono, Tshosobanyo le tlogelo .

A.Tshosobanyo

Genette (1980:95) o bua fa kanelo e e sosobanyang ditiragalo e oketsa lobelo la ditiragalo. Se mmuisi a tshwanetseng go se ela tlhoko ke gore ditshosobanyo di farologana ka boleele le bokhutshwane. Ka ga moo, ga go na seelo se se lekanyeditsweng sa tshosobanyo. Tshosobanyo e, ya ditiragalo e ama lemorago la ditiragalo.

B. *Go goga mowa/Go kgonya*

Se, se diragala bogolo fa moanelwa a kgaotsa go anela kgangkgolo nakwana ka go tlhagisa ditlhaloso tsa mafelo/boalo jwa lefelo kgotsa metlae e e fapogang kgang e e neng e anelwa. Genette (1980:100) o tlhagisa fa moanedi a lekeletsa kgang, mme fa mmuisi a sa ntse a kaletse, a tlhalose boalo ba lefelo lengwe le a neng a bua ka lona kgotsa a simolole kgang e ntšhwa, kgotsa go tlhalosa gongwe ka tsa kgolo ya moanelwa, go tswala phatlha e e ka tswang e le teng ka go neela tshedimosetso ka ga botshelo jwa moanelwa go thusa mo go tlhaloganyeng mekgwa mengwe ka ga moanedi. Se, se thusa go golaganya ditiragalo.

C. *Tlogelo*

E itshenola fa go tlhoga mokhino mo ditiragalong tse di tlhagisiwang. Mmuisi o lemoga tlogelo fa dintlha tse di solofetsweng di tshwanelwa ke go tlhagiswa, di tlodisiwa matlho ke moanedi. Fa mmuisi a re kgatlha thu, le logata mo sekgweng, sa ntlha o solofetse go bona letlhôtlhôlo le le amanang le logata loo, gore dipatlisiso di tle di tswetswe gore loso lo tlhodilwe ke eng, le gore ke la ga mang? Fa letsholo phuruphutso le ka tlogelwa ga itlhaganelwa poloto, ke tlogelo. Genette (1980:106-109) o leba tlogelo e ka fa tlase ga tlogelo e e phuthologileng (Explicit ellipsis), tlogelo e e feletseng (implicit ellipsis) le tlogelo e e leng kgopolo (hypothetical ellipsis)

i) Tlogelo e e phuthologileng

Genette (1980:106) o bua fa tlogelo e, e tlhagiswa ka go tlhagisa nako e ditiragalo di diragetseng ka yona. Sekao: fa moanedi a tlhagisa tiragalo ka go re **“morago ga ngwaga tse pedi...”**. Se, se tlhagisa temoso ya mokhino o o tlogetsweng, o e leng gore moanedi o tlogetse ditiragalo dingwe, tse a bonang go se mosola go ka di tlhagisa.

ii) Tlogelo e e feletseng

Genette (1980: 108) o e tlhagisa fa go nna teng ga moanedi yo o rileng go sa tlhagiswa mo setlhangweng, mme mmuisi a kgona go lemoga phatlha ya moanedi yoo. Fa mo setlhangweng go anelwa fa motho a le mo bolaong a tlhokafetse, mme go felele foo. Ga go tlhagiswe sepe ka tsa phitlho le tsamaiso ya tsa phitlho.

iii) Tlogelo e e leng ya kgopolo

Genette (1980: 109) o e tlhalosa fa e le tlogelo e e bonolo go e lemoga. E tla go lemogwa mo kgaolong e e tlaa e tlhagisang. Mmuisi a bo a bulega matlho ka go tlogelwa ga yona mo kgaolong e e fetileng.

D. Pono

Genette (1980:94) mo ponong, o tlhagisa fa moanedi a dira ka natla gore nako ya kanelo e tsamaelane le nako e ditiragalo di diragalang ka yona. Se, se itemogelwa mo mmuisanong. Moanedi o tlhagisa teng ka fa gare ga setlhangwa sa padi, mmuisano, ntswa go itswe fa mmuisano e le letshwao la kanelo mo terameng, (Genette, 1980:109).

Lebelo la kanelo le botlhokwa go le tlhaloganya le go le itse tebang le patlisiso e, gonne ka lona, go kgonwa go lemogwa ponagalo ya setlhangwa, **maitshetlego** a setlhangwa ka botlalo. Ka maitshetlego, go lebilwe **mafelo a ditiragalo** di diragalelang mo go ona le **nako ya ditiragalo**.

2.4.6.3. Poapoeletso ya kanelo ya ditiragalo

Ke karolo ya boraro ya nako ya kanelo e Genette (1980:113) a e tlhagisang ka tsela e e latelang: "a series of several similar events considered only in terms of their resemblance". Barthes (2003:72) o tlaleletsa ka go e tlhalosa e le "... the relation between the number of times an event occurs in the world that we are told about and the number of times it is actually narrated".

Fa moanedi ka boena o touta tiragalo e e diragetseng gangwe makgetlho a le mantsi o a bo a rata go jala mowa kgotsa maikutlo mangwe mo babuising. Genette (1980:113) o lemosa fa e ka nna mowa wa kutlwelo-botlhoko, go kgala kgotsa go nyefola maitsholo a modiri wa tiro e e toutiwa eo. Fa e le ngwao, setso le tumelo, moanedi a ka bo a rotloetsa babuisi go dumela le go amogela se se toutiwa e ka nna toro, ponelopele kgotsa ditumelo tsa badimo go neela sekao fela.

Genette (1980:114-116), o aroganya poapoeletso ya kanelo ya ditiragalo ka dikarolwana di le nne tse di latelang:

A. Kanelo-Gangwe

Genette (1980:114) o e bitsa kanelo-gangwe gonne moanedi o anela tiragalo e e diragetseng lekgetlo le le lengwe. Sekao: polelo e e latelang **“Maabane, ke ile dikobong ka bonako”**, e tlhagisa tiragalo e e diragetseng bosigo jo bo fetileng. E diragetse, e fetile ga e kitla e diragala gape, gonne bosigo joo bo fetile. Fa e ka tlhagelela gape, ke tiragalo e nngwe e ntšhwa, ga e amane le e e diragetseng bosigo jo bo fetileng.

B. Kanelo-poeletso ya se se diragetseng gantsi

Genette (1980:115) a re kanelo-poapoeletso, ke fa tiragalo e le nngwe e e diragetseng e anelwa makgetlo a le mmalwa. Polelo e tshwana le **‘Mosupologo, ke ile dikobong ka bonako, Labobedi, ke ile dikobong ka bonako, Laboraro, ke ile dikobong ka bonako’**. Polelo e, e bontsha go robala ka bonako go go diragetseng malatsi a le mararo, (Mosupologo, Labobedi le Laboraro). Ke tiro e le nngwe e e diragetseng ka malatsi a a farologaneng.

Tiragalo e le nngwe e e diragetseng e ka anelwa mmoelela ka moanedi a tlhagisa tiragalo eo mo dikgatong tse di farologaneng tsa botshelo jwa gagwe.

C. Kanelo-poeletso ya se se diragetseng gangwe

Genette (1980:115) o tlhagisa fa kanelo-poapoeletso e le fa tiragalo e le nngwe e anelwa gantsi. Go ka tsewa kgang e le nngwe gantsintsi, jaaka go anela ka naane. Kgotsa go buisa setlhangwa se le sengwe makgetlo a le mmalwa.

D. Kanelo-poeletso

Genette (1980:116) o e tlhagisa fa e le tiragalo e e diragetseng gantsi, mme e tlhagiswa mo kanelong gangwe. Moanedi a ka tlhagisa tiragalo e e diragetseng malatsi otlhe a beke (Mosupologo, Labobedi, Laboraro, Labone le Labotlhano) ka go re: **“beke yotlhe”**. Genette (1980:127) o lebelela kanelo-gangwepoeletso ka tsela tse di latelang: boitlhommo, kanelo-gangwepoeletso e e totobetseng le e e atolositsweng.

i) Kanelo - ya boitlhomo

Polelwana e e latelang: **“letsatsi le tihaba moso mongwe le mongwe”**. Ga go ka ke ga kgonwa go bua nako e le simololang go tihaba ka yona, le nako e le khutlang go tihaba ka lona. E bontsha go sa tihomamang jwa polelwana e, mo nakong e letsatsi le tihabang ka yona, le nako e le khutlang go tihaba ka yona.

ii) Kanelo - e e totobetseng

Polelwana e, e kaya totobalo e e tlang gangwe maboelela, Lamatlhatso mongwe le mongwe wa kgwedi ya Motsheganong, (Genette 1980:129). Kgotsa **‘Latshipi mongwe le mongwe...’**, (Gèrard Genette, 1993: 64). Se, se kaya gore tiragalo eo e diragala Lamatlhatso mongwe le mongwe wa kgwedi e e kailweng, go na le go tlhagisa matlha otlhe, e sobokwa ka go tlhagiswa gangwe fela, ka Lamatlhatso mongwe le mongwe wa kgwedi ya Motsheganong. Dipolelwana jaaka **‘ngwaga le ngwaga magareng ga paseka le kgwedi ya Diphlane’** le **‘ka nako ya dingwaga tsa fa ke sa le mmotlana’**, (Genette, 1980:127). Polelwana ya ntlha e kaya gore tiragalo eo e diragala morago ga paseka nngwe le nngwe go fitlha kwa bofelong jwa kgwedi ya Lwetse. Polelwana ya bobedi e sosobanya dingwaga tsotlhe tsa kgolo ya moanedi.

iii) Kanelo-gangwepoeletso e e atolositsweng

Genette (1980:129) o bua gore fa polelwana e re: **‘Ke letse ke khidiega’**, e bontsha katoloso, gonne e sa tlhagise letsatsi le khidiego e neng e diragala ka lona. Motho a ka ipotsa gore a ke malatsi otlhe kgotsa jang? Fa go ka twe Latshipi kwa Combray, ke katoloso gonne e sa tihomamise gore ke Latshipi ofe, le nako e sa tlhagiswe.

Poapoeletso e ya kanelo ya ditiragalo e botlhokwa go ka ithutwa mo patlisisong e, gonne ka motouto o wa ditiragalo, go lemosa morero, thitokgang kgotsa thuto e mokwadi a e tlišang mo babuising. Ka poapoeletso e, go kgonwa go fitlhelela diponagalo tse pedi tsa setlhangwa sa padi e leng, **morero le thitokgang**. Ka morero, mokwadi o dirisa baanelwa go gorosa thuto kana kgalemo e a batlang go e lere mo baamogeding. Ka thitokgang mokwadi wa setlhangwa o a bo a na le kgang e a e anelang go tlhagisa morero wa gagwe ka yona. Se, se thusa moanedi go sefapoge mo go se se mo fisang go se tlhagisetsa baamogedi, ke one mogotlha o a tlaang go o dirisa go tlhagisa kanelo ya gagwe.

2.4.6.4. Modiriso

Du Plooy, (1986:201) "indicates that Genette uses the definition of grammatical modality as basis when he discusses narrative modality. Should one accept that the form of the verb determines the attitude towards the action, thus that the form of the verb presents the relationship between the verb and the object then modality in the narrative text can be seen as the different points of view from which the life or the action is looked at" (Genette, 1980:158).

Nopolo e netefatsa fa lediri le le lengwe le kgona go nna le bokao jo bo farologaneng. Pharologano e tlhagiswa ke tsela e le dirisitsweng ka yona mo polelwaneng. Ka jalo modiriso o botlhokwa mo go tlhagiseng kanelo ya ditiragalo le go lemoga kwa di simololang teng.

Genette (1980:161-195) o lebile modiriso ka fa tlase ga ditlhogo tse di latelang: Modiriso kanelo, Sekgala, Kanelo ya ditiragalo, Puo kanelo, Ponalo, Botlhokwa jwa moanedi, Diphetolo le madiri-mantsi (Polymodality).

A. Modiriso-kanelo

Genette (1980:161) a re ka modiriso go kgonwa go anelwa kgang le go neela dintlha. Modiriso ke lereo leo le dirisiwang go tlhagisa lediri mo tirisong, go etswe tlhoko melawana ya thutapuo, go thusa mo go tlhaloseng ditiragalo tsa setlhangwa. Tiro ya modiriso-kanelo mo ditlhangweng, ke go neela mmuisi diteng tsa setlhangwa ka botlalo, kgotsa ka bonnye ba diteng, ka jalo modiriso o, o tshwara sekgala se se rileng mo neelong ya kanelo ya ditiragalo. Modiriso o kgona gape go laola tshedimosetso e e rileng ka setlhangwa, go ya ka baanelwa/moanelwa. Ka modiriso, kgang e kgona go nna/tsaya ponalo (perspective) e e rileng. Ka jalo, sekgala le ponagalo di dibela dikgato tsa modiriso.

B. Sekgala

Genette (1980:162) o se tlhagisa e le go lekanyediwa kgolagano ya sekgala magareng ga moanedi le kgang. Hawthorn (1992:81) fa a tlaleletsa, o e kaya e le kgolagano magareng ga moanedi le seanelwa. Botlhokwa jwa sekgala ke go thusa go lekanyetsa dikerii go tsewedisa tlhomamo ya tshedimosetso e e neetsweng.

C. Kanelo ya ditiragalo

Genette (1980:165), o tlhagisa fa kanelo ya ditiragalo e le mabapi le tsela e moanedi a itlhophelang yona le go laola ditiragalo mo setlhangweng sa gagwe. Moanedi o tlhagisa ditiragalo tsa boammaaruri le ditlhokego tsa nako e a kwalang setlhangwa seo. Genette (1980:165), o bua fa kanelo ya ditiragalo e le go fetolela seo se sa bueng, go nna se se mo puong. Botlhokwa jwa yona ke go lere kamano magareng ga moromedi, e leng mokwadi wa setlhangwa, go moanedi, e leng mongwe le mongwe yo o ka buisang setlhangwa seo. Morago ga puiso, mmuisi (moamogedi) a ka itseela tshwetso go tsaya ditiragalo e le tse di tletseng ka boithamedu. Mmuisi mongwe a ka nna le dikakanyo tse di rileng tse di ka mo tlelang tebang le ditiragalo tsa setlhangwa. Hisetori ke yona e thopang sefoka mo maitlhomong a tlhagiso ya kanelo ya ditiragalo.

Go sekegelwa boleng jwa tshedimosetso e moanedi a nang le yona, mabapi le se a kwalang ka ga sona. Moanedi wa setlhangwa ga a tlhagelele ka magetla mo setlhangweng, o tlhagelela e le motswedi, o o nang le maikarabelo a go gorosa maikaelelo a gagwe ka setlhangwa. Morulaganyi wa setlhangwa, o lebile le go neela setlhangwa setaele se se rileng, e bile a lere ditshwantshiso. Moanedi o tshwanetse go anela kgang e le motho wa maemo a boraro.

D. Puo ya kanelo

Genette (1980:171) o tlhagisa fa puo ya kanelo e le puo e moanedi a e dirisang go tlhagisa ditiragalo. Moanedi a ka e tlhagisa ka diphukana tse tharo e leng, puo e e anelang, puo e e sutasutang le puo pegelo.

i) Puo e e anelang

E ke puo e e sekgala, e bile e akaretsa gape le puo e e fokoditsweng. Ke kanelo ya dikgopolo, (Genette,1980:171). Mafoko le ditiro tsa moanelwa di kopantswe le kanelo, e bile di tsewa jaaka tiragalo nngwe le nngwe.

ii) Puo e e sutasutisiwang

Genette (1980:171) o e kaya e le puo ya setaele se se sa tlamalalang. Moanedi o tlhalosa mafoko ka setaele se se ratwang ke ena. Mafoko kgotsa ditiro tsa moanelwa di begiwa ke moanedi a tswakanya le dithanolo tsa gagwe. Puo e, e tlhagelela gape ka setaele se se gololosegileng se sa tlamalala. Mo, mafoko kgotsa

ditiro tsa moanelwa di begiwa ke moanedi ntle le go dirisa lekopanyi (le le nyenyefatsang). Moanelwa o bua ka lentswe la moanedi.

iii) Puo pegelo

Genette (1980:172) o e tlhagisa e le kanelo e moanedi a itirileng e kete o neela moanedi sebaka go tsaya karolo. Ke tlhagiso e mo go yona mafoko a moanelwa a nopolwang ka tlhamalalo. Se, se tlhotlheletsa mmuisi go dumela ka botlalo le go tlhaloganya maikutlo a a boteng a moanelwa, (Genette,1980:173).

E. Ponalo

Genette (1980:186) o tlhagisa ponalo e le elemente e e samaganeng le ditogamaano le mekgwa e e farologaneng ya go anela. Setlhangwa se simololwa go lejwa ka ditsela tse pedi e leng go leba pharologano magareng ga kanelo le lentswe. Go lebilwe tshetshereganyo ya ka fa teng ya ditiragalo, le tebo ya kwa ntle ya ditiragalo. Mo tshetshereganong ya ka fa teng ya ditiragalo, go lebilwe kanelo ya kgang ka moanelwamogolo, le tokololo ya mokwadi mo go aneleng kgang. Genette (1980:89) o tlhagisa seabe sa moanedi fa se senola kgolagano magareng ga moanedi, kanelo ke bogautshwane jo moanedi a leng mo go bona tebang le ditiragalo tsa setlhangwa. Se, se senola go nna maroka le go dumelesega ga motswedi wa kanelo. Mo kanelong ya kgang, moanedi o itse go feta moanelwa. Fa, moanedi o tlhagelela a itse/o na le kitso e ntsi go feta moanelwa. Moanedi o kgona go lekalekana le moanelwa. Moanedi o neelana fela ka se moanelwa a se itseng. Moanedi gape o kgona go nna le kitso e nnye, fa moanelwa a na le kitso e ntsi go feta moanedi, e leng ena mokwadi wa setlhangwa. Go anela kgang go gokagane le lentswe le go anelwang ka lona.

F. Lentswe la kanelo

Go ya ka tlhagiso ya ditiragalo, go nna mo pontsheng gore moanedi o tlhafuna ditiragalo ka motlhagare ofe. Mofama o moanedi a sekametseng mo go ona o senola letlhakore le maikutlo a gagwe tebang le ditiragalo tse di anelwang. Karolwana e ke e go tsepamiswang tlhaloganyo mo go yona.

Genette (1980:12) o farologanya mefuta e le meraro ya tsepamiso-maikutlo mo baanelweng e leng: go tlhoka tsepamiso-maikutlo, tsepamiso-maikutlo ya ka fa teng le tsepamiso-maikutlo ya kwa ntle .

i) Go tlhoka tsepamiso-maikutlo

Genette (1980:189) o bua fa e le e e tlhokang tsepamiso-ya-maikutlo. Se, se kaya gore moanedi ke ntsu e e okameng megopolo le metsamao ya baanelwa. Ke maitsegotlhe mo baanelweng, ka a itse sengwe le sengwe ka ga bona, go feta jaaka bona ba ikitse. O itse tse mongwe le mongwe a di akanyang ka dinako tsotlhe. O itse dikgato tse a tlaa di tsayang mo isagweng, le tseo di tlaa mo diragalelang mo isagweng.

ii) Tsepamiso-maikutlo ya ka fa teng

Genette (1980:10) o tlhagisa se a se bitsang tsepamiso-maikutlo ka tsela e e lateng: "... the narrative focused through the consciousness of a character, whereas external focalization is something altogether different: the narrative is focused on a character, not through him". Mo mofuteng o, moanedi o itse go lekana le moanelwa yo a tsepamisitseng mogopolo mo go ena. Moanedi ke tlhologanyo le molomo wa moanelwa. Tshedimosetso nngwe e e botlhokwa e a tlogelwa mo tlhagisong ya ditiragalo, (Genette,1980:196). Go ditiragalo dingwe tse moanedi a di dirang phitlhela mo mmuising ka bomo.

iii) Tsepamiso-maikutlo ya kwa ntle

Genette (1980:11) o kaya fa go lebilwe moanelwa ka sebele, e seng kanelo ka moanelwa. Se, se kaya fa kitso ya moanedi tebang le baanelwa e le potlana thata. Moanedi ga a kgone go bega kgotsa go neela metsamao, ditshupo le ditiro tse di senotsweng ke moanelwa ka boena. Go tlhagiswa fela se baanelwa ba se dirang, mme ba timiwa go ikakanyetsa, (Genette, 1980:194). Mo kanelong ya setlhangwa, tsepamiso maikutlo e tsamaya e fetogafetoga, go ralala setlhangwa sotlhe.

G. Diphetolo

Genette (1980:194), o tlhagisa fa pharologano magareng ga kanelo le lentswe, e ka lokololwa e le diphetogo mo tsepamisong ya maikutlo. Phetogo mo tsepamisong ya maikutlo, e lokololwa gape e fapoga bokao jwa khoutu go na le go leba tlholego ya popego ya khoutu eo. Ka jalo, phetogo e kgona go neelana ka tshedimosetso e e ngotlegileng, ka ga khoutu kgotsa go neela tshedimosetso e ntsi. Tsepamiso-maikutlo e e neelwang ka go ngotla tshedimosetso e bitswa e e nang le bokgeleke. Go nna le ditlogelo tse di kwa thoko tse di rileng mo tshedimosetsong. E, e neela tshedimosetso ka botlalo e neelana le ka tshedimosetso e tota e ka nneng ya tlogelwa.

H. Dikai-dintsi

Genette (1980:209) o e kaya fa e lebile tsepamiso-maikutlo a a sebedi . Moanedi o iponatsa a na le kitso e e feteletseng, e e leng ya semowa, e e leng thata go fitlhelwa kgotsa go lemogwa ke babuisi. Go nna gape le botebo jo bo feleletseng jwa maikutlo, le go fitlhelela tseo di sa kakeng tsa bonwa ka matlho a senama, tseo di kgonwang ke go senolwa ke magodimo.

Patlisiso e, e tlhoka gore mediriso e tlhaloganngwe gonne ka yona go nna le kgolagano ya mmuisi le mokwadi e e tshwanetseng ya nna e e kitlaneng, e se re gongwe mmuisi a latlhegelwa ke go tlhaloganya diteng le go fitlhelela morero le thuto. Puo ke yona sebetsasegolo sa kanelo, ka jalo mmuisi o tshwanetse go elela le puo e mokwadi a e dirisang ga mmogo le setaele sa tiriso e puo e tlhagiswang ka sona.

2.4.6.5. Lentswe

Genette (1980: 12) o leba lentswe mo kanelong ya setlhangwa ka fa tlase ga ditiragalo tse di latelang: motlha wa kanelo, nako ya kanelo, Dikgato tsa kanelo, Kanelo e e dikaganyeditsweng, Diphetogo tsa dikgato, Moanedi, Mogaka, Botlhokwa jwa moanedi le moanelwa.

A. Motlha wa kanelo

Genette (1980:212, 213), ka motlha wa kanelo, o lebile lentswe la moanedi. Dikgatlhego di beilwe mo go tlhaloganyeng go itse gore moanedi wa ditiragalo ke mang?, o anela a le kae? le gore o anela ditiragalo tseo leng? Go na le motlha wa go kwala setlhangwa

se se tlhagisang ditiragalo tseo di setseng di diragetse. Moanedi o lejwa e le mokwadi wa setlhangwa, fa moamogedi wa kanelo ka mokwadi e le mmuisi wa setlhangwa seo. Mo ditiragalong tsa setlhangwa, go tshwaragano sebedi e e itemogelwang mabapi le kanelo ya sona. Go kgona go tlhaloganya setlhangwa ka botlalo, tshwaragano magareng ga kanelo ya setlhangwa, moanelwamogolo le baanelwa ba bangwe, tlhotlhomiso ya se se diragalang mo setlhangweng, le kamano ya ditiragalo/tiragalo e e rileng le ditiragalo tse dingwe tsa mo setlhangweng, e tshwanetswe go kgonwa go tsharololwa. Ke ka jalo Malope, (2003) a reng diponagalo tsa setlhangwa ke ngatana e le nngwe fela. O di tshwantshanya le dikarolo tsa mmele, tseo go tshwanetsweng go di farologanya. Letsogo, leoto, leitho, go direng jaana go tlaa bo go di amoganya. Kamoganyo e, Genette (1980: 215) o e tsharolola ka dielemente tse di latelang: nako ya kanelo, dikgato tsa kanelo le moanedi.

a) Nako ya kanelo

Genette (1980: 215) o kaya fa tlhagiso ya kanelo ya ditiragalo e le ka nngwe ya dipaka tse tharo, e leng ka pakajaanong, pakaphethi le pakatlang. Ka jalo, tlhotlhomiso ya ditiragalo ka nakwana ke yona e e botoka. Go neela kanelo ka go dirisa pakajaanong, mme pakaphethi e tlaa tsamaya e dirisiwa go tlhagisa paka tse di farologaneng mo kgang. Se, se gorosa mmuisi mo go ithuteng go farologanya mefuta e mene ya go anela, e leng kanelo morago ga ditiragalo, kanelo pele ga tiragalo, kanelo ka nako e le nngwe le tiragalo le kanelo magareng ga ditiragalo .

i) Kanelo ya morago ga tiragalo

Genette (1980:220) a re kanelo ya morago ga ditiragalo e diragala fa moanedi a anela ka ga se se diragetseng mo nakong e e fetileng. Moanedi a ka anela ditiragalo tse di fetileng ka go bo a di gakologelwa. A ka bo e ne e le motsayakarolo mo go tsona, kgotsa a se na seabe sepe mo go tsona. Moanedi a ka di tlhagisa gape ka mokgwa wa kgakologelo, mme a anele pono eo e kete ke gona e diragalang semetsing. Ditiragalo di ka letlwa go diragala jaaka pono e e mo baesekopong. Tiragalo nngwe le nngwe e nna motswedi wa tiragalo e e latelang. Ka mokgwa mongwe go ka twe, go neeletsana mo ditiragalong, tiragalo nngwe le nngwe e tlholwa ke seo se diragetseng pele. Se se tshwanetsweng go elwa tlhoko ke gore tiragalo kgotsa ditiragalo tseo, di diragetse mo nakong e e hulereng, e seng ya kanelo.

ii) Kanelo ya ponelopele

Kanelo ya ponelopele, Genette (1980:219), o tlhagisa fa e diragala fa moanedi a anela ditiragalo tse di tlaa diragalang mo isagweng. Moanedi e ka nna moporofeta, ngaka ya setso (sedupe) kgotsa rraditoro. Moanedi o nna le neo ya ponelopele. Le fa babuisi ba sa dumele ka kgopolo ya gore ke mongwe wa batho ba ba tsietsang baagi ba ba tsietsegang, ka go ba nontsha pelo ka mathe.

iii) Kanelo ya segongwe le tiragalo

Kanelo ya segongwe le tiragalo, e itlhalosa fa moanedi a anela kang ka ga tiragalo ka nako eo e diragalang ka yona, (Genette, 1980:218). Ntlha e, e ka lejwa ka leitho le le sokameng. Le fa tiragalo e diragala semetsing, go tlaa feta metsotswana e se kae pele moanedi a gata mo e gatileng teng.

iv) Kanelo ya ponelopele le segongwe

Kanelo ya ponelopele le segongwe, ke mofuta wa kanelo o o kopanyang kanelo le ponelopele ya segongwe. Ke kanelo e e marara, gonne e tsenya dipaka di le mmalwa. E tlhagisa dikakanyo le maikutlo a a feletseng. Fa kanelo e tlhagiswa ka paka e e fetileng, go bo go tlhagelela, **“ke sone se se ntiragalelang gompieno”**, paka go tsenelela ya jaanong, mo gare ga pakaphethi.

B. Dikgato tsa kanelo

Go ya ka Genette (1980:228), kanelo ya setlhangwa e na le dikgato di le pedi, e leng kanelo ya moanedi wa maemo a ntlha, le kanelo e e dikagangweng. Genette (1980:228) o tlhagisa pharologano magareng ga dikamano tse tsa kanelo ka go re: “any event a narrative recounts is at digetic level immediately higher than the level at which the narrating act producing this narrative is placed”.

Moanedi wa kang o lotolotsa kang, go fitlha a e ngotla go isa bokhutlhong. Genette (1980: 227), o tlhagisa fa kanelo e fitlhelela **‘fa’** le **‘ga jaana’**. Kang e fetile kanelo. Se, ka mokgwa mongwe se kaela fa moanedi a goga letlhaku ka maitlhommo a gore mmuisi a nne mo kgagamosing tebang le boammaaruri jwa kang e e anelwang kgotsa

boitlhamedi jwa kgang eo. Se, se gwetlha mmuisi gore a se ka a tshwara moanedi ka loleme tebang le botso jwa kgang e e mo isong.

i) Moanedi yo o kwa ntle

Genette (1980:228) o tlhagisa fa moanedi a tlhagelela ka magetla e le moanelwa. Moanedi o tsaya maemo a mmui (motho wa ntlha). Gibson (1996:215) o tlaleletsa ka gore moanedi yo, o senolwa ke thuanyisediri '**ke**' go bontsha fa a ikaya ka tlhamalalo. Martin (1991:72) ena o tlatse ka go re '**ke**' jaaka maemo a mmui a mo neela tšhono ya go tlhagelela ka magetla mo baanelweng ba bangwe ka go tsaya karolo mo phuthologong ya ditiragalo le go nna mmegi yo o tlhagisang se se diragalang.

Teng ka fa gare ga moanedi wa maemo a ntlha, go moanedi wa maemo a boraro. Moanedi o tlhagisa ditiragalo ka ga baanelwa ba ba diragatsang. Ga a tlhagelele mo ditiragalong, e bile ga a itshupe a tshwana le ope wa baanelwa kgotsa mokwadi wa setlhangwa. Barthes (2003:73) o tlaleletsa ka go re "the invisible, implied narrator of a third person narrative is not identical with the author". Go na le moanedi wa moelatlhoko, yo o sebetsweng ka molaetsa ka boena. Moanedi yo, ga a tlhagelele ka magetla. Mmuisi o amogela fa moanedi e le motshepiwa mo tlhagisong ya gagwe ya ditiragalo, ka go bo a sebetswe ke mongwe yo o neng a le teng mo tiragalong kgotsa o ne a itikeditse ka ditlhatshana a laleditse tsebe moletlo o o sa mojang ditshenko.

ii) Kanelo e e dikagangweng

Kanelo e tlhatlagantswe ka kgannyana e e rileng. E tsaya lotso lwa yona mo diepiking, (Genette, 1980: 231). Go kgolagano e e tlhamaletseng mme e sa tle ka kanelo, e tla ka dikgopolo tsa moanelwa wa maemo a ntlha. Kgolagano e, tiro ya yona ke go tlisa ditlhaloso tsa go neela lebaka la gore ke ka ntlha ya eng fa tiragalo e e rileng e diragetse/e diragala.

Genette (1980:232) o tlhalosa fa e akaretsa mafoko a a jaaka '**ke ka jaalo**', mo tsamaong ya dikgaolo tebang le ditiragalo. Go ntse go lebilwe ditiragalo tse di lereng tiragalo ya tse dingwe. Kgolagano ya bobedi ke ya thitokgang. Go tlhagisa se kgang e se totileng, fa kgolagano ya boraro, e le kgolagano e e kopantseng kgolagano ya ntlha le ya bobedi. Go iponelwa kgolo ya botlhokwa jwa motlha wa kanelo. Go golaganngwa kanelo ya setlhangwa le maemo a nako eo se anelwang ka yona. A tota ditiragalo di tshwanela motlha wa nako eo di anelwang ka ona?

Go itemogelwa tshutotshuto mo dikemong tsa kanelo, ka pelo e simolola e le ya dikgopolo, e tloge e anelwe ka go kwala ditiragalo tse di simololwang go lebelelwa fa di tshwanela kgotsa di tsamaisana le motlha wa kanelo/kwalo ya setlhangwa seo. Tshutatshuto e ya dikemo tsa kanelo, e oketsa dipharologano mo tirong ya go anela. Gape e oketsa tlhakatlhakano e e tswetsang kgogedi mo setlhangweng.

C. *Diphetogo tsa dikgato*

Genette (1980:234) o bua ka diphetogo tse di nnang teng ka dikgato tsa kanelo mo setlhangweng.

D. *Moanedi*

Genette (1980:244) o totobatsa gore mo kanelong, kanelo e tlhagiswa ka moanedi wa maemo a ntlha. Go mofuta e meraro ya baanedi mo ditlhangweng tsa kanelo. Mofuta wa ntlha ke yo moanedi a seng karolo ya kang e a e tlotlang fa ya bobedi moanedi a tlhagelela e le moanedi wa kang e a tlotlang ka ga yona. Moanedi yo a leng motsayakarolo o nna mogaka mo kanelong ya gagwe, mme yo mongwe a ka nna moelatlhoko le mopaki wa ditiragalo. Go mofuta wa boraro, o o tsamayang o tlhagisa moanedi e le motho wa maemo a ntlha, morago a nyelele, go tlhagelele e le motho wa maemo a boraro. Gongwe moanedi a simolole e le motho wa maemo a boraro, phetsophetso e nne motho wa maemo a ntlha.

Tsela e baanedi ba ba tlhagelelang ka yona, Genette (1980:248) o boa gape a ba arologanya go nna ka mofuta e le mene ka tsela e e latelang:

1. Moanedi wa maemo a ntlha mme e se karolo ya ditiragalo.
2. Moanedi wa maemo a ntlha mme e le motsayakarolo mo ditiragalong.
3. Moanedi wa maemo a bobedi mme e se karolo ya ditiragalo.
4. Moanedi wa maemo a bobedi mme e le motsayakarolo mo ditiragalong.

E. *Mogaka/Moanedi*

Genette (1980:165) o tlhagisa moanedi e le "...the narrator, abdicating his function of choosing and directing the narrative, allows himself to be governed by 'reality'..." Go direng jalo, baamogedi ba tlaa kgodisega.

i) Seabe sa moanedi

Genette (1980:255-257) o tlhagisa diabe tse tlhano tsa moanedi. Diabe tse di senola maemo a a farologaneng a moanedi a tsereganyang ka ona mo setlhangweng.

a) Seabe sa go anela

Go lebilwe kgang e e anelwang. Se, se diragala fa moanedi a tsena kelelo ya ditiragalo mo gare. Gangwe le gape moanedi o tlhagisa ditshwaelo tse di rileng tse o di lemosang mmuisi ka ga seabe se se tsewang ke moanedi mo setlhangweng. Go direng jaana, moanedi o a bo a fokotsa seabe sa gagwe mo botsayakarolong jwa gagwe mo setlhangweng.

b) Seabe sa go kaela

Se lebane le setlhangwa ka bosona, go tlhagisa diteng tsa ditiragalo. Go tlhokega kanelo e ntsi gore ditiragalo di tswelediwe go atlenegisa morero wa setlhangwa. Moanedi o tsaya karolo e kgolo mo tsweletsong ya ditiragalo.

c) Seabe sa go tlhaeletsana

Genette (1980:255) o lebisitse se, go moanedi le moamogedi. Tiro ya moanedi ke go fitlhelela moamogedi gore a kgone go gorosa morero wa gagwe ka setlhangwa ka katlego. Ba ga www.signosemia.com/genette/Narratology.asp. (2013:2), ba tlatsa ka go re: "The narrator addresses the narratee directly (that is, the text's potential reader) in order to establish or maintain contact with him or her (involvement)".

Go mo pontsheng gore moanedi ke motsweletsa tlhaeletsano e e diragalang mo setlhangweng. Moanedi o na le maikarabelo a go lere kgolagano magareng ga gagwe le setlhangwa le go fetisetsa kgang kwa moamogeding (mmuisi mo ditlhangweng tsa kanelo) le go tlhokomela go se somole setlhangwa mowa.

d) Seabe sa maikutlo

Genette (1980:256) o bua fa se iponatsa fa moanedi a tlhagisa motswedi wa kitso ya gagwe. Moanedi o tlhagisa ditiragalo tsa kgale, di ka tswa di mo diragaletse kgotsa di diragaletse fa pele ga gagwe, a tlhagisa le ka maikutlo a a kileng a nna le ona a tsoswa ke setlhangwa se se rileng. Ka jalo, moanedi ke morwala ditlhabelo wa mmuisi. Mmuisi o ikanya le go dumela boammaaruri jwa se a se tlhagisang mo setlhangweng ka a

tsewa e le leitlho le molomo wa mokwadi, kgotsa wa baanelwa ba lefatshe la mokwadi. Go atamelana thata ga gagwe le baanelwa ke gona go thusang gore bopaki jwa gagwe bo se lebiwe ka leitlho le le sokameng.

e) Seabe sa go paka

Genette (1980:256) a re mo setlhangweng, mmuisi o tlaa itemogela kgopakgopetsano gareng ga dikgang le moanedi, ka maitlhommo a go tlhaba babuisi malotsana ka ga maitemogelo mo botshelong. Tsenogare e, e ka nna ya tlhamalalo kgotsa e e seng ya tlhamalalo. Se, se maleba ka gore maitlhommo a setlhangwa ntle le go tlosa mmuisi bodutu, ke go laya le go ruta mmuisi ka ga dikgwetlho tsa botshelo. Moanedi o fatlhosa mmuisi ka ga ditlhotlhonka tse di ka mo welang fa a ka itebala mo kgaratlhong ya botshelo.

F. Moamogedi

Genette (1980:259) a re tiro ya moamogedi ke go amogela molaetsa o a o neelwang ka kanelo ya setlhangwa. Tsotlhe tsa tse a di amogelang di diragetse kgakala le ena, e bile ga a amane gope le nngwe ya ditiragalo tseo. Moamogedi ke nngwe ya dielemente tsa tlhaeletsano. Moamogedi o letlelelwa go buisa setlhangwa ka tsela ya gagwe, le go fetolela kanelo eo go ya ka se a se utlwisisang, le mosola o o se lereng mo go ena. Daiches (1980:250) o tlatsa ka gore thanolo e ya moamogedi e thuswa ke lemorago la mokwadi.

Patlisiso e, e tlaa thusa thata mabapi le go ka tlhaloganya lentswe mo setlhangweng. Go ithuta ka ga lentswe, go thusa gore mmuisi a tlhaloganye le go farologanya **baanelwa** go ya ka ditiragalo tse di ba diragalelang, kgotsa seo ba se tlhagisang ka mo gare ga kgang. Se, se thusa ka go leba ponagalo ya baanelwa ka botlalo, semelo le tshobotsi, go ithuta teo ya maina go ya ka ditiro tsa bona, meaparo le yona e sa lebalwe kwa morago.

Go kamano e e tiileng magareng ga dikarolo tsa Bolepakanelo jwa ga Genette. Kgang e tla ka mokwadi wa setlhangwa, mme mo go aneleng ditiragalo o di anela ka tshwaetso ya tsa maitemogelo a botshelo jwa gagwe (hisetori). Kgang e, ke diteng tsa setlhangwa tseo di beilweng ka mokgwa o o rileng le ka tlhagiso e e rileng ya puo, e ka tswa e le ka maemo a a rileng a moanedi. Go mo magetleng a mokwadi go tshegetsatsa gore setlhangwa se se ka sa somoga mowa. Ka jalo o tlaa anela ka bokgabane go ngoka

babuisi go fitlha kwa bofelong jwa sona, ka maitlhommo a go gorosa molaetsa kgotsa morero wa gagwe ka setlhangwa ka katlego. Kwa se khutlang teng, babuisi ba nna le mafaratlhatlha a dikakanyo tse ba neng ba ntse ba na le tsona mo puisong. Fa potso e e rileng e fitlhelela karabo ya yona, go nna le e nngwe e e runyang. Mmuisi o tshwanetse a kgodisiwa ke tiragalo nngwe le nngwe, mme a fitlhelele thuto e a ka tswang a ithutile yona go tswa mo setlhangweng, go lere diphetogo mo botshelong jwa mmuisi.

Dikamano tse, di logagane semoseme. Padley (2006:168) o tlhagisa fa tiro ya Gérard Genette e bopegile go kgona go ama mefuta e le mentsi ya kanelo go akaretsa tsa serala, difilimi, tse di kwadilweng le tsa molomo. Se, ke nngwe ya tse di susumeditseng tlhopho ya Gérard Genette go dirisiwa mo patlisisong e, go tlhotlhomisa fa e le nnete ka tiriso ya setlhangwa sa ga D.P.S. Monyaise, Omphile Umphi Modise.

Go ya ka Genette, thulagano ya go kgaoganya dikarolo tsa bosekaseki ka ditlhopha, dielemente le dikarolwana ke letlhomiso le le maleba go dirisiwa fa go mmuisi a batla go tlhaloganngwa thulaganyo ya setlhangwa ka botlalo. Sethalo se se latelang ke tshosobanyo ya Bolepakanelo jwa ga Genette, e e tlaa tsewang e le masupatsela a a tlileng go dirisiwa go nna matantabelo le mogotlha wa tshekatsheko e.

**NWU
LIBRARY**

LETLHOMESO LA TSHEKATSHEKO

DIKAROLO, DIKAROLWANA LE DIELEMENTE TSA BOLEPAKANELO GO YA KA GENETTE (1980)

DIKAROLO	DIKAROLWANA	DIELEMENTE
1.KGANG	1.1.LENTSWE	A.MOTLHA WA KANELO i) Nako ya kanelo a) Kanelo ya morago ga ditiragalo b) Kanelo ya ponelopele c) Kanelo ya segongwe le tiragalo d) Kanelo ya ponelopele le segongwe B.DIKGATO TSA KANELO i) Moanedi wa maemo a ntlha ii) Kanelo e e dikagangweng C.MOANEDI D.MOGAKA E. MOAMOGEDI i). Seabe sa moanedi a) Seabe sa go kaela b) Seabe sa go anela c) Seabe sa go tlhaeletsana d) Seabe sa maikutlo

		e) Seabe sa go paka
2.SETLHANGWA	2.1.MODIRISO	A.MODIRISO-KANELO B.SEKGALA C.KANELO YA DITIRAGALO D.PUO YA KANELO i) Puo e e anelang ii) Puo e e sutasutang iii) Puopegelo E.PONO F.LENTSWE LA KANELO i) Go tlhoka tsepamiso-maikutlo ii) Tsepamiso-maikutlo ya ka fa teng iii) Tsepamiso-maikutlo ya ka kwa ntle G.DIPHETOLO H.DIKAI-DINTSI
	2.2.LEBELO KANELO	LA A.TSHOSOBANYO B.GO GOGA MOWA C.TLOGELO i) Tlogelo e e phuthologileng ii) Tlogelo e e feletseng

		iii) Tlogelo e e leng ya kgopolo D.PONO
3.KANELO	3.1.TATELANO 3.2.POAPOELETSO YA KANELO YA DITIRAGALO	A.NAKO YA KANELO i) Kanelo-phethi ii) Kanelo-ponelopele A.KANELO-GANGWE B.KANELO-POELETSO C.KANELO-POAPOELETSO D.KANELO-GANGWE/POELETSO i) Kanelo-gangwepoeletso ya boitlhommo ii) Kanelo-gangwepoeletso e e totobetseng iii) Kanelo-gangwepoeletso e e atolositsweng

Sethalo se se tlhagisitsweng fa godimo ke sone se se tlaa nnang mosupatsela wa kagego ya kgaolo ya boraro. Sethalo se tlhagisa dikarolo tse tharo tsa Bolepakanelo go ya ka Genette, e leng Kgang, Setlhangwa le Kanelo. Karolo nngwe le nngwe, e ya go lebelelwa go ya ka dikarolwana tsa tsone ka mokgwa o di tlhagisitsweng mo sethalong. Karolwana nngwe le nngwe e ya go tlhagiswa ka dielemente tsa yone go ya ka sethalo. Se se tshwanetseng go elwa tlhoko ke gore, sethalo se tlhagisa marapo a dielemente, tse di tlileng go tsengwa dinama fa di sekasekwa. Sekao: elemente e e latelang, MOTLHA WA KANELO, e e leng ya karolwana ya Lentswe, le e leng karolo ya Kgang, e

tlaa tsengwa dinama go lebiwa mo tlase ga (i) Nako ya kanelo. Fa nako ya kanelo e tlaa lejwa gape mo tlase ga (a) Kanelo ya morago ga ditiragalo, le tse dingwe fela jaaka di tlaa fitlhelwa di tlhagisitswe ka teng.

KGAOLO YA 3

BOLEPAKANELO GO YA KA GENNETE MO GO OMPHILE UMPHI MODISE.

3.1. MATSENO

Go tswa mo kgaolong ya 2, sethalo sa dikgato, dikarolwana le dielemente ke mogotlha o tshekatsheko e e tlileng go tataisiwa ka sona. Tshekatsheko e, ke ya setlhangwa sa ga **D.P.S. Monyaise**, e leng *Omphile Umphi Modise*. Setlhangwa se, ke padi e e welang mo mofutatlhangweng wa porosa. Porosa e neelwa ka kanelo ya maitemogelo a botshelo jwa motho. Ka jalo, go maleba go nna le lemorago la mokwadi wa sona, go thusa gore se tle se tlhaloganyege bonolo.

A. Lemorago ka ga D.P.S. Monyaise

D.P.S. Monyaise (2008: viii), e tlhagisa fa Monyaise e le rre yo a belegweng ka 1921, ka kgwedi ya Diphlane e tlhola malatsi a le 16. Maina a gagwe ka botlalo ke Daniel Phillip Semakaleng. O belegetswe kwa Orphirton kwa Gauteng. O tlogola kwa goora-Kgobe kwa Matile, gone kwa a godisitsweng teng ke batsalammaagwe. Ke teng kwa rraagwemogolo a mo rutileng ka tsenelelo ka tsa go disa, go fitlha a tshwara dingwaga di le lesomethataro. O simolotse sekolo a setse a godile, a le dingwaga di le lesometharo (13) ka 1934, kwa motseng wa Lotlhakane, gone go ne go sena sekolo kwa Matile.

O dirile mophato wa bone, wa botlhano le wa borataro ka ngwaga wa 1940 kwa Lichtenberg Amalgamated School. A ya go nna le batsadi ba gagwe kwa Sophiatown a le dingwaga di le lesomethataro. Ka 1944 o ne a dira mophato wa marematlou, a dira dithuto tsa botsweretshi, le go ithuta Seesimane. A nna modulasetulo wa mokgatlho wa barutabana wa tsa dikwalo le bongangisani kwa sekolong se segolwane sa Johannesburg Bantu.

Morago ga loso lwa ga rraagwe ka 1943, o ne a palelwa ke go wetsa dithuto tsa gagwe tsa lokwalo lwa BA kwa Yunibesithi. O ne a nna morutabana wa nama-o-tshwere kwa Johannesburg Bantu High. Ka 1952 a tsweletsa lokwalo lwa borutabana kwa Kilnerton. O tlhatlhositswe go nna mogokgo, a bo a tlhatlhoswa gape go nna motlatsa-motlhatlhoobi wa dikolo kwa Gauteng.

Go nna le kgatlhego ga gagwe mo bokwading, ga dira gore a rate tiro ya borutabana. A nna tlelereke ka maikaelelo a gore a bone nako e ntsi ya go kwala. O kwadile dikwalo tse dintsi mme a kgona fela go gatisa di le tlhano. Tsone ke **Omphile Umphi Modise, Marara, Ngaka Mosadi Mooka, Bogosi Kupe le Go ša baori**. Mo setlhanong se, *Omphile Umphi Modise* ke ya ntlha go gatiswa. Ditlhangwa tse, di kwadilwe ka Setswana sa maemo a a kwa godimo le setaele se se kgethegileng, se se dirileng Monyaise mokwadi wa moswaoeme.

Monyaise o ile a nyalana le Angeline Matlawe, morago ga go phuanngwa ke mosetsana mongwe. O ne a tshegofatswa ka bana ba le bane. E ne e le modumedi mo lefokong le le boitshepo, e bile a ikilela, o ne a ila nnotagi kgotsa go na go tsuba.

Lemorago le ka jaalo, le tlaa thusa ka go lomaganya ditiragalo le nako ya botshelo jwa mokwadi, D.P.S. Monyaise mo patlisisong e. Se, se tlaa bo se re netefaletsa fa tota kanelo e anela hisetori ka tsa botshelo jwa moanedi, le go tlathloba fa ditiragalo di ka amogelwa go ya ka nako eo di neng di diragala ka yona. Potso e nna gore, ke ka ntlha ya eng fa mo setlhanong se sa ga D.P.S. Monyaise, go tlhophilwe *Omphile Umphi Modise*?

B. Setlhangwa sa Omphile Umphi Modise

Go ya ka Gérard (1993:175), *Omphile Umphi Modise* ke setlhangwa se se ntsheditsweng maswe a dinala mo setlhanong sa ga Monyaise. Ditiragalo tsa setlhangwa se, di tlhagiswa ka go lekeletsa kanelo le tiriso e e motlele ya kobiso. Tekeletso ya ditiragalo ke e nngwe ya ditagomaano tsa go nganga kanelo gore e se somoge mowa, go fitlha e buisiwa go ya bokhutlong. Kobiso e tlhagelela fa Motlalepule a eletsa fa mosimane yo o itlhomileng kwa pele mo lebelong la motshameko wa lefetlho, e ka bo e le ngwana wa gagwe yo a mmatlang, ntekwane a sa itse fa e le ena. Babuisi ba tlhomoga pelo, gonne ba itse fa e le ngwana wa gagwe. E nne e kete mmuisi a ka mo loma tsebe gore ke ena ngwana wa gagwe yo a mmatlang.

Omphile Umphi Modise e tlhagisa diponagalo tsa padi mo go nametshang pelo, ka go di tlhagisa bonolo. Monyaise o tlhagisa bothakga jwa gagwe mo tlhophong ya mafoko, go neela bokao jo bo bokete. Fa a tlhalosa bontle jwa ga Motlalepule o bo tlhalosa ka go re: '**ke mosetsana wa thupa tsa moretlwa**'. Moretlwa ke mofuta mongwe wa leungo la naga, le le dikala tse tshesane, tse di telele e bile di tlhophologile. Thupa tsa teng di a

bogega, di na le kgogedi ka bosesane jo bo lekalekanang go tloga kwa e simololang teng go fitlha kwa e felelang teng. Motho a ka nna le kgatlhegelo ya go e kgetla, gonne di eletsega ka di le bontle jo bo gapang pelo. Se, se kaya fa Motlalepule a le mosesenyane jo bo bogegang, e bile a eme a katogile monyo, a le boleele jo bo eletsegang, fa motho a mo lebile a jesa matlho monate go gompala. Polelwana e ya thupa tsa moretlwa, e khutshwane mme e humile ka bokao jo bo nonneng. E bontsha bokgeleke mo tlhophong ya mafoko ya ga Monyaise. Go bontsha gape le kelotlhoko e a nang le yona tebang le tikologo e a phetseng mo go yona, (ya madiso kwa sekgweng), go kgona go e bapisa le tsa botshelo. Boleele jwa ga Motlalepule bo bapisitswe le thupa ya moretlwa, e seng ya setlhare sengwe le sengwe. Se, se bontsha bokgeleke jwa tlhopho ya mafoko mo go tlhagiseng ditiragalo mo kanelong ya ga Monyaise, mme se, se dira setlhangwa go nna le lobebe. Ke ka jalo se bonweng e le setlhangwa se se itlhomileng kwa pele mo ditlhangweng tsa kwalo ya nako e se gatisitsweng ka yona, ka 1971.

Morero wa makgoeng o tlhagelela sentle mmogo le se se ka tlhotlheletsang motho go ya makgoeng, jaaka bohuma, e leng sona se se tlositseng Motlalepule kwa gae. Monyaise o itsile go bopa baanelwa go tlhagisa morero wa setlhangwa, mme baanelwa ba gagwe ba amogelesega jaaka ba madi le nama, e bile ba tshwanela nako eo ya botshelo jwa nako e setlhangwa se kwadilweng ka yona. Lefa Omphile Umphi Modise e gatisitswe ka 1971, e kwadilwe la ntlha ka 1960, nako e Batswana ba neng ba tshegeditse setso sa bona thata. Go ne go phelwa ka temo le leruo. Batsadi ba sa ntse ba na le kakanyo ya gore ngwana wa mosetsana ga a tshwanela go rutega ka go ya dikolong, gonne ba tsaya e le tshenyoy ya madi ka a tlaa tsoga a nyalwa, a ya ditšhabeng. Ngwana wa mosimane o ne a rutwa go disa pele a ka ya seko long. Ka jalo, go simolola sekolo thari ga ga Monyaise, go a amogelesega, gonne o simolotse ka go ithuta go disa le go itse tsa temo pele. Dingwaga tsa kgolo tsona, di ne di sa ema go mo leta go simolola sekolo ka nako e e maleba, ya ngwaga di le supa. Monyaise o re tlhagisetsa ditlamorago tsa boyamakgoeng fa e se tse di monate fela, mme go na le tse di bosula. Motlalepule o ya makgoeng ka maitlhommo a go fedisa tshokolo e ba leng mo go yona kwa gaabo. Go solofelwa go bona dipereko tse dintle a di tlisa gae go fedisa tlala, mme se, ga se diragale, o rwala mpa ya dikgora.

Omphile Umphi Modise e tlhagelela ka magetla mo ditlhangweng tsa nako e di kwadilweng mmogo le yona. Puopapiso e e dirisitsweng mo go yona, le bokgeleke jwa

go bontsha tota gore mokwadi o tihaloganya puo eo a kwalang ka yona. Go ka itemogelwa se mo neelong ya tshobotsi ya ga Motlalepule. Monyaise o tihagisa se: **“Motho wa matlho a go phatsimela teng e kete a geletse dikeledi, motho wa pounama tse di matlerebunyana jaaka tsa mosimane a tlwaetse go ja diphofora kwa madisong;...”** (ts.3). Monyaise o beile tshobotsi e ka tsela e mmuisi a nnang le setshwantsho sa Motlalepule mo tihaloganyong ya gagwe, e nne e kete Motlalepule o fa pele ga mmuisi, o mmona ka matlho. Papiso e mo ntlhaneng tsa menwana, ke ka jaalo a nang le tlotlofoko e e tletseng mo go tshwantshanyeng. Se, se itlhagisa fa a re: ‘dipounama tse di matlerebunyana jaaka tsa mosimane a tlwaetse go ja diphofora kwa madisong’. ‘Matlerebu’, e kaya dipounama tse dikima. ‘Diphofora’ ke matlhotlhora a a omeletseng a senkgwe. Fa o a ja, o a koma, o tshwanelwa ke go phatlalatsa dipounama, gore a tsene sentle mo leganong. Tsela e dipounama di nnang ka teng fa go komiwa diphofora tse, ke tebego ya dipounama tsa ga Motlalepule. Monyaise o tihalosa mafelo a ditiragalo ka mokgwa o mmuisi a kgonang go nna le sebopego sa lefelo leo mo tihaloganyong. Se, se mo tsebeng ya 24, ka tsela e e latelang: **“Fa o le mo Matile o bona matlo a masweu a motse wa Bodibe a tihagile ‘tlhareng tsa megokare le dipopodiri; fa maru a thibile e kete bontle jwa one bo a oketsega, bogolo jang ka nako ya gwetla, naga e kgabile ka botala jwa ditlhare le mebala ya dithunya tsa ditšheše”**. Tihaloso ya lefelo le, Bodibe, e setse e neile mmuisi bontle jwa yona ka nako ya dikgakologo. Se, se kgontsha mmuisi go golaganya le go amogela ditiragalo, gonne di nyalana sentle le lefelo.

**NWU
LIBRARY**

Ka setlhangwa *Omphile Umphi Modise*, Monyaise o tihagisa botshelo jaaka bo itemogelwa le mo nakong ya ga jaana. E tletse ka thuto e e bulang motho matlho, segolo bašwa, go ba thusa go kgona go tlhalefela botshelo. Monyaise o lemosa babuisi fa batho ba dutile lefufa leo le kgonang go dira gore satane a ba laole. Motlalepule o fufegelwa ke Thandi ka ntlha ya bontle jwa gagwe jo bo dirileng gore basetsana ba hosetele ba rate Motlalepule mme ena ba mo tihanogele. Thandi yo o neng a kaiwa a le montle ka nako tsotlhe, pele Motlalepule a tla go nna mo hosetele eo, o a fufega gonne a bona sekgele sa bontle se mo tswa matsogong. O dira leano la go senya bontle jwa ga Motlalepule, ka go dira gore a betelelwe ke mosimane wa tedutsebeng. Petelelo e, e tla morago ga tiriso ya seritibatsi se se tshetsweng mo mogodungwaneng. Se, ke temoso ya kotsi ya diritibatsi tse bašwa ba ineetseng mo go tsona sešweng jaana. Bašwa ba bulwa matlho ka ditlamorago/ditiragalo dingwe tse di sa useng pelo tseo di ka diragalelang motho a le mo kgatelelong ya diritibatsi.

Dilo dingwe di diragala ka ntlha ya fa batho ba palelwa ke go di amogela, le go nna mo seemong se se seng mo taolong ya motho. Go ya makgoeng ga ga Motlalepule ka maikaelelo a go fedisa lehuma, go fetoga lefela, go mo leretse kutlobotlhoko e e neng ya mo aparela botshelo jotle jwa gagwe. O tlhaga ka ngwana yo a sa itseng rraagwe, e bile a sa itse gore o tlaa mo tlamela ka eng. O tsaya tshwetso ya go isa ngwana kwa legaeng la kgodisetso ya bana, mme a mmaya letshwao fa morago ga tsebe. Tota se, se bontsha fa a ne a sa batle go latlha ngwana gore ka nako e botshelo bo tokafetseng, a kgone go tla go mmatla mme a mmone bonolo. Letshwao o ne a le direla gore a kgone go mo itse ka lona motsing a mmatlang.

Go swa ka lehunelo, go tshedisa Motlalepule botshelo jwa gagwe jotle a sa itumela le fa a bone lenyalo, ga a natefelwe ke sepe mo lenyalong. O tshegofaditswe ka ngwana wa mosetsana mo lenyalong, mme se, se mo tsoetsa matlhotlhapelo le go feta go na le boitumelo, gonne pelo e le kwa go Omphile e bong letibolantha la gagwe. O palelwa le ke go itsise mogatse ka ga se se mmopamisang. Baanelwa ba bangwe ba palelwa le ke go buisa se se leng mo tlhologanyong ya ga Motlalepule. O feleletsa a tshabiwa ke bana gonne fa a kopana le basimane ba ngwaga tsa boOmphile, o ba tshwara mo ditsebeng go lebelela letshwao le a tshwaileng Omphile ka lona.

Monyaise ga a ikgatholose setso sa Setswana. Batswana ga ba latlhane, e bile ba a phuthana. Omphile o ikgapelwa le go godiswa ke monnamogolo Ofentse wa Matile. O tserwe kwa legaeng la bana la Ikageleng kwa Olanti, ke morwadia Ofentse go tla go thusa monnamogolo go disa. O neelwa leina la Modise gonne a tla go dira tiro ya go disa. O rutwa tsotlhe ka tsa madiso, o tshela botshelo jwa motseselegae, mo ditumelong tsa morafe oo. Go tlhokagala ga pula, e e lerileng komelelo, go re tlhagisetse go lemoga tumelo ya go nesa pula ka mokgwa wa setso sa Setswana. Mo motshamekong wa lefetlho, ka Setswana le tshwanetswe go tsewa ke basetsana ba meroba, e bong ba ba iseng ba nne le bana, mme ba le mo seemong sa go ka ntshetswa dikgomo. Boemong jwa basetsana, ga romelwa basimane go ya go phamola lefetlho kwa motseng o pula e nang teng. Fa lofetlho lo lo phamotswe ke ba motse o pula e sa neng teng, ba kwa le phamotsweng teng ba tshwanetse go ba lelekisa go ba tseela lona. Ba ba le tshotseng ba tshwanetse go le tabogisetse kwa motseng wa bona. Fa ba atlegile, ba le fitlhisitse kwa motseng wa bona, pula e tshwanetse go na, ga go mme o rile. Modise o ne a tlotlomatswa gonne a kgonne go sia ka lefetlho kwa le

phamotsweng teng go le isa kwa Matile kwa go neng go itemogelwa komelelo teng. Go fitlheng ga lefetlho, pula ya matsorotsoro e ne ya na.

Modise (Omphile) a bona kgodiso le thuto go tswa go monnamogolo Ofentse. Kwa bofelong o nna motho setšhabeng, e bile o nyalana le Matlakala. Matlakala ke morwadia monna mongwe wa kgotla ya Matile, Seagile, yo Modise a ileng a ipala mabala a kgaka ka letsatsi la lenyalo la kwa mošate. Letsatsi morago ga lenyalo, e rile Modise a re o ya go mo etela, fa a feta kwa molapong a wela mo kotsing ya go bona segogompu sa bosenatshwano. Modise o ne a mo rotloetsa go tsena sekolo. Letsatsi lengwe Modise ga mmogo le Matlakala ba etela mosadi mongwe yo o neng a bobola, jaaka e ne e le setlwaedi mo go ena kwa lekgotleng la Baitiredi. Se, e nna kwelano ya ditiragalo, Motlalepule mo bokoeng jo a leng mo go bona, o lemoga letshwao le le fa morago ga tsebe ya ga Modise. O mmita ka leina la **Omphile**, leo Modise a neng a ithaya a re ga twe **Umphi**, morago ga go bitsa leina, o a tlhokofala. Umphi ke leina le Modise o neng a atisa go le kwala ka fa morago ga ditshwantsho tse o neng a di taka fa a ne a le kwa sekolong sa ga morutabana Majola kwa Natala.

Lekwalo le fitlhelwa ka fa teng ga letlojana, mme lona le kwadilwe ke Motlalepule a bua ka ngwana wa gagwe Omphile yo a saleng a mo isitse kwa legaeng la kgodisetso ya bana. Ditiragalo di a khutla, go tlogela babuisi ka dipotso di le dintsi. Ga go itsiwe botshelo le maikutlo a ga Omphile morago ga go lemogwa ke mmaagwe, le ena go simolola go itse mmaagwe gonne seo e se se mokwadi a neng a se gabaletse ka padi e. Se, se tlhola dipotso tse di mafaratlhatlha mo mmuising. Go ipotswa gore a Modise o a itse fa mosadimogolo yo o tlhokafetseng yo, e le mmaagwe? A lekwalo le le fitlhetsweng ka mo letlojaneng fa go ne phuthwa go ipaakanyetsa tsa phitlho, Modise o itse diteng tsa lona? Fa a di itse, di ile tsa mo tsaya jang? A gona Modise o itse fa e le Omphile? Motlalepule o a tlhokafala a ise a ntshe dikgang ka botlalo. Monnamogolo Ofentse o a tlhokafala, go ise go utlwagale a tlotlela Modise sengwe ka go tsewa ga gagwe kwa Ikageleng?

Go ya ka Creswell (2007), patlisiso e tshwanetse go tlisa tharabololo ya se e leng tlhobaboroko ya ngwaga/dingwaga tse e kwadilweng ka ona. Go matsapa a go tlhaloganya le go lemoga diponagalo tsa padi mo teng ga setlhangwa. Ka jalo, Omphile Umphi Modise, ke setlhangwa se se tlhophilweng go dirisiwa mo patlisong e. Se kwadilwe/se gatisitswe la ntlha ka ngwaga wa 1971 mme ditiragalo di nyalelana sentle

le botshelo jwa nako eo, le go fitlha ga jaana. Mo nakong e ya botshelo, Batswana go sa ntse go na le ba ba tshwereng setso ka botlalo. Go sa ntse go lemiwa, le go dumela mo dilong dingwe jaaka go nesa pula. Botshelo jwa gompiano go sa ntse go na le dipetelelo, batho ba a fufegelana, fela jaaka Thandi a fufegetse Motlalepule. Bana ba a latlhwa, fa bangwe ba isiwa kwa dikgodisetsong tsa bana.

Tsotlhe tse, ke tsone tse di tlhotlheleditseng go tlhotšwa ga *Omphile Umphi Modise* mo gare ga setlhano sa ga Monyaise, go dirisiwa mo patlisisong e. Mmuisi o setse a beetswe mo ntshung ka go thadisetswa mabala a nkwe ka ga setlhangwa se. Ka jalo, sethalo ka ga dikarolo le dielemenete tse Genette a di dirisang go sekaseka setlhangwa se tlaa diriswa go dira tshekatsheko-tsenelelo e e tlang go re tlhomamisetsa fa tota setlhangwa, *Omphile Umphi Modise*, se arabela ditlhokego tsa setlhangwa mo go thuseng ka go lemoga diponagalo tsa padi, go tswa mo kanelong ya ditiragalo.

3.2. TSHEKATSHEKOTSENELELO YA PADI OMPHILE UMPHI MODISE

Tshekatsheko e, e tlaa tsamaisiwa go ikaegilwe ka letlhomeso le le neilweng mo kgaolong ya 2, le le tlhagisang tsela e Genette a sekasekang setlhangwa sa kanelo ka teng. Genette o lebile dikarolo tse di botlhokwa e leng: **kgang, setlhangwa le kanelo.**

3.2.1. KGANG

Omphile Umphi Modise ke setlhangwa sa mofutakwalo wa porosa, mo lekaleng la padi. Ka setlhangwa se, Monyaise o anela kgang ka maitemogelo a botshelo jwa gagwe, le fa Genette a kaya fa maitemogelo a botshelo a ka se thuse go sekaseka setlhangwa ka tsenelelo. Le ga le, ga a ikgatholose maitemogelo a, gonne a kaya fa kgang e lebile diteng tsa setlhangwa, mme tshekatsheko e amana le diteng tsa setlhangwa, gonne go sekwasekwa se e leng diteng tsa setlhangwa. Kgang ke yona e e thusang go gorosa morero wa setlhangwa go babuisi. Ka jalo D.P.S. Monyaise o tlhagisa kgang ka go anela ditiragalo, ka go tlhagisa lentswe le le sa tlhageng ka kodu, le tlhagiswa ka go kwala. Kgang e tlaa lebelelwa ka fa tlase ga lentswe le dielemente tse di tlhagisang lentswe le. Go tlhaloganya le go farologanya ditiragalo go ya ka moanedi wa tsona, go thusa mo go lemogeng baanelwa ba e leng batsayakarolo, e seng ba ba umakwang fela. Ke ka jalo Genette (1980:32) a kaya fa lentswe le golaganya kanelo le kanedi. Kanedi e tlhagisa kodu e lentswe le tlhagelelang ka yona go anela ditiragalo.

3.2.1.1. **Lentswe**

Go lebilwe kodu e kanelo e tlhagelelang ka yona. A ke kodu e e tlhagisang kanelo ka nako ya tiragalo, morago ga nako ya tiragalo, kana a ke kanelo ya ponelopele?

A. Motlha wa kanelo

Omphile Umphi Modise ke setlhangwa sa kanelo. Kanelo e tla ka D.P.S. Monyaise. Monyaise o anela ka ditiragalo tse di setseng di diragetse. O di anela mongwe le mongwe yo o nang le kgatlhego mo go buiseng, go sekaseka le kgatlhego mo bokwading.

i) Nako ya kanelo

Genette (1980), o kaya fa moanedi wa ditiragalo a kgona go tlhagisa tiragalo ka mokgwa wa kgopolo. O gopola se se diragetseng mme o se baya e kete se a diragala. Polelwana e e reng **“Ao! Maria, ke’ng o sa ntheye wa re sekgwama se ole?”** (ts.2), e tlhaga ka paka ya jaanong. Go bontsha baanelwa ba buisana ka nako eo ditiragalo di diragalang ka yona. Nnete ke gore, ga e diragale ka nako eo, gonne fa e kwalwa, tiragalo e ne e setse e diragetse. Go direng jaana, mokwadi o neela baanelwa ba a ba bopileng tšhono ya go ipuelela, go ba dira gore e nne ba madi le nama.

Monyaise mo go tsebe 3, o tlhagisa polelwana e e reng **“Motlalepule e ne e le mosetsana yo mosetlhana...”** Se, se tlhagisa tsa paka-phethi. O tlhagisa bontle jwa ga Motlalepule ka nako eo ditiragalo di neng di mo diragalela. Se, se kaela fa e ka tswa mo nakong e, fa e le gore o santse a tshela, kgotsa ka nako ya kwalo ya setlhangwa, Motlalepule a ka bo a ne a sa tlhole a le montle. Kgotsa a sa tlhole a le montle jaaka pele ka nako ya bokgarebe jwa gagwe.

Pakatlang e tlhagelela mo (tsebe 44), fa Motlalepule a ne a kopane le mosadimogolo Malebela, mme mosadimogolo a re go ena **“o a batla, ngwanaka. Mme selo se o se batlang, se gare ga mpa ya lefatshe. Legale, e tla re tsatsi lengwe o ntse o tsamaya, o se bone, ...”** Go mo pontsheng gore Motlalepule ga a kitla a bona se a se batlang ka nako ya letsholo la phuruphutso la gagwe, o mo maitapisong fela, mme ga go reye gore ga a kitla a se bona. O tlaa se bona mo nakong e e tlang, mme a se lemoge fa e le se a ntseng a se batla. Go setse go lemosa ka tiragalo e e sa ntseng e tlaa tla go diragala.

NWU
LIBRARY

Maitemogelo ke gore mo go aneleng ditiragalo, Monyaise o tsamaya a tswakanya kanelo ya ditiragalo ka dipaka tse di farologaneng. Ka jalo, se, se tsosolosa temogo ya go lemoga fa go na le kanelo ya ditiragalo morago ga tiragalo ya tsona, tse di anelwang ka nako e le nngwe le tiragalo, tse di anelwang pele ga ditiragalo le kanelo ya ponelopele le segongwe. Se, se totobatsa kgang ya ga Genette ya gore go na le motlha wa kwalo ya setlhangwa se se tlhagisang ditiragalo tseo di setseng di diragetse. Ka jalo, go ya ka Genette (1980:212-213), kodu/lentswe le thusa go itse gore moanedi wa tiragalo ke mang? o anela a le kae? le gore o anela ditiragalo leng?

(a) Kanelo ya morago ga ditiragalo

Monyaise mo tsebeng ya 1, o simolola kanelo ya tiragalo ka go re: **“E ne e le maitseboa, ke emetse tšhutšhumakgala ya Ditsobotla...”** ‘E ne...’ e tlhagisa fa tiragalo eo e diragetse, mme se a se anelang o se anela morago ga tiragalo ya sona. O gakologelwa se se neng sa diragala maitsiboeng a letsatsi leo. Genette (1980:220) o tlhagisa fa mokwadi e se motsayakarolo mo tiragalong e, o ne a bogetse fela se se neng se diragala, gonne mo temaneng ya 2, tsebe 1, o tlhagisa se: **“Ka ema ka bogela”**. O ne a bogetse se se diragalang magareng ga mosetsana yo montle, le lekolwane le le neng le tsamaya le temeka kwa seteišeneng sa diterena.

Lekau le le temekang le diga sekgwama ka bomo, gore a nne le matseno a go bua le mosetsana yo montle, Motlalepule. Lekau le bitsa mosetsana ka leina la kwa magaeng, fa a sa ntse a akabetse, basetsana ba bararo ba feta ba bua ka Lakasanta. O ba sala morago, ya nna gone fa a kgona go bona bonno kwa difoleteng. Teng koo, o logelwa lemena ke basetsana ba ba dirang le ena, a fuduga ntekwane o wela mo magaleng a go imiswa ka petelelo. Se, ke bontlhabongwe jo bo senolang se Genette a reng, tiragalo nngwe le nngwe e nna motswedi wa e nngwe.

Sengwe sa dikao tse di phatsimang tebang le ntlha e e mo isong ke se: **“Motho yo Modise, mmadi, o tsamaya ka tsela ya mošate a tsamaya le tshimane e nngwe ya sekolo go ya letsholo”** (ts. 43). Nopolo e e mo isong, e tlhagiswa (anelwa) letsatsi morago ga gore Modise a bone kgobalo kwa bodibeng. Maitlhommo a moanedi ke go tlhalosetsa mmuisi gore Modise o susumeditse ke eng go iphitlhela a tsere tsela e a boneng kotsi mo go yona. Kanelo morago ga tiragalo ke togamaano e moanedi a e dirisitseng go arabela mamphemphe a dipotso a a neng a farafere tlhaloganyo ya

mmuisi. Go tsamaya go tsenyeletswa le tsa ponelopele, go lere kgogedi ya go buisetsa kanelo ya setlhangwa pele.

(b) Kanelo ya ponelopele

Genette (1980: 219), o tlhagisa fa e anela tiragalo tse di tlaa diragalang mo isagweng. Se, se bonwa fa MmaMosidi e bong ena Motlalepule a itatlhela kwa ga mosadimogolo Malebela, mo go lengwe la matsholo a gagwe a go batlana le morwae. Pele a ka bula molomo, mosadimogolo o mo tshoganyetsa ka go re: **"O a batla, ngwanaka. Mme selo se o se batlang, se gare ga mpa ya lefatshe. Le gale, e tla re tsatsi lengwe o ntse o tsamaya o se bone, o sa itse gore ke sone."**(ts.44). Moanedi o tlhagisa Malebela a bonelapele bothata jo bo raladitseng MmaMosidi le motsesetoropo, pele ga ena a ka bo mo ithadisetse. Malebela o mo itsise le seo se tlaa diragalang mo isagong le fa ena MmaMosidi a tlaa bo a sa lemoge gore ke karabo ya selelo sa gagwe sa dingwagangwaga. Moanedi o totobatsa ponelopele e ya mosadimogolo Malebela ka go re: **"Ga nna jaaka Malebela a na a boletse. Motlha MmaMosidi o neng a jetse nala gae, a bona basimane ba Matile ba tliile go tseya lofetlho mo Maikutlwane ka bonolo jo bo kgaatlhisang, mme ba gogwa ke mosimane yo moleele, yo o matsatsarapa. A lala a mo gopotse bosigo jotlhe, a eletsa e kete e ka bo e le morwae wa matsibolantha, go se sepe se o se buang, se sa ame mosimane wa Matile..."**(ts. 45). MmaMosidi o tlhoka leitlho la semowa go mo tsibosa fa selelo sa gagwe se bone karabo mo motshamekong o wa lefetlho. Ga go le segakolodi se se mo gopotsang mantswe a ga mosadimogolo Malebela. Ka nko e sa dupe, MmaMosidi ga a kgone go lemoga fa mosimanyana yo e le Omphile wa gagwe gonne mokwadi a mmopile ka go mo tima neo ya go nna sedupe. Moanedi o tlhagisa ka tiragalo e, fa ponelopele, e le ya boammaaruri. Kanelo e ya ponelopele, ke e nngwe ya tsona. E tlhagisa gape le dimelo tsa baanelwa, gonne go ka twe Malebela ke ngaka e tshojwa, fa MmaMosidi a na le bokoa jwa go lebala.

(c) Kanelo ya segongwe le ditiragalo

Go ya ka Genette (1980:218) moanedi o anela kang ka nako eo e diragalang ka yona. Mo temaneng ya 2 mo tsebeng ya 1, go mo pontsheng gore moanedi o anela ditiragalo jaaka di tsharologa fa a re: **"Fa ke ya ke mo lebile ka bona mosimane wa lekolwane a tsamaya a temeka ka bomo, moswi wa peipi o kuletse e kete mouwane wa meso, le ene a ya ntlheng ya kwa go ene. A mme lo a bona?"** (ts.1). Moanedi o

anela ka nako e ditiragalo di phuthologang ka yona. Moanedi o tshwana le raditshwantsho yo o tshwantshang ditiragalo tse di diragalang fa pele ga matlho a gagwe. Moanedi o fetoga padi ya ke bone ka a mabedi e seng ka batsei ba molelo. Ka se, go kgonwa go lemoga maemo a moanedi a leng go ona, e leng a ntlha.

Moanedi o ipoa kgatsu mo tsebeng ya 32, ka go re: **“Maikutlwane a ema ka dinao, mogolokwane wa tswa boroko; mosadi a kgadiapetsa a ba a kgadiepetsa, a sa tswa go kgadiepetsa. Teduputswa ya beta ka kodu, ya gopola malatsi a maloba, ke bale! Ba ntse mogogagoga jaaka kgomo tsa pula mo tseleng; ba pota tsela ka fa, le ka fa. Mosadi mongwe wa Ntsweleputswa a rothisa keledi, a gopotse morwae... a bitsa maina a ba ba ithobaletseng”** Moanedi o tsenya kanelo matlhagatlhaga le bothitho jwa teramatiso. Moanedi o tsholela mmuisi ditiragalo tse di tswang mo pitseng, pele di welwa ke dilabe jaaka dintsi mo lebebeng. Tota go bontsha tlhagiso e e kaelang fa tiragalo e, e begwa metsotswana morago ga tiragalo.

Mo tsebeng ya 2, moanedi o tlhagisa kgang e e latelang: **“Ao! Maria, ke’ng o sa ntheye wa re sekgwama se ole?”** E, ke tlhagiso ka tlhamalalo segongwe le tiragalo. Moanedi o bua ka nako ya tiragalo, ga e anele se se diragetseng motsotso morago ga tiragalo.

(d) Kanelo ya ponelopele le segongwe

Genette o e kaya fa e le kanelo e e marara, gonne e tswakantsha dipaka di le mmalwa. E patagantse kanelo ya ponelopele le tiragalo ka nako e le nngwe. Nopolo e e latelang e sedifatsa kanelo ya mofuta o ka go re: **“Ga nna jaaka Malebela a na a boletse. Motlha MmaMosidi a ne a jetse nala gae, a bona basimane ba Matile ba tlile go tsaya lofetlho mo Maikutlwane.....ba gogwa ke mosimane yo moleele,...a elets a kete e kabo e le morwae...”**(ts.45). Moanedi o boelets a ponelopele e mosadimogolo Malebele a setseng a e neetse MmaMosidi ka nako ya motshameko wa lofetlho. Ponelopele e a diragala, le fa MmaMosidi a sa lemoge fa e diragala. Moanedi o tlhagisa ponelopele e le go gopotsa mmuisi ka go mo totobalets a fa e fetogile nnete.

B. Dikgato tsa kanelo

Genette (1980:228) o bua ka dikgato tse pedi, e leng kanelo ya moanedi wa maemo a ntlha le maemo a bobedi.

i) Moanedi wa maemo a ntlha

Moanedi o tlhagelela ka magetla ka thuanyisediri 'ke'. *Omphile Umphi Modise* e itshupa e na le kemo ya kanelo e le nngwe. Ditiragalo di thangkgololwa ke moanedi e le mmui wa maemo a ntlha mo ditemaneng tsa ntlha tse pedi. Seno se senolwa ke tiriso ya thuanyisediri: **"Ke" mo go "ke ne ke sa tlhole ke ya gae" le "Fa ke ya ke mo lebile ka bona mosimane wa lekolwane..."** (ts.1). Phetsophetso, moanedi wa mmui wa ntlha o fetoga moanedi wa boraro, yo o sa tlholeng a tlhagelela jaaka moanelwa, ke fa e le wa tlhokaina, mo ditiragalong tse a di anelang. O eta a latlhela baanelwa go buisana fa pele ga mmuisi go ralala ditsebe tsotlhe tsa kanelo ya lokwalo go fitlha kwa bokhutlong.

Genette o tlhagisa fa moanedi wa kang a ka lotolotsa kang, go ngoka babuisi go buisa go fitlha kwa bokhutlong jwa setlhangwa, ka go lekeletsa kanelo ya gagwe. Gangwe le gape o tlogela mmuisi ka dikhutlo tse tharo '...' go feleletsa, le go gagamatsa kgogedi ya ditiragatsokgolo. Moanedi a ka tlhagisa kgagamatsa e ka ditsela tse di latelang: **"Mogote wa letsatsi... (ts. 43). "Mothudi le mosegi ba simolola pina ya bone, ba betsa moropa, ba budula marama, ba pelekanya matlho... Rra-Modise o tsamaya a okame baeti ba gagwe." (ts. 81).** Seno se tseisa mmuisi sedidi fale le fale, ka go bo mo dipakeng dingwe mmuisi a timelelwa ke kelelo ya kanelo ya ditiragalo ka go bo moanedi go lebega a goga letlhaku. Go dipotso tse di tsogang mo tlhaloganyong tsa babuisi mo nopolong ya ntlha. Mmuisi a ka ipotsa gore mogote o wa letsatsi o ne wa dira eng? Mo nopolong ya bobedi, ga go bonolo gore mmuisi a ka kabakanya dipotso tebang le nopolong, mme se se salang ke gore mmuisi o tlogetswe mo mpaananeng ka go timiwa go neelwa tshedimosetso e e feletseng.

ii) Kanelo e e dikagangweng

Genette (1980:231), o tlhagisa fa go le kgolagano e e tlhamaletseng mme e sa tle ka kanelo, e tla ka dikgopolo tsa moanelwa wa maemo a ntlha. *Omphile Umphi Modise*, e na le kanelo ya mothale o. Kanelo e, e ka tlhagiswa ka tsela e e latelang: **"MmaMosidi o gopola tsatsi le a neng a tsamaya le mosadimogolo MmaSebolai."** Se, ke se MmaMosidi (Motlalepule) a neng a se gopola Lamatlhatso o o neng a ya le mogatse go ya go ithopela ngwana wa mosimane kwa Olanti. Mogatse o ne a sa itse fa MmaMosidi a ya go batlana le ngwana wa gagwe yo o neng a mo isitse kwa teng, yo o suleng ka lehunelo ka ga ena. Ka jalo, moanedi a golaganya letsholo le ba leng mo go lona, le

tiragalo e e nang le dingwaga e diragetse ka go di tlhagisa mo mogopolong wa ga Motlalepule. Kgopolo e, e tlhalosa le lebaka la gore ke ka ntlha ya eng ngwana wa mosimane a batlwa kwa Ikageng. Mo tsebeng ya 69 kanelo e, e tlhagisiwa ka tsela e e latelang “... **Mogopolo wa inaya naga. Ya latlhela matlho kwa pakeng tse di sa ntseng di tla. Ya bona motse wa Bodibe o tletse dikolo tse di agilweng ka madi a morafe, go ruta barutintshi le barutintshigadi...**” Ke mogopolo o o neng o le mo kgosing, go golaganya kgang ya Borume ya go ikuela kwa kgorong gore bana ba tsene dikolo. Dijo tse tsa ditoro, di setse di lemosa gore kgosi o tllile go thusa Seagile, rraagwe Matlakala, e leng lekgarebe la ga Modise go ya sekolong. Se, se tlaa bo se totobatsa tlhagiso ya Genette ya gore tiro ya kgolagano e, ke go tlisa ditlhaloso tsa go neela lebaka la gore ke ka ntlha ya eng fa tiragalo e e rileng e sekegetswe tsebe, kana gona go diragala.

C. *Diphetogo tsa dikgato*

Tlhagiso e ya dikgopolo e lere tshutatshuto ya dikemo tsa tlhagiso ya Kanelo. Se, se tlhagiswa ke se se neetsweng mo temeng e e fa godimo ka ga Borume. Ditshutatshuto tse go ya ka Genette (1980:234) di oketsa dipharologano tsa tsela ya go anela ditiragalo.

D. *Moanedi*

Genette (1980:244) o bua ka moanedi wa maemo a ntlha mme e se motsayakarolo. Se, se iponagatsa fa moanelwa a re “**E ne e le maitsiboa, ke emetse tšhutšhumakgala ya Ditsibotla; ke ne ke sa tihole ke ya gae, Gouteng ya Mmamelodi e nkgapile pelo. Fa ke ntse ke eme jaana, ka bona mosetsana yo mosetlhana,... Fa ke ya ke mo lebile ka bona mosimane wa lekolwane a tsamaya a temeka ka bomo,... Fa a feta mosetsana a diga sekgwama sa madi,...**”(ts.1). Kanelo e, e bontsha fa moanedi a le mo maamong a ntlha, mme e se karolo ya ditiragalo, gonne o ne a bogetse se se neng se diragala magareng ga mosetsana le lekolwane le le neng le temeka. O anela ka se a se bonang ka matlho se diragala fa pele ga gagwe.

Genette o tlhagisa gape fa moanedi wa maemo a ntlha a kgona go tlhagelela e le motsayakarolo. Kanelo e, e itemogelwa mo tsebeng ya 8, Motlalepule o bua le mogatse ka tsela e, “**Ke ne ke ka re, re mo ikgodisetse**”. Motlalepule o tlhagelela e le moanedi wa maemo a ntlha, mme e le motsayakarolo wa tiragalo. O bua fa ena mmogo le

RraMosidi fa ba tlaa godisa ngwana yoo wa mosimane yo o tlaa bong a tshotswe go tswa kwa Ikageleng.

Genette (1980:244) o tlhagisa kanelo ya maemo a boraro, moo moanedi a ka nnang mo maemong a ntlha, mme morago a nyelele, a tlhagelele e le motho wa maemo a boraro. Maemo a boraro a tlhagiswa fa mooki a botsa Motlalepule potso ka gore, **“O mo tlišitse leng?...”** (ts.10). Go diragala kgolagano ya tthamalalo magareng ga mooki le Motlalepule. Kgolagano e, e tlhagisa botsayakarolo jwa mmui mo maemong a boraro. Potso e, e tlhageletse ka nako e Motlalepule a neng a na le mogatse kwa Ikageleng go ya go ipatlela ngwana wa mosimane. Mooki o botsa potso e, gonne a lemogile fa patlo ya Motlalepule e le ya motho a kile a tlisa ngwana kwa Ikageleng. ‘o’, e kaya Motlalepule, yo e leng motsayakarolo mo ditiragalong tsa sethangwa, ka go latlha ngwana a mo isa Ikageleng, jaanong o batlana le ena. Ngwana o ne a setse a tshotswe ke ngwana wa ga Monnamogolo Ofentse.

E. Mogaka

i) Seabe sa go kaela

Genette o e kaya fa go nna le tsenogare mo kelelong ya ditiragalo ka moanedi. Ka gale fa moanedi a tsena gare kelelo ya ditiragalo o a bo a tshwaela kgotsa a kaela babuisi ka ga sengwe se a eletsang gore ba se lemoge. **“Rra-Mosidi a mo šeba ka lorato, kutlwelobotlhoko le bopelonomi. Nnyaya, mokapelo... Go siame, re tla ya ka Matlhatso a beke e e tlang”** (ts.8). Moanedi o senolela babuisi dikaelo ka dikarolo tsa mmele (sefatlhego) tse di thusang go ba baakanyetsa go ka tthaloganya go ka fetola mogopolo wa ga RraMosidi ka ponyo ya leitlho. **“E seng Seagile a mmeile di le pedi”. Ga boelwa ga tshegwa gape”**(ts.41). Fano moanedi o lemosa babuisi ka ga ditirwana tse di diragalang segongwe, mme di tlhagisiwa bonolo ka go sobokanngwa. Mo motshamekong wa serala, tiragalo e ya go tshega ga setlhopho e bonolo go diragadiwa e bile e senogela ka bonako fa pele ga babogedi.

Nopolo e tshwana le **“O lerwe’ng mošate bosigo jaana, hee?” A botsa a keleka ditlhako tsa ga mokaulengwe, wa bona di tletse monyo. A nyenya. A ntsha lonaka lwa motsoko a sunetsa a iketlile, a ntse a kgotletsa dikgong mo molelong. “Mogolole, matlo go šwa mabapi”. Seagile a garoga pelo. “Itumeleng o ile sefofa.”**(ts.66). Fa mmuisi a sena go lemosiwa ditirwana le dikgato tse di tlhokang go

senolwa, o kgona go tlhaloganya maikutlo a moanelwa a leng mo go ona ka nako eo. Sekao go ipha nako ya go tswa mo sepitleng ka go goga motsoko pele a araba, le go garoga ga pelo go senola kutlobotlhoko e e tabogelang mo pelong ya ga Seagile ka ntlha ya go ngwega ga morwadie.

Dikaelo di tshwana le go nyenya, go tlhoma tlhogo, go tlala manyaapelo ga sefatlhego, go dilola, le tse dingwe, di tlhoka go senolelwa mmuisi ka mafoko ka ntlha ya fa a sa bogela baanelwa mo seraleng.

ii) Seabe sa go anela

Genette o e tlhagisa fa e lebagane le setlhangwa ka bosona. O lebile tlhagiso ya diteng tsa setlhangwa. Moanedi o tsaya karolo e kgolo mo tsweletsong ya ditiragalo, ka jalo o tshwanetse go nganga poloto go atlenegisa morero wa setlhangwa. Mo tshimologong ya setlhangwa *Omphile Umphi Modise*, mmuisi a ka rakana le mafoko a a latelang: **“E ne e le maitsiboa, ke emetse tšhutšhumakgala...”** (ts.1). Polelwana e, e na le kgogedi ya go latedisa go itse gore ke mang yo o emetseng tšhutšhumakgala. Go ralala lokwalo o kopana le ditemana tse di simololang ka ditsela tse di reng: **“Ya re a ntse a akabetse, a sa itse kwa o tla tshabelang dira tse di neng di letse di mo tlhasetse...”** (ts.2). Se, se gagamatsa togamaano ya moanedi go ngoka babuisi go buisa setlhangwa go ya pele. Go nna le mafaratlhatlha a dipotso tsa go itse se se diragetseng mo tlhaselong e e kaiwang.

Dipolelwana di tshwana le: **“Re utlwa go twe Matile o kile ga bo e le naga ya buru mongwe”** (ts.11). Ka polelwana e, mmuisi o buisetsa pele go fitlhelela leina la leburu leo, le gore go tliile jang gore le tlogele naga ya lona. Aa ba ba leng mo go lona, ba sa ntse ba itemogela se leburu le neng le se itemogela. **“E ne e kile ya re go le tsatsi lengwe Madolo a fitlhela Modise a tshwere bothata a dira mokoro...”** (ts.73) Babuisi ba ka nna le dipotso di le dintsi ka ga mokoro wa ga Modise. O ne a ya go tsamaya ka one a ya kae? Fa go nna le dipotso tse di tlhagelelang mo dikakanyong tsa babuisi, puisetsopele e nna teng go tlhotlhomisa dikarabo. Nopolo e tshwana le **“Modise o ne a rometswe Mangaung gore a ithute malepa a go bopa batho seoposengwe, e tle e re a boa gone a ye Lakasanta”** (ts.88). Ga go tiragalo epe e e tlhagisiwang tebang le se se neng se diragala kwa a neng a rometswe teng, kwa Mangaung, go bontsha fa a ne a atlega mo dithutong tseo. Mme se se salang ke gore, babuisi ba anetswe ka ga thuto e. Mmuisi o buisetsa pele go nna le tshedimosetso ya

moputso wa thuto ya Mangaung. Dinopolo tsotlhe tse di fa godingwana di senola fa go anelwa ditiragalo. Ke boammaaruri gore lokwalo lwa kanelo e, lo ikaegile ka kanelo e e diragadiwang ke moanedi. Go anela ke ona motheo wa ditiro tsotlhe tse moanedi o nang le tsona mo lokwalong lwa kanelo. Moanedi o tlhagisitse manontlhotlho otlhe go gorosa morero wa gagwe ka setlhangwa. Kanelo tse, di ngoka puiso e e tsweletseng go fitlha kwa bokhutlong jwa setlhangwa.

iii) Seabe sa go tlhaeletsana

Genette (1980:255) o lebisitse se go moanedi le moamogedi. Moanedi o tshwanetse go kgona go fitlhelela moamogedi. Se, se tlaa mo thusa go gorosa morero wa setlhangwa go baamogedi e leng babuisi. Mo moanedi o itebaganya le babuisi ka tlhamalalo, o ba tsibosa ka tiriso ya leina 'mmadi' jaaka mo dikaong tse di latelang: **“Motho yo Modise, mmadi, o tsamaya ka tsela ya mošate go ya go ipolaisa selo kwa bodibeng jaana a sa itire. Ka tsatsi la nyalo ya kwa mošate a tsamaya le tshimane...”**(ts.43). Mo nopolong e, moanedi o kgaogantse kanelo ya ditiragalo e a e tlogetseng e sa felela ka dikhutlo... ka go tsenya dinaletsana (....) go senola kgaoganyo ya ditiragalo. Nopolo e e golagane le ditiragalo tse di fitlhelwang mo ditsebeng tsa 33 – 38. Moanedi o kaba mokhino o a o tlogetseng fa a ne a anela ka ga go ipala mabala a kgaka ga ga Modise le go tswela mo seding gore 'mokapelo' yoo ke mang.

Tlhaeletsano e tlosa bobi mo matlhong a mmuisi, e a sedifatsa le go neela kgotsa go tlhalosa tshedimosetso. Tsebe ya 5, e tlhagisa tlhaeletsano ka go re: **“Mosadimogolo a ikgoga fela, motho wa batho. Mmadi ntsamaisa tsela, ntsala, e tle e re ka moso o mpakele. Matlho diala, ga a je sa motho... Ba tlhatloga mokong, ba fitlha ba ema fa pele ga ntlo e bonesitswe ka pone-ditalana ka fa ntle”**. Ka tlhaeletsano e, moanedi o tsibosa mmuisi gore a ele tlhoko tiragalo e a mo laletsang go nna karolo ya yona, ka go bo di ya go wa mokgolela moragonyana. Fa go diragala jalo, mmuisi a tle a amogele ntle le go akabala. Le fa tlhaeletsano e, moanedi a itebagantse le moamogedi, o sa ntse a ela tlhoko go se somole setlhangwa mowa.

iv) Seabe sa maikutlo

Genette (1980:256) o bua fa seabe se, se iponagatsa fa moanedi a tlhagisa motswedi wa kitso ya gagwe ka ga ditiragalo. Se, se tlhagelela mo nopolong e e latelang: **“Motlalepule e ne e le mosetsana yo mosetlhana, wa maratagolejwa, motho wa go**

katoga monyo, sekgatlhabadimo. Motho wa matlho a kgomo ya mmofu e jele teledimo,...”(ts.3). E, ke tshobotsi ya ga Motlalepule, e tota e itsiweng ke moanedi, go e tlhagisa ka manontlhotlho gore babuisi ba kgodisege. Mokgwa o a beileng tshobotsi e, ga go ngongora, mmuisi o amogela le go tshepa gore e ka dira gore Thandi a fufegele Motlalepule. Mmuisi o kgona go nna le sebopego sa ga Motlalepule mo tlhaloganyong ya gagwe. Mo tsebeng ya 33, moanedi o tlhagisa kitso ya gagwe ka go re: **“Ga twe go batho bangwe ba ba tle ba utlwe go sale gale, gore ba tla wela mo diphatsheng, mme ba se ke ba itse gore ba ka tla jang, gonne botshelo jwa rona bo mo’atleng tsa magodimo”**. Moanedi o tlhagisa kitso e ikileng a e tlotlelwa, se, se iponagatsa ka ‘ga twe’. Ka tsela nngwe, moanedi o tlhagisa kwa pele gore go tshepiwe se se diragaletseng Modise morago ga go otlwa ke ditshikare. Mmuisi o nna le tshepo ya gore tota Modise o ne a sa itse gore a ka tla jang go bona segogompu sa bosenatshwano morago ga go itewa ke ditshikare.

v) Seabe sa go paka

Genette (1980:259) o tlhagisa fa moanedi mo kanelong ya gagwe go nna le tsenogare e e diragalang, ka maitlhommo a go tlhaba mmuisi botlhale ka botshelo. Moanedi o tlhagisa se ka tsela e e latelang: **“Mme ka sekhukhuni se se ke se tlhoka sebatladi, mongwe a mo loma tsebe”** (ts.3). Basetsana ba kwa difoleteng ba ne ba logela Motlalepule lemena, mme mongwe a tla go mo itsise fa a logetswe lemena. Se, se dira gore Motlalepule a fudugele go sele, go efoga go wela mo lemeneng le a le logetsweng. **‘Ka sekhukhuni se bonwa ke sebatladi’**, moanedi o tlhaba mmuisi poti matseba ka ga botshelo ka kakaretso. Mo botshelong ga go bonolo go rera motho. Go tlaa nna le lebaka le le tlaa dirang gore sephiri se senoge, go se fitlhiswa kwa motho yo o rerwang. Ka jalo, sephiri ke se se leng mo kgopolong ya motho, fa se ka tswela kwa ntle go ya go motho yo mongwe, ga e sa tshole e le sephiri.

Moanedi o tlhagisa thuto ka tsa botshelo ka go re: **“Tsa lefatshe re di tsaletswe; re a di golela. Mme e se ka ya re o bona e kete tsela ya gago e tsena mo sekgweng, wa tlhobogela ruri. Se sa feleng se a tlhola”**(ts.7). Moanedi o tlhaba babuisi botlhale go efoga tshwetso e Motlalepule a e tsereng ya go isa ngwana kwa legaeng la bana la Ikageleng. O lemosa fa mo botshelong go kopanwa le ditshetlho tse di tshwanetsweng go itshokelwa, gonne di ka se nnele ruri, di a feta. Botshelo ke botshelo, ka gonne

motho a rakana le dikgwetlho tsa bona a rata, kgotsa a sa rate, a ipaakantse kgotsa a sa ipaakanya.

Mo tsebeng ya 7, moanedi o tlhagisa ntlha ka go re: **“A ikanya go hupa matlhatsa ka marama, go swa senku”**. Polelwana e, e kaya go nneng ka sephiri sa ngwana ga ga Motlalepule. A sa batle go bolelela mogatse fa a kile a tlisa ngwana wa gagwe kwa Ikageleng, gore sentlente kwa Ikageleng o mo motlhaleng wa go batlana le ngwana yo a mo itseng. **‘Go swa senku’**, go ile ga mo tsosetsa go kubugelwa ke bolwetse go fitlha a bo a tlhokofala. Moanedi o tlisa tsiboso mo babuising ka ga ditlamorago tsa go swa ka lehunelo. Mo botshelong motho o tshwanetse go nna le fa a imololelang se se mo ketefalelang teng, e seng jalo o tlaa itirela ditlhabi tse di tlaa mo koafatsang.

Ditlhagiso tse dingwe tse moanedi a lekang go jala meono ya botshelo le boitumelo ke tse di latelang: **“Tšheše e e mebalabala e ngoka dinotshe ka mebala ya yone... Monna wa mosadi yo montle o bitsa banna ba bangwe ka Mogatse. Ke sone se moeteledipele o tshwanetseng go nyala...”** (ts.89) Ka nopollo e, moanedi o tlhagisa fa moeteledipele a tshwanetse go nyala go tla go dira diphoso, a raelesega fa a bona basadi ba banna ba bangwe mme se, sa mo diga seriti. Nopollo e e latelang e e reng: **“... botshelo jwa rona bo mo diatleng tsa badimo”** (ts.33). Moanedi o kaya fa motho a ka sireletswa ke badimo fa a beile tshepo ya gagwe mo go bona. **“Ga twe go tshego ba ba pelonomi, gone bogosi jwa legodimo ke jwa bone”**(ts.8). Nopollo e, e ruta ka gore bopelontle bo na le dituelo tse di nametshang fa pele ga sefatlhego sa Modimo. **“E re motsing a ileng Tshiping a utlwa moruti a re fa mokaulengwe a go itaya ka legofi mo sameng la molema, o mo nee la moja, a tshega a le esi”**(ts.7). E ruta ka gore boipusolosetso ga bo a siama. Fa motho a go diretse bosula, o se leke go mo direla bosula, mme o mo direle tse dintle, **“motho ga a itsiwe e se naga”**(ts.91). Thuto ya nopollo e ke gore fa o le motho o se ke wa baya tshepo ya gago mo mothong yo mongwe, gone a ka tsoga a go fetogetse, kana go ne go go phuaganya. Nopollo e e reng: **“Mareledi a sa le pele”**(ts.67) e kaya gore fa motho a le mo bothateng, se mo tshege, gone letsatsi lengwe le wena o tlaa itemogela mathata mme wa tlhoka thuso ka ntlha ya se o se dirileng ba bangwe, gone botshelo ke botshelo ka tse di monate le ka tse di bosula. Maitlhommo a moanedi ka tlhagiso le dikakanyo tse di fa godimo ke go aga le go tlhaba babuisi botlhale, gore kwa bokhutlong jwa puiso ya *Omphile Umphi Modise*, mmuisi a bo a tokafetse go na le pele a buisa lokwalo lo. Nopollo ya bofelo ke

kgopotso ya gore se se diragalelang motho yo mongwe, se mo tshege gone ka moso se ka tsoga se go diragalela.

Maitlhommo a moanedi ka nopo e e latelang. Ke go totobatsa penelopele ya mosadimogolo Malebela. **“Ga nna jaaka Malebela a ne a boletse. Motlha MmaMosidi o neng a jetse nala gae, a bona basimane ba Matile ba tlele go tsaya lefetlho mo Maikutlwane ka bonolo jo bo kgatlhisang, mme ba gogwa ke mosimane yo moleele, yo o matsarapa. A lala a mo gopotse bosigo botlhe, a eletsa e kete e kabo e le morwae wa matsibola ntha;... (ts.45).** Moanedi o totobaletsa mmuisi gore puisano e e mo tsebe 44, magareng ga mosadimogolo Malebela le MmaMosidi e e ka ga ponelopele ya morwa yo a batlwang, o ne a bonala le mororo mmaagwe a sa lemoge fa e le ena. Ga a belaele fa e le morwae; o eletsa e ka bo e le morwae. Totobaletso e, e fetola moanedi go nna paki e e tshepagalang mo matlhong a mmuisi tebang le ditiragalo tsa lokwalo lwa Omphile Umphi Modise.

Tse, ke bontlha bongwe ba dinopolo tse di gwetlhang babuisi go itemogela ka tsa botshelo. *Omphile Umphi Modise* e tletse ka dikgwetlho tse di latelang: go ruta, go laya, go tsibosa le go kgalema ka tsa botshelo ka kakaretso.

F. Moamogedi

Genette (1980:259) o re moamogedi mongwe le mongwe kwa bofelong, o nna le se a itseelang sona go tswa mo ditiragalong jaaka dithuto tse di tlhabang botlhale tebang le tsa botshelo. Baamogedi ba ka bapisa se baanelwa ba se dirang le matshelo a bona kgotsa a masika a bona, kana le matshelo a bao ba tshelang le bona. Bokhutlo jwa setlhangwa *Omphile Umphi Modise* bo tlogela baamogedi ba lekeletse. Se, se tsosa dipotso tse di farologaneng mo ditlhaloganyong tsa babuisi/baamogedi. Setlhangwa se khutla ka loso lwa ga Motlalepule morago ga go lemoga fa motho yo o tlileng go mo lekola e le ngwana wa gagwe, yo a sa bolong go mmatla. O tlhokofala a kwadile lekwalo le le sa bolong go nna ka mo letlojaneng, le le bonweng fa go phuthiwa (go baakanyetswa tsa phitlho). Dipotso ke gore, a Modise o a itse fa Motlalepule e le mmaagwe? Fa a itse, kgang e, e ne ya mo tsaya jang? A lekwalo le, Modise o ile a le bontshwa, kgotsa le balelapa ba le bone, mme ba se lemoge fa le bua ka moeteledipele wa bona wa lekgotla la Baitiredi.

Lemorago la mokwadi le kgona go fokotsa dipotso tse dintsi tse baamogedi ba ka nnang le tsona. Go tsena sekolo thari ga ga Modise, go amogetswe ke babuisi ka ntlha ya thuso ya lemorago la mokwadi le go tlhagisitsweng fa Monyaise a simolotse sekolo ka dingwaga di le 13, ka ntlha ya go diiwa ke go disa. Se, se ne se letlelesaga ka ngwaga tsa bo1960. Ka lemorago le, babuisi ba kgona go bapisa ditiragalo le nako e di diragatseng ka yona, ga mmogo le nako ya tsona. Ba ka se gakgamatswe ke ditiro tsa metse ya Setswana, gonne mokwadi a nnile le maitemogelo a botshelo jo, ka ntlha ya fa a goletse teng, a bo a bo tshela.

3.2.2. SETLHANGWA

3.2.2.1. MATSENO

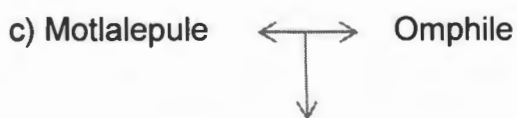
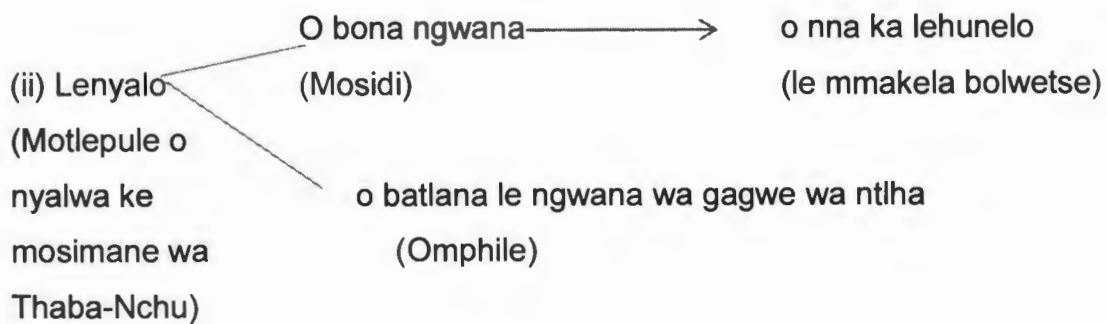
Omphile Umphi Modise ke setlhangwa se kanelo ya sona e tlhagang ka lentswe la ga D.P.S. Monyaise. Monyaise o dirisa modiriso go anela lebelo la ditiragalo go lere kang e a batlang go e tlhagisa ka setlhangwa sa gagwe. Ka jalo setlhangwa *Omphile Umphi Modise*, se tlaa sekasekwa diteng mo tlase ga mediriso le lebelo la kanelo.

3.2.2.2. MODIRISO

Modiriso mo go *Omphile Umphi Modise* o tlaa lebiwa ka go tantabela ka ditlhogo tse di dirisitsweng mo sethalong se se tlhagisitsweng mo kgaolong ya 2. Go ikaega ka ditlhogo, go tlaa netefatsa fa go sa tlodisiwe epe ya ditlhogwana tsa tshekatsheko matlho. Lokwalo lengwe le lengwe lwa porosa le tshwanetse go anelwa, se ke mabolelelaruri mo go *Omphile Umphi Modise*, lokwalo le senola mefuta e le mmalwa e leng modiriso-kanelo, sekgala sa kanelo, kanelo ya ditiragalo, puo ya kanelo, ponalo, lentswe la kanelo, diphetolo le dikai-dintsi.

A. Modiriso-kanelo

Genette (1980:161) o tlhagisa fa mosola wa modiriso e le go anela kang le go neela dintlha. Mo go *Omphile Umphi Modise*, go dintlha tse di botlhokwa tse go anelwang ka tsona mo kanelong ya ditiragalo. Dintlha tse, di ka tlhagiswa ka tsela e e latelang:

Loso lwa ga Motlalepule

Tshokolo e gapeletsa Motlalepule go ya makgoeng kwa Gauteng ka maitlhommo a go batla tiro go fedisa lehuma lwa kwa gaabo. Ntekwane o tsena mo leganong la tau, bontle jwa gagwe bo dira gore Thandi a mo fufegele, gonne a le montle go mo gaisa.

Thandi ka ntlha ya fa a tseetswe sekgele sa bontle, o loga leano la go senya bontle jwa ga Motlalepule. Go nna le petelelo e e rulagantsweng ke ena Thandi, mme ngwana o a tsholwa. O tewa leina la **Omphile**, gonne Motlalepule a tsaya fa Modimo a mo neile ngwana, le fa e le ka tsela e ena a sa e rulaganyang ka esi. Ga a itse gore o ya go tlamela ngwana ka eng, mme a swetsa ka go mo isa kwa legaeng la bana. O mo tlogela a mmeile letshwao ka fa morago ga tsebe, gonne a itse fa a tlaa tla go mmatla morago. O bona lenyalo, mme o hupa ka tlhaa ka ga ngwana yo a mo isitseng Ikageleng. O tshegofatswa ka ngwana wa mosetsana, Mosidi. Pelo e kwa go Omphile yo a mo tlhokileng kwa Ikageleng. Go swa ka lehunelo go mo dira bokoa mo mmeleng. Motlalepule o tlhokofala letsatsi le a lemogileng fa Modise e le ngwana yo a sa bolong go mmatla.

Omphile, o itseetswe go ya go thusa Monnamogolo Ofentse go disa. O newa leina la **Modise**. Ofentse o mo ruta ka tsa tiro ya go disa, e bile o mo isa sekolong sa borutintshi. Koo, o ithuta botaki, mme mo ditshwantshong tse a di takileng o di kwala leina **Umphi** kwa morago. O nyalana le Matlakala, e le moeteledipele wa lekgotla la Baitiredi.

Tse, ke tsone dintlha tse di botlhokwa tse di humileng ka thuto. Dintlha tse di beilwe ka bokgabane jo bo rileng jwa ponagalo e e kgodisang ya fa ditiragalo di ka diragelela batho ba madi le nama. Ditiragalo tse, di beilwe ka sekgala se se rileng.

B. Sekgala

Genette (1980:162) ka sekgala, o se lebisitse magareng ga moanedi le kang. Mo go *Omphile Umphi Modise*, moanedi wa ditiragalo e leng rre Monyaise o anela ditiragalo ka go nna karolo ya tsona le go nna kwa ntle ga tsona. Mo tsebeng ya 1, moanedi o tlhagisa sekgala ka tsela e e latelang: **“Fa ke ntse ke eme jaana, ka bona mosetsana yo mosetlhana, motho wa marata-go-lejwa, ... Fa ke ya ke mo lebile ka bona mosimane wa lekolwane a tsamaya a temeka ka bomo, le ene a ya ntlheng ya kwa go ene... Ka ema, ka bogela”**. Moanedi o anela kang e, mme e se motsayakarolo mo go se se neng se diragala magareng ga lekolwane la tedutsebeng le Motlalepule. O ne a bogetse tiragalo e, ka jaalo o ne a le kgakala le se se diragalang, gonne e se karolo ya sona. E ne e le mmogedi fela wa se se neng se diragala go anela babuisi ka ga sona.

Fa ditiragalo di tswelletse, moanedi o tlhagisa go re: **“Tsa lefatshe re di tsaletswe; re a di golela. Mme e se ka ya re o bona e kete tsela ya gago e tsena mo sekgweng, wa tlhobogela ruri”**. (ts.7). ‘Re’, e bontsha fa moanedi e le karolo ya se a se tlhagisang, ke karolo ya botshelo jo re bo tshelang, mme le ena o itlhaba botlhale ka ga botshelo le ditshikinyego tsa bona. Se, se bontsha gore ga se se se diragalelang Motlalepule fela a le nosi, fa go sa tlhokomelwe, se ka diragalela botlhe mo botshelong.

Mo tsebeng ya 24, go tlhagisiwa se se bontshang bokgakala thata ba ditiragalo ka tsela e: **“Ga twe Matile a ipela ka sekolo se sesweu se se bitsang motho a sa ntse a tsamaya kgakala; ...”** Moanedi o tlotletswe kgang e, ga ise a bone le sekolo se, o tlotletswe ke yo o se boneng, ka ntlha ya se, ga a batle go itshasa ka magobe ka se a se tlhagisitseng, o se tsaya fela jaaka a se tlotletswe. Se a se tlhagisitseng ke kitso e e feletseng ka se a ka se buang ka motse wa Matile le se motse o, o ipelang ka sona.

Moanedi o tlhagisa moanelwa Motlalepule ka tsela e e latelang:

“Motlalepule e ne e le mosetsana yo mosetlhana, wa maratagolejwa. Motho wa go katoga monyo, sekgatlhabadimo. Motho wa matlho a kgomo ya mmofu e jele teledimo, motho wa matlho a go phatsimela teng e kete a geletse dikeledi, motho wa pounama tse di matlerebunyana jaaka tsa mosimane a tlwaetse go ja diphofora kwa madisong; di atisa go dira legogo, e kete o sa tswa go ja dipabe; bosetlhana jwa tsone bo oketsa bontle jwa gagwe go na le go bo fokotsa” (ts.3).

Se, ke tshwantsho ya tshobotsi ya moanelwa. Tshwantsho e e senola phopholetso ya sekgala sa moanedi tebang le moanelwa le ditiragalo. Moanedi o bona moanelwa le ditiragalo ka bogautshwane, le mororo a sa tlhagelele ka tlhamalalo jaaka moanelwa mo ditiragalong tsa lokwalo lo. Babuisi ba ka amogela tshwantsho e ya ga Motlalepule e le e e ka ikanngwang ka bongwe fela jwa pelo.

C. Kanelo ya ditiragalo

Genette (1980:165) o e tlhagisa fa e le tsela e moanedi a itlhophelang yona go tlhagisa ditiragalo. Puo e moanedi a e dirisang e tshwanetse ya nna e e kgonang go tlisa kgolagano magareng ga moanedi, setlhangwa le moamogedi. *Omphile Umphi Modise* ke setlhangwa se moanedi, D.P.S. Monyaise a kgonneng go dirisa puo ka manontlhotlho go fitlhelela se.

D. *Puo ya kanelo*

i) *Puo e e anelang*

Genette (1980:171) o e bitsa puo e e sekgala, e e fokoditsweng e bile e le ya dikgopolo. Mo togamaanong e ya ntlha, moanedi o tlhagisa mafoko le ditiragalo tsa moanedi segongwe le kanelo. Nopolo e e latelang e tlaa ntshetsa togamaano e mo leseding:

“MmaMosidi a nna pelopedi: bolelela mogatso – se ipolae ka matsogo. A ikanya go hupa matlhatsa ka marama, go swa senku. A bona gore se se botoka ke gore a batle mmatlisisi, a mo tlhotlhomisetse kwa morwae a ileng gone. Mme gangwe le gape fa kgopolo e e tla mo go ene, a utlwe a tshaba, e kete sekhukhuni se tla bonwa ke sebatladi. A bala bakaulengwe ba ba ikanyegang go bona yo o ka mmatlelang mmatlisisi. A mo tlhoka. Morago a ikgomotsa ka gore e tlare go le tsatsi lengwe, magodimo a di rebolele go ntsha tlhako ngabeng...”(ts.10).

Moanedi o beela moanelwa kwa sekhutlhwane, gore a se bofolole podi ka ntlha ya kutlobotlhoko. Fa gongwe ke khupamarama re swa nayo. Lekunutu ke lekunutu fa fela le le mo pelong e le yosi. Moanedi o khurumololela mmuisi pitsa e ya lerotho, mme a huraletse baanelwa ba ba rutlomololang lenyalo la ga MmaMosidi le Sehunela a Nthufa a Mathibela ka go rothisetsa rra-Mosidi mmutla madi.

Moanelwa ke moikanngwa yo o itseng dikakanyo le diphiri tsa baanelwa, mme go se matshosetsi a gore a ka di fetisetsa kwa moanelweng yo mongwe. Polelwana, **‘MmaMosidi a nna pelopedi: bolelela mogatso-se ipolae ka matsogo’**, e tlhagisa sentle fa e le kanelo ya dikgopolo, tse di kopantsweng le kanelo.

ii) *Puo e e sutasutang/sutasutisiwang*

Genette (1980:171) o e bitsa puo ya setaele se se sa tlhamalalang, fa moanedi a letlelelwang go tlhagisa puo ka setaele sa gagwe. Mo togamaanong e, moanedi o tlhagisa ditiragalo mme di fetotswe fale le fale go tlalelediwa ka dithanolo tsa moanedi ka sebele ka ditshwaelo tse di supang maitemogelo a gagwe. Se, se tlhaloswa ke nopolo e e latelang: **“Fa ba bula, ba fitlhela pampitshana mo teng e kwadilwe ka tsogo le le roromang: “Modimo o inchwarele. Bathong thusang ngoanake, o koa Olanti. Ke ‘meile lochwao ka ha morago ga tlhogo. Ke Omphile”** (ts.90). Mafoko a a thaletsweng a senola fa e le tlaleletso ya mokwadi go ya ka maitemogelo a gagwe mo

pampitshaneng e e fitlheletsweng. Molaetsa o o nopotsweng o amogelesega jaaka mafoko a moanelwa.

Botlhokwa jwa nopo e, ke go bo moanedi a senola fa e le paki ya lefoko la moswi MmaMosidi le mororo a sa tlhagelele e le moanelwa mo tiragalong eo. Go senola molaetsa jaaka o kwadilwe ka tengwana ya Serolong go susumetsa mmuisi go amogela molaetsa ka tsholofelo ya gore moanedi ga a tsenya moswi mafoko ganong. Tlaleletso e e senolang maitemogelo a moanedi, e ka tsibogelwa ka ditsela tse di farologaneng. Mokgwa o motho a kwalang ka ona o senola maemo a a ka bong a le mo go ona jaaka go bonagetse ka pampitshana e Motlalepule a neng a e tlogetse mo letlojaneng. Go tlhaola mokwalo e le wa letsogo le le roromang go ka dumelesega fa fela go ka tlhomamisiwa gore MmaMosidi o kwadile molaetsa a ne a le mo kgatelelong ya ditlhabi tsa bolwetse. Se, se bontsha bokgeleke jwa ga Monyaise jwa tiriso ya puo.

Moanedi o tlhagisa Malebela a bonelapele bothata jo bo raladitseng MmaMosidi le motsesetoropo, pele ga ena a ka bo mo ithodisetsa bona. Malebela o mo itsese le seo se tlaa diragalang mo isagong le fa ena MmaMosidi a tlaa bo a sa lemoge gore ke karabo ya selelo sa gagwe sa dingwagangwaga.

Puo e ka nne ya sutasuta ka setaele se se gololosegileng. Mafoko kgotsa ditiro tsa moanelwa di a anelwa ntle le go dirisa makopanyi: **'gore'** le **'a re'**. Mo ditsebeng tsa 80-81, moanedi o tlhagisa puisano ya ga mogatsa-Malebo le Keoletile ntle le go tšhwelelwa ke lekopanyi le le a tleng le dirisiwe mo puo-pegelong. **"Mogorogoro wa moruti wa poifo". "Ya maikutlo a sa amoganweng". "Pelo ga e na melelwane". "Go tshwantshitswe mang, fa?" "Ditshego ke loso, ka rre, ka monna a ntsetse." "Ke tla goa." "Ke U.M" "Šs!" "A o se utswile?" "Se buele kwa godimo..."**

Moanedi o lebagantse baanelwa le mmuisi. Ga a batle gore ka moso a tihole a di eme-eme, go ya kwa le kwa. Tsebe gaufi e ikutlwetse ka ga se mothubatlhogo.

iii) Puo pegelo

Genette (1980:172) mo ntlheng e, o tlhagisa fa moanedi a tlhagisa mafoko a moanelwa ka go a nopola. **"Modise a ya go robala a nyenya, a gopotse mafoko a ga rraagwe mogolo: "Ngwanaka, bomatlhogole ba bonwa ka go disa kgomo tsa mafisa..."** (ts,23). Moanedi o nopolwa ka tlhamalalo fa karolwana ya ntsha ya nopo e e reng 'Modise a ya go robala a nyenya. 'Karolo ya bobedi ya nopo e re 'Ngwanaka, moanedi

o nopotse monnamogolo Ofentse ka tlamalalo. Nopolo e nngwe ke e e latelang: **“Monna, ke ne ke tla go bua letlalo.”** Modiri a re,” **“O kabo o itlholetse mo dipotsong tsa gagwe.”** **“E seng Seagile a mmeile di le pedi.”** Ga boelwa ga tshegwa gape. Seagile a tsaya setshwantsho a se naya kgosi. **“Rra, šeba motho yo sentle.”** **“Ke mang?”** (ts.41). Moanedi o tlhagisitse puo-pegelo ka tsela ya tlhagiso ya kgakologelo. O kgaoganya kanelo le mafoko a monnamogolo ka khutlokhutlo go senola fa mafoko a a nopolwang a latela. Go khutlisa nopolo e ka dikhutlo go supa fa moanedi a tlhagisitse fela se a dumelang se le botlhokwa, e bile a thibelang gore a botsolotswe gore monnamogolo o ne a bulela kae. Mo nopolong ya bobedi, moanedi o tlogela baanelwa go tsamaisa mmuisano ka go ba tsena gare go le gonnye ka kanelo. Tsela e, e tsenya matlhagatlhaga mo puisanong eo e lemogiwang mo tiragatsong ya diterama tsa serala.

E. Ponalo

Genette (1980:186) o e tlhagisa fa setlhangwa se lejwa ka tsela e se anelwang ka sona. *Omphile Umphi Modise* e itshupa e na le kemo ya kanelo e le nngwe. Ditiragalo di thangkgololwa ke moanedi e le mmui wa maemo a ntlha mo ditemaneng tsa ntlha tse pedi. Seno se senolwa ke tiriso ya thuanyisediri **“Ke”** mo go **“Ke ne ke sa tlhola ke ya gae”,** le **“Fa ke ya ke mo lebile ke bona mosimane wa lekolwane...”** Fa go sa ntse go lebilwe kanelo ka mmui wa ntlha, moanedi o a fetoga go nna mmui wa maemo a boraro, yo o sa tlholeng a tlhagelela jaaka moanelwa, le fa e le wa tlhokaina, mo ditiragalong tse a di anelang. O eta a latlhela baanelwa go buisana fa pele ga mmuisi go ralala ditsebe tsotlhe tsa kanelo ya lokwalo go fitlha kwa bokhutlong.

Gangwe le gape o tlogela mmuisi ka... Go feleletsa, le go gagamatsa kgogedi ya ditiragatsokgolo. **“Mogote wa letsatsi...”** (ts.43). Ka tlogelo e, moanedi o kgona go lekalekana le moanelwa, ka jalo a ka kgona go feleletsa se moanedi a mo tlogeletseng sona go se feleletsa ka tsela e a se bonang ka teng, mme se se ke sa fapoga kgang e e leng mo isong. Nopolo e ‘mogote wa letsatsi...’, e ka tlaleletswa ka gore, o dira gore motho a ngatege, o rapalatsa motho, o kwa godimo thata, ga o itshokelwe. Mme nnete go itswe e le gore o amana le go idibala ga mokapelo wa Modise, Matlakala, fa a utlwa batsadi ba bua ka kotsi e e wetseng Modise ka fa molapong. **“Mothudi le Mosegi ba simolola pina ya bone, ba betsa moropa, ba budula marama, ba pelekanya matlho... Rra-Modise a tsamaya a okame baeti ba gagwe Keolitile a sa batle go**

tloga fa tlhakoreng lwa ga mogatsa-Malebo" (ts.81). Seno se tseisa mmuisi sedidi fale le fale; ka go bo moanedi a na le kitso e e fetang ya moanelwa, mme ka nopo e, o lebega a goga letlhaku. Go pelekanya matlho, ke go sokamisa/go fapaanya matlho. Go dira jaana fa go le mo kopelong, ke go ne go tseisang mmuisi sedidi gonne a ka nna le bothata jwa go ka feleletsa polelwana e. Ga a kgone go kabakanya se se mo mogopolong wa moanedi, ka jaalo go sengwe se moanedi a se mo fitlhelang go ka se itse ka nako eo.

F. Lentswe la kanelo

i) Go tlhoka tsepamiso maikutlo

Genette (1980:189) o tlhagisa fa moanedi e le ntsu a okame megopolo le metsamao ya baanelwa. E tlhagiswa ke boikuelo jwa moanedi ka tsela e e latelang: **"Mmadi, ntsamaisa tsela, ntsala, e tle e re ka moso o mpakele. Matlho diala, ga a je sa motho..."** (ts.5). Moanedi o senola fa a na le kitso e e fetang ya baanelwa ba ditiragalo tsa lefatshe le a anelang ka ga lona. Moanedi o setse a itse bokhutlo jwa tsela e e neng e tserwe ke MmaSebolai le Motlalepule, ke ka jalo a laletsang mmuisi gore a mo pate a tle a thuse go paka motsing ditlamorago di ntshang tlhogo. Motlalepule ena o ne a dumela gore o tlaa tla go tsaya morwae letsatsi lengwe teng kwa Ikageleng. Ga go a ka ga nna jalo. Moanedi o okame moanelwa jaaka Mmopi yo o kgonang go bona bokamoso jwa ga Motlalepule le baanelwa ntle le go phopholetsa.

ii) Tsepamiso-maikutlo ya ka fa teng

Genette (1980:10) o tlhagisa fa moanedi a itse go lekana le moanelwa yo a lebaganeng le ena. Tsepamiso e, e tlhagiswa ka nopo e e latelang: **"Mo magokonyaneng a o a ithutileng kwa Ditsobotla, o ne a lepile gore fa mosadi a ka bontsha monna tsela, go botoka gore a itshwaetse ka morago nako e sale gone, a tlogele monna a batle motlhala wa go rarabolola khupamarama a le esi, gonne fa a ka itepatepanyana nae, monna o tle a tloge a di akgele, a re di parakile. A nanoga a le pelo tshweu"**(ts,65). Moanedi o senola/bega maitemogelo a moanelwa, e bile go mo pontsheng gore kitso ya gagwe e lekana le ya moanelwa. Moanedi ke tlhaloganyo le molomo wa moanelwa. Moanelwa o fetoga semumu, moanedi ga a mo letle go ipuelela le go tlhagisa kakanyo ya gagwe, o mo tseela ditshwetso. Se, se bonwa ka tsela e e latelang, moanedi o bua ka magokonyane a moanelwa a ithutileng ona kwa Ditsobotla.

**NWU
LIBRARY**

Morago ga a letle moanelwa go itlhagisetša kakanyo ya gagwe ka se a ithutileng sona, o mo tseela tshwetso ka gore 'go botoka gore a itshwaetse ka morago nako e sale gone, a tlogele monna a batle...' go bontsha a tshwaretse moanelwa tlhaloganyo e bile a mmuelela.

iii) Tsepamiso-maikutlo ya kwa ntle

Genette (1980:11) mo tsepamisong e, o tlhagisa fa kitso ya moanedi ka ga moanelwa kgotsa baanelwa e le nnye tota. Ke ka jalo moanedi a fetogang motsaya-ditshwantsho yo o tshematshemang fa morago ga moanelwa go senola dipuo, ditshupo le metsamao ya moanelwa, gore mmuisi a bone, a itse le go tlhaloganya moanelwa yo o buisang ka ga gagwe. Nopolo e e latelang e senola se ka tsela e e latelang: **"Fa ke ya ke mo lebile ka bona mosimane wa lekolwane a tsamaya a temeka ka bomo, mosi wa peipi o kuletse e kete mouwane wa meso, le ene a ya ntlheng ya kwa go ene...Kwa tlase o ne a rwele tse dikhunwana, tse go tweng ke makukusela; a gata a ba a robakeletsa. Ka ema, ka bogela"** (ts.1). Ka go bo moanedi a sa itse baanelwa ba babedi e leng lekolwane le mosetsana, o tla ka togamaano ya go ba senolela mmuisi. O kibakiba ka setsayaditshwantsho sa maitlhomo, a letla mmuisi go leba ka 'lense' e le nngwe le ena. Ka jalo, moamogedi/mmuisi o newa tšhono ya go tsaya tshweetso segolo ka mo letlhakoreng la go sekaseka baanelwa go ya ka semelo sa bona, tebang le tlhagiso ya se moanelwa a se tlhagisang mo ditiragalong.

G. Diphetolo

Genette (1980:194) o kaya phetolo e le fa go tlhagisiwa phetogo mo bokaong jwa khoutu. Mo tsebeng ya 1, moanedi o tlhagisa se se latelang: **"Fa ke ntse ke eme jaana, ka bona mosetsana yo mosetlhana, motho wa marata-go-lejwa,..."** Lefoko **'mosetlhana'**, ke khoutu e e tswang mo letlhaodi la mmala **'tshetlha'**. Tshetlha e kaya go setlhefala, go nna moputswa. Mme mo tirisong ya yona mo polelwaneng e e nopotsweng, moanedi o kaya bontle jwa mosetsana. Ka jalo khoutu **'tshetlha'** e fetoletse go kaya **'bontle'** go na le go kaya botso jwa yona, jo bo mmala fela.

Nopolo nngwe ke e e latelang: **"Mosetsana a roka molomo"**(ts.2). Go **'roka'** ke go dirisa nnalete le tlhale go pataganya/baakanya fa go kgaogileng/gagogileng teng. Mo polelwaneng ya nopolo, moanedi o e kaya e le **'go didimala'**, go se bue. O tshwantsha molomo le selo se se rokilweng mme se sa kgone go bulega gonne se tshwaragantswe

ka tlhale. Ka puo e e bofitlha, jaaka ya diane le maele, phetogo ya khoutu, **'roka'** e nna **'go didimala'**, e nna maleba go ka diriswa le go tlhalogangwa ke babui ba puo mme e seng bakotedi ba yona. Mo tsebeng ya 45 moanedi o tlhagisa mafoko a a latelang: **"Ka phokojwe go tshela yo o dithetsenyana"**. **'Dithetsenyana'** ke nyenyefatso ya khoutu **'dithetse'**, e tlholego ya yona e kayang bontsi jwa khoutu **'seretse'**. Seretse ke mmu o o kolobileng thata, o e reng sengwe se o gata se bo se totobela mo go one, kgotsa fa o sa gatwa ka kelotlhoko, go relele. Ka puo ya maele, go kaiwa go relela ka loleme. Go kaya go nna botlhalenyana, e ka nna ba tsietso kgotsa ba go bona dilo ka leitlho le le kgethegileng le bangwe ba ka palelwang ke go di lemoga jalo. Mo nopolong, dithetsenyana e kaya **'botlhalenyana'**. Ke ka jalo go leng botlhokwa gore mokwadi wa setlhangwa a itse puo eo a kwalang ka yona sentle. Mmuisi le ene o tshwanetse a bo a tlhaloganya puo e a e buisang sentle, go kgona go nna le bokao jo dikhoutu di tlaa bong di dirisitswe ka teng. Phetogo e ya bokao jwa dikhoutu e tlhagisa bokgeleke jwa mokwadi mo puong e a e dirisang mo boaneding jwa gagwe. Mokwadi o kgona go ngotla tlhagiso ya ditiragalo gore setlhangwa se nne sa boleele jo bo lekanetseng. O kgona go laola lebelo la ditiragalo, ka go efoga go tlhagisa ditiragalo tse di seng botlhokwa ka go di sobokanya. Ka fa letlhakoreng le lengwe o nna bofitlha go se ntshe boloko jotlhe, go tla go ntsha setlhangwa mowa.

H. Dikai-dintsi

Genette (1980:209) o tlhagisa fa moanedi a le sebedi. A na le kitso e e feteletseng, e e leng ya semowa, e e ka se fitlheleng ke batho botlhe. Moanedi o iponatsa a na le kitso e e feteletseng mo nopolong e e latelang: **"Ngwanaka, o a itapisa"**. **"O a batla, ngwanaka. Mme se o se batlang, se gare ga mpa ya lefatshe. Le gale, e tla re tsatsi lengwe o ntse o tsamaya, o se bone, o sa itse gore ke sone,"** (ts.44). Nopolo e, ke puo e e neng e buiwa ke mosadimogolo Malebela, fa Motlalepule a ne a tsene kwa ga gagwe mo letsholong la go batlana le ngwana wa gagwe Omphile yo a mo tlhokileng kwa legaeng la bana la Ikageleng kwa Olanti. E rile Motlalepule a ise a bue sepe le Malebela, a bo a tlhagisa puo e. O e tlhagisa Motlalepule e le la ntlha a kopana le ena, potso ke gore, mosadimogolo o itsitse jang tse di itsiweng ke magodimo? Patlo ya ga Omphile ka Motlalepule, e ne e le sephiri sa ga Motlalepule a le nosi. Ga a ise a tlotlele ope ka ga Omphile, le gore o mo letsholong la go batlana le ena. Moanedi kgang e ya patlo, o e senoletse babuisi fela, e seng baanelwa ba bangwe. Ka jalo, mosadimogolo Malebela o na le kitso e e feteletseng, ya semowa, e e ka se itsiweng ke

mongwe le mongwe, fa e se magodimo fela. O gabedi, ke moanelwa wa madi le nama, e bile ke moanelwa wa semowa.

3.2.2.3. LEBELO LA KANELO

Ditiragalo tsotlhe tsa *Omphile Umphi Modise* ka kakaretso di tlhagelela mo tlase ga ditlhogo tse di latelang:

A. Tshosobanyo ya kanelo

Genette (1980:95) o bua ka kanelo e e sosobanyang ditiragalo, mme tshosobanyo e, e oketse lobelo la ditiragalo. Sekao sa tshosobanyo ke se se latelang: “..., a tla a palame le lekau lengwe la ipala mabala a kgaka. Mme ka pelo e se na nnete, ya ya le mogwang borwa. Mosimane wa Thaba Ntšho a se ka a nna molemo, a baya motho palamonwana. Ba bona ngwana wa mosetsana go twe Mosidi” (ts.7). Mo nopolong e e fa godimo, moanedi o itlhaganiseditse ditiragalo tsa kopano, tsaano le go tshegofadiwa ka ngwana ga ga Motlalepule le Sehunela. Go lebega a ne a itlhaganeletse go tsweletsa tiragalokgolo ka ga Omphile, e bong ngwana wa letibolontha la ga Motlalepule. Ka go rialo, moanedi o bontsha fa e le ntlha e a fetang fela ka yona go gokaganya ditiragalo le tse di tlaa latelang. Se segolo ke gore Motlalepule a tle a lebagane le mokgape wa gagwe e bong go batlana le Omphile e bile a na le mothusi e bong RraMosidi.

Mo ditsebeng tsa 90–91, moanedi o neela kgang ka ga ketelo ya ga Modise kwa ga Motlalepule, ka maitlhommo a go mo lekola. Ke tthagiso ya tsela e Motlalepule a lemogileng fa Modise e le ngwana wa gagwe Omphile, yo a sa bolong go mmatla. Mo ditsebeng tse, moanedi o ruma ditiragalo tsa *Omphile Umphi Modise* ka ditemana tse tharo. O senola ka pheletso ya malapa a ga Modise le Matlakala, Keoletile le Gape, le Itumeleng le phiphitha ya gagwe ya bana. O konosetsa ka diphetogo tse di diragetseng tsa thuto kwa Bodibe.

B. Go goga mowa/ go Kgonya

Go ya ka Genette (1980:100) go kgonya ke fa moanedi a lekeletsa kgang e e leng mo isong, mme a e fapoge ka go tsaya kgang e nngwe e e sa tsamaisaneng le e a tswang mo go yona. A ka fapoga ka go neela lemorago la sengwe se o neng a bua ka sona. Morago a boele kwa kgang e o neng a e lekeleditse. Moanedi o dirisa kologano ya

dikhutlo go senola ponagalo e, jaaka dikao tse di latelang di senola. **“Nnyaya, mokapelo.... Go siame, re tla ya ka matlhatso a beke e e tlang”** (ts.8). RraMosidi ga a feleletse kgang ya gagwe, mme go kaya e kete o ne a sa ntse a nagana gore a ka baya letsatsi lefe la go ya kwa Ikageleng. Tota o ne a sa tlhaloganye fa mosadi wa gagwe, Motlalepule a batlana le ngwana wa mosimane ntswe Modimo a ba tshegofaditse ka wa mosetsana. Ka lefoko ‘nnyaya’, o ne a le mo tlhaloganyong ya go ganana le se mosadi a se kopang, mme a kgonya, go fetola mogopolo. **“Botlhoko?.” A nyenya.” “Nnyaya, rra, ga ke botlhoko gope... Ke ne ke utlwile ka tsa ga Morakile.... A re ba bonye botlhe?”**(ts,9). Motlalepule mo nopolong e, o tla go tlhagisa matshwenyego a go sa bone Omphile ka go kgonya, le gore mogatse a se nne le pelaelo epe ka ga patlo e ya ngwana wa mosimane. Nopolo e ke potso, e boditswe ke RraMosidi morago ga fa Motlalepule a fetsa go sekaseka ngwana mongwe wa dingwaga tse tlhano kwa Ikageleng, mme morago a tlhakana tlhogo, gonne a fitlhetse e se yo a leng mo motlhaleng wa gagwe e bong Omphile. Morago, Matlakala o faposa mogatse mo potsong e a e boditseng ka gore ‘a re ba bone botlhe?’ **“Morago a ikgomotsa ka gore e tla re ga le tsatsi lengwe, magodimo a di robalele go ntsha tlhako ngobeng....”** (ts.10). Dikhutlo di fa moanelwa nako ya go fetola mogopolo, go ipha nako ya go nagana gore a ka intsha jang mo sepitleng, le go tlhola kgogedi mo mmuising. Seabe sa go kgonya ke go ngotla lebelo la kanelo ya ditiragalo ka go fetola lewa la ditiragalo, le go lomaganya ditiragalo.

C. Tlogelo

Tlogelo Genette o e kaya e le tlogelo ya dintlha tse go solofetsweng go ka tlhagiswa, e seng go tlodisiwa matlho. Moanedi o tlogetse ditirigalo tse di amang Thandi, morago ga bogwenegwene jo a neng a bo logetse Motlalepule. Mmuisi o fisegela go anelwa ka ga Thandi le go bona fa a sa jewe ke letswalo la bopelompe jwa gagwe.

i) Tlogelo e e phuthologileng

Tlogelo e, Genette (1980:106) o e kaya e le ya tlhagiso ya nako ya ditiragalo. Ditlogelo tse dingwe di fitlhelwa mo dinopolong tse: **“Mogodungwana wa simolola tiro ya one, morago ga sebakanyana, a thulamela... Mo mosong a tsoga a palelwa a kgobegile marapo, a otšwa ke tlhogo, a feroga dibete”** (ts.5). Nako e e tlhagisiwang mo nopolong e, go tewa ka moso o o latelang, ke moso o o latelang letsatsi le le ka se

umakweng, le le se nang kgwedi le ngwaga. Ka jalo, nako e, e botlhokwa gore e ka bo e tlhagisitswe, gonne e ne e tlaa thusa ka ngwaga o Omphile a belegweng ka ona.

ii) Tlogelo e e feletseng

Genette (1980:108) o e kaya e sa tlhagise moanedi yo o rileng, e bile se a se anelang se sa bewe mo mpaananeng go tlhaloganngwa ke botlhe. Seo, se ka tlhagiswa ka nopo e e latelang: **“Mokapelo. Mokapelo. Dinonyane di ne di tshotse kgang ka fa molapong, tlhatlharuane ya tsone e le godimo, di itumeletse letsatsi le phirima”** (ts.57 – 58). Mo pakeng e Omphile Umphi Modise e neng e phasalatswa lwa ntlha ka yona, ka 1971, petelelo le thobalano e ne e le moila fa o kwalela barutwana jaaka babuisi. Ke ka jalo moanedi a intshang mo dilong ka go tlogela tiragalo e felela ka dikhutlokhutlo, a gwetlha mmuisi gore a ikakanyetse gore go ka bo go ne go tota go diragala eng. Mo dinakong dingwe a dirise kumako, mme a tlogele tsotlhe mo maruding a mmuisi. Mo letlhakoreng le lengwe, Monyaise o ne gape a kwalela bagolo, mme a itse fa ba tlhaloganya gore kgang e isa kae, e bile fa a ka e latswa bobbe a ka tloga a e ntsha bololo.

iii) Tlogelo e e leng ya kgopolo

Genette (1980:109) o e tlhagisa fa e le ya go golaganya megopolo. Fa mmuisi a ka atlega go golaganya nopo ya tsebe ya 57 – 58 e e reng: **“Mokapelo. Mokapelo. Dinonyane di ne di tshotse kgang ka fa molapong, tlhatlharuane ya tsone e le godimo, di itumeletse letsatsi le phirima”** le e e mo tsebeng ya 75 e e reng: **“Matlakala a thanya a itshamile letsogo la moja, a nyenya. A tshokane ka a gopola motsing Modise a neng a tlike go mo dumedisa kwa Bodibe. A tshegela tlase ...”** Ke gona a ka nnang le tlhase ya gore go diragetse eng letsatsing leo. Kgolagano ya dinopolo tse, e ka tsewa ka tsela e e latelang: ya tsebe 57-58, go tlhagiswa kgang ya ‘Mokapelo. Mokapelo.’, mme dinonyane di tshotse kgang ka fa molapong. Fa nopo ya tsebe 75, e tlhagisa dikgopolo tse di neng di le mo tlhaloganyong ya ga Motlakala, a gopotse letsatsi la ditiragalo tsa tsebe 57-58, fa go ne go iketlilwe kwa molapong letsatsi le phirima a na le mokapelo, Modise. Moanedi o tlhagisitse fa Modise a ne a ile go dumedisa Matlakala. Tumedisano e ya ga Modise, e ne e leretse bobedi jwa bona boitumelo jo e bileng dinonyane di neng di tshotse kgang ka jona. Nnyaa, go diragetse letsatsing leo, e nnile lekgetlho le ba simolotseng go kopanela dikobo. Kgomo e

tshwarwa ka dinaka, motho ka mafoko. Tlogelo e ka dirisiwa jaaka kgogedi e e thusang gore mmuisi a fisegele go itse gore kgannyana e feletse jang?

D. Pono

Genette (1980:109) o tlhagisa fa ponagalo e, e bopiwa ke go bo nako ya go anela e tsamaisana le nako e kgang e diragalang ka yona. Go ka twe ditiragalo di tlhagisiwa ka motsotswana o di diragalang ka ona, fela jaaka mo mmuisanong wa terama. Sekao sa puisano e e sa tsenweng gare ke ditaello le ditshwaelo tsa moanedi ke se: **“Ke tla goa”**. **“Ke U.M”**. **“Ke mang?”** **Ke L.P”** **“Ene ke mang?”** **“Šs”**. **“A o se utlwile?”** (ts.81). Ka puisano e e fa godimo, moanedi o a bo a diegisa lebelo la ditiragalo le le tshotsweng ke kanelo ya ditiragalo. Gape moanedi o rata mmuisi a itemogela lerato le le neng le rena magareng ga Gape le Keoletile kwa ntle ga go e khutshwafatsa kgotsa go e leelefatsa kgotsa gona go e neela ka mokgwa wa kanelo fela. Gape moanedi ga a batle go iphitlhela a seka ka tsa ga Gape le MmaMalebo. O batla babuisi ba ikutlwela ka bobona gonne phokokgolo ga e tswe ka ngwana wa motho, beng ba ntse ba le teng.

3.2.3. KANELO

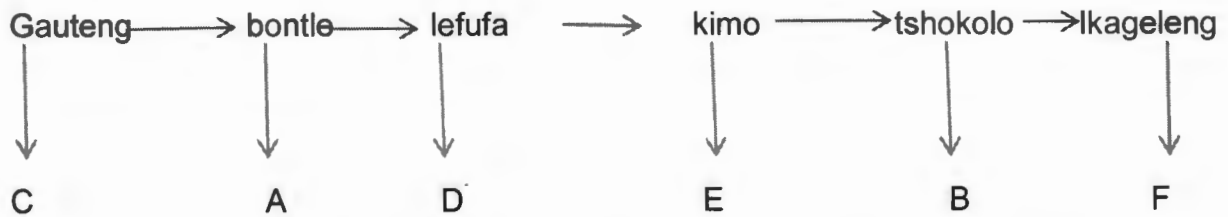
3.2.3.1. Tatelano

A. Nako ya kanelo

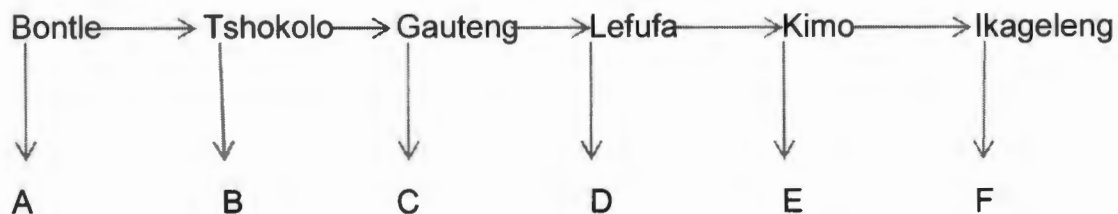

Go ya ka Genette (1980:35) tatelano ya nako e bontsha fa e le kgolagano magareng ga tlhomagano ya ditiragalo mo phuthologong ya kgang le thulaganyo ya ditiragalo mo kanelong. Tatelano ya kanelo ya ditiragalo tsa *Omphile Umphi Modise* ga se e e tlhamaletseng. Ga di salane morago jaaka di diragetse. Moanedi o simolola ka go anela se se neng se diragala kwa seteišeneng sa terena ka nako ya kgorogo ya ga Motlalepule kwa Gauteng, go tswa kwa magaeng.

Morago moanedi o tlhagisa tshobotsi e ntle ya ga Motlalepule, e e tlhotlheleditseng lefufa la ga Thandi mo go ena. Bontle jwa ga Motlalepule bo senngwa ka go logelwa leano la gore a betelelwe, a ima ngwana yo ka ntlha ya tshotlego a mo isitseng kwa legaeng la kgodisetso ya bana kwa Ikageleng. Tatelano ya kanelo tsa ditiragalo go ya ka thulaganyo ya kanelo, e ka thadisiwa ka tsela e e latelang:

Tatelano e e tlwaelegileng e ne e solofetswe go re tlhagisetša Motlalepule le bontle jwa gagwe. Le gore ke mosetsana wa kwa magaeng, yo o neng a tshelela mo tshokolong. Se, sa mo lere Gauteng ka maikaelelo a go fokotsa lehuma le le neng le ba wetse. Bontle jwa gagwe jwa tlhola gore Thandi a mo fufegele, le go mmeela serai sa gore a ime ka go betelwa ke motho yo o rulagantšweng ke ene ka sebele. Tshokolo ya mo dira gore a ise ngwana kwa legaeng la bana la Ikageleng kwa Olanti. Se, se ka tlhagiswa ka sethalo se se latelang:

Ditiragalo tse di latelang ke tse dingwe tsa metseletsele e e sa tlhagiseng tatelano e e tlhamaletseng ya kanelo ya ditiragalo tsa padi *Omphile Umphi Modise*: **“Mogodungwana wa simolola tiro ya one, morago ga sebakanyana, a thulamela.... Mo mosong a tsoga a palelwa, a kgobegile marapo, a otšwa ke tlhogo, a feroga dibete”** (ts.5). Dikhutlo tse di tlhagisitsweng di tlhagisa fa moanedi a sa batle go tlhotlhora kgetse. Fa go neelwa tshedimosetso ka ga se se diragetseng mo thulamelong/go robaleng ga ga Motlalepule.

(i) Kanelo-phethi

Go ya ka Genette (1980:33), eno ke tsela eo kgang e tlhagisiwang ka teng tebang le kanelo yotlhe ya ditiragalo e feletse. Yona e ama tatelano ya ditiragalo tse di anelwang di setse di diragetse. Dikao: **“Monnamogolo Ofentse o ne a sa bolo go kua mokgosi gore morwadie a mo thuse ka modisa.** (ts.13). Fa polelwana e, e tlhagisiwa Modise o ne a sa tswa go goroswa kwa Matile. **“Motho yo Modise, mmadi, o tsamaya ka tsela**

ya mošate go ya go ipolaisa selo kwa bodibeng jaana a sa itire” (ts.43). Le Matlakala o ne a setse a ngategile fa moanedi a bona go le botlhokwa go tlhagisa mafoko a a fa godimo. **“O a batla, ngwanaka. Mme selo se a se batlang, sa gore ga mpa ya lefatshe.”** (ts.44). Omphile o setse a le mo dingwageng tsa go beta ka kotswana fa moanedi a tlhagisa ponelopele e ya ga Malebela.

Maitlhommo a moanedi mo dinopolong tse di fa godingwana go lebega e le go bipa mpa ka motlhatlha, ka tsholofelo ya gore mmuisi o tlaa mo inela matsogo metsing fa a sena go neelana ka ditlhaloso tse a neng a di tlodisitse matlho.

(ii) Kanelo ponelopele

Genette (1980:67) o e tsaya e le tsela ya bobedi ya go umaka kgotsa go bonelapele ditiragalo tse di sa ntseng di tlaa diragala, Dikao: **“Mmadi, ntsamaisa tsela, ntsala, e tle e re ka moso o mpakele.”** (ts.5). Mmuisi o tlaa pakela moanedi gore MmaSebolai le Motlalepule ba latlhetse lesea kwa Olanti, mme Motlalepule a boa, a feletsa a kgarakgatshega ka ntlha ya tshwetso e a neng a e tsaya. MmaMosidi o itatlhela kwa ga mosadimogolo Malebela mo lengweng la matsholo a gagwe a go batla morwae. Pele a ka bula molomo, mosadimogolo o mo tshoganyetsa ka go re: **“O a batla, ngwanaka. Mme selo se o se batlang se gare ga mpa ya lefatshe. Le gale, e tla re tsatsi lengwe o ntse o tsamaya, o se bone, o sa itse gore ke sone”** (ts.44). Ka tshwaelo kgotsa tlhagiso e, moanedi o alela mmuisi lemorago la go fetoga ga mahutsana a ga Motlalepule ka go bona lenyalo le go bona morwae yo o mmatlileng botshelo jotlhe jwa gagwe pele a neela mowa. Mowa wa gagwe o tlaa robala ka kagiso. **“Motho yo Modise, mmadi, o tsamaya ka tsela ya mošate go ya go ipolaisa selo kwa bodibeng jaana, a sa itire.”** (ts.43) Nopolo e e fa isong, e tlhagiswa/anelwa letsatsi morago ga gore Modise a bone kgobalo kwa bodibeng. Maitlhommo a moanedi ke go tlhalosetsa mmuisi gore Modise o susumeditse ke eng go iphitlhelana a tsere tsela e a boneng kotsi mo go yona.

Kanelo morago ga tiragalo ke togamaano e moanedi a e dirisitseng go arabela mamphemphe a dipotso a a neng a farafere tlhaloganyo ya mmuisi. Totobatso ya ponelopele ya nopolo ya tsebe 44 fa godingwana, e diragetse ka motlha wa motshameko wa lofetlho mme le fa go ntse jalo MmaModise, mosadi wa Ntsweleputswa, a se ka a lemoga fa e le morwae a ba gogang kwa pele. MmaMosidi o tlhoka leitlho la semowa go mo tsibosa fa selelo sa gagwe se arabilwe mo

motshamekong o wa lefetlho. Kanelo ya ponelopele ke nngwe ya ditogamaano tse moanedi a di dirisang ka katlego go tlhagisetsa mmuisi ditiragalo. Ponelopele le ditoro di tliša kgogedi mo mmuising. Mmuisi o o buisa ka botswapelo a batla go itemogela ka nosi fa ponelopele kgotsa toro e santse e tle e fetoge nnete.

Kanelo-ponelopele e tlhagelela maboelela. Maitlhommo ke go tliša kgogedi mo go buisetseng setlhangwa pele, go fitlhelela dikarabo tsa se tlhaloganyo ya mmuisi e neng e se kabakanya.

3.2.3.2. POAPOELETšo YA KANELO YA DITIRAGALO

Ke karolo ya nako ya kanelo. E kgaogantswe ka dikarolwana tse di latelang:

A. Kanelo-gangwe

Genette (1980:114) o e kaya e le kanelo ya tiragalo e e diragetseng gangwe fela. Mofuta o wa kelo ya ditiragalo o mofuta e mebedi. Wa ntlha, ke wa tiragalo e e diragetseng gangwe, e anelwa gangwe fela.. Sekao: **“E ne e le maitsiboa, ke emetse tšhutšhumakgala ya Ditsobotla”** (ts.1). Tiragalo e ya kwa boemelasetimela e diragetse gangwe ya bo ya anelwa gangwe ke moanedi. Bogolo jwa tiragalo tsa *Omphile Umphi Modise*, di diragetse gangwe, ke ka jalo di sa anelwe go feta gangwe. Ke makgetlho a le mokawana moo go fitlhelwang tiragalo ya mofuta wa bobedi e leng, tiragalo e e diragetseng gangwe e anelwa go feta gangwe. Moanedi o a bo a leka go fitlhelela maitlhommo mangwe a a ka amang mmuisi ka tsela e e rileng. Maitlhommo a go mo tsibosa ka go ela tlhoko ditlamorago dingwe tsa tiragalo e e rileng mo kanelong, gore e se ke ya tsoga e le bolele mo isagweng ya ga mmuisi, a iphitlhela le ena a wetswe ke se se tshwanang le seo. Maitlhommo a ka nna gape a go kgalema mekgwa e e sa siamang le go laya kgotsa go aga maitsholo a a eletsegang mo babuising.

B. Kanelo-gantsi ya se se diragetseng gantsi

Genette (1980:115) o e kaya e le tiragalo e e diragetseng gantsi e boeletswa gantsi. Dikao tse di latelang di sedifatsa mofuta o wa kelo ya ditiragalo: **“Mosadi mongwe wa Ntsweleputsa a rothisa keledi, a gopotse morwae. Mosadi a tlhaba mogolokwane lwa bofelo go ba etleetsa mo ‘etong lwa bone.”** (ts.32). **“Motlha MmaMosidi a neng a jetse nala gae, a bona basimane ba Matile ba tšile go tsaya lefetlho mo Maikutlwane ka bonolo jo bo kgatlhisang, mme ba gogwa ke**

**NWU
LIBRARY**

mosimane yo moleele, yo o matsatsarapa. A lala a mo gopotse bosigo jotlhe, a eletsa e kete e kabo e le morwae wa matsibola nthā; go se sepe se o se buang, se sa ame mosimane wa Matile..." (ts.45). Go lebega moanedi a boeletsa tiragalo e le nngwe e ya MmaMosidi a le kwa Maikutlwane ka maitlhomō a go totobatsa boammaaruri jwa ponelopele ya ga mosadimogolo Malebela.

Kanelo ya tshobotsi ya ga "mosetsana yo mosetlhana, motho wa marata-go-lejwa, "mo tsebeng ya 1 e anelwa lekgetlho la bobedi mo tsebeng ya boraro ke moanedi. **"Motlalepule e ne e le mosetsana yo mosetlhana, wa maratagolejwa..."** (ts.3). Poeletso e ya tshobotsi e ntle ya ga Motlalepule, go lebega moanedi a e boeletsa go gatelela fa e le yona e mo gogetseng metsi ka mosele. La ntlha ke ka mosimane wa lekolwane la tedu tsebeng le a kopaneng le lona fa a goroga kwa Gauteng go tswa kwa magaeng. La bobedi ke ka badira-le-ena kwa Doornfontein kwa meseseng, le Thandi go mo logela lemena, botlhe ba, ba dirile tse ba di dirileng e la fa tswela bontle jwa ga Motlalepule pelo.

C. Kanelo-gangwepoeletso

Genette (1980:115) o e tlhagisa e le tiragalo e le nngwe mme e anelwa gantsi. Moanedi o gakgamatsa mmuisi ka se a se tlhagisang ka polelwana e: **"Monnamogolo Ofentse o ne a sa bolo go kua mokgosi gore morwadie a mo thuse ka modisa."** (ts.13). O tlhagisa boikuelo jo lekgetlho la ntlha fa morwadie a mo tlisetsa modisa wa dingwaga di le supa, le mororo go utlwala a sa bolo go boaboeletsa kopo e makgetlhokgetlho.

Moanedi a ka tshokane a ne a leka go ritela ka lonala lwa kgonojwe tiragalo e e tshoganyeditseng mmuisi ka lemorago le gore mmuisi a tle a e metse bonolo.

Sekao se sengwe ke fa moanedi a anela ka ga se se latelang: **"Mogodungwana wa simolola tiro ya one, morago ga sebakanyana, a thulamela... Mo mosong a tsaga a palelwa, a kgobegile marapo, a otšwa ke tlhogo, a feroa dibete."** (ts.5). Go ya ka bosiamisi, go betelela ke mmoelela wa tiragalo. Lekgetlho lwa ntlha ke fa thobalano e simololwa, mme fa e tswelletse go diragala, go dirwa tiro e le nngwe gantsi, ka jalo ke tiro ya mmoelela. Ke ka jalo mo mosong Motlalepule a iphitlhetseng a tapetegile mo go kalo. Go anela ka go ipagolela mogodu gangwe ke moanedi go ka bo go tlhotlheditswe ke go tla go touta 'moila' o, mme se sa kgotlhela lokwalo lo lo ka iletswang go buisiwa ke barutwana kwa dikolong. Le ka Setswana, kgang e ga se e e

buiwang phatlalatsa fela segolo e buiwa ke bagolo. Ke kgang e e batlelwang mafoko le magokonyane ka botswerere gore go se nne mo pepeneneng gore go buiwa ka ga eng. Se, se direlwa gore kgang e tlhaloganngwe ke ba e ba lebaneng fela mme e sa fatlhe ba e sa ba lebanang.

D. Kanelo-poapoeletso

Genette (1980:116) o e tlhagisa e le tiragalo e e diragetseng gantsi e bile e tlhagisiwa gangwe mo kanelong.

i) Kanelo-gangwepoeletso ya maitlhomo

Genette o e kaya fa e bontsha go sa tlhomamang ga polelwana. Mo ntlheng e, moanedi o tlhagisa kanelo e, ka polelwana tse di latelang: **“Modise a bona tlhomedi a beile tantanyane mangole. A botsa rraagwemogolo gore ke eng tlhomedi a ratile go kgerisa dinonyane tse dingwe.”** (ts.15). **“E ne e le kgale Modise a ntse a botsa, mme rraagwemogolo a sa mo tseye tsia.”** (ts.16). Ka dipolelwana tse, polelwana ya ntlha ke yone e Modise a boditseng potso, mme polelwana ya bobedi e kaya fa Modise a boditse potso e makgetlho a le mmalwa a a sa tlhomamiswang mo polelwaneng ya ntlha, mme monnamogolo a ise a mo arabe. Se, se bontshwa ka **‘kgale a ntse a botsa’**. Potso e, mo kanelong e tlhagile gangwe fela mo tsebeng ya 15.

Polelwana e tshwana le e e latelang: **“E ne e tle e re Modise a leka go e thiba mo puleng, e rwale mogatla mo tlhogong, e kgotlhomele le naga,...”** (ts.20). Moanedi o tlhagisa tiragalo e gangwe, mme kgomo e, e ne e dira jaana makgetlho a le mantsinyana fa e thibiwa segolo fa pula ena. Makgetlho a ga a tlhomamiswa ka tlhamalalo mme go bontsha fa e ne e le mokgwa wa yona.

ii) Kanelo gangwepoeletso e e totobetseng

Genette (1980:64) o e kaya e le polelwana e e kayang totobalo e e tlang gangwe maboelela. Moanedi mo tsebeng ya 7 o tlhagisa kanelo-gangwepoeletso ka tsela e e latelang: **“Tsatsi lengwe le lengwe a tshwantsha Mosidi le mogoloe, yoo e neng ya re a le mo tlalelong, a mmita Omphile”** (ts.7). Moanedi ga a ise a boeletse tshwantshanyo e ya ga Mosidi le Omphile gongwe mo ditiragalong. E tlhagelela mo tsebeng ya 7 fela. Polelwana e, e totobatsa gore tsatsi lengwe le lengwe fa a bona ngwana yo, wa gagwe wa mosetsana, o ne a gopola Omphile. **“Tsatsi lengwe le**

lengwe a sala monna morago go ya go batla motho a sa itse kwa o gone;" (ts.44). Ka jalo ke kanelo-gangwepoeletso, gonne e ne ya mo tlhokisa boitumelo mo botshelong jwa gagwe jotlhe. Se, se totobatswa le ke bolwetse jo bo neng ba mo kubogela ka ntlha ya go tlhoka boitumelo le go tshwara sephiri sa go tlhalosa ka se se mo kgarakgatshang, e leng go se bone Omphile.

iii) kanelo-gangwepoeletso e e atolositsweng

Genette (1980:129) o e kaya fa e tlhagisa letsatsi le le atolositsweng. Moanedi o tlhagisa kanelo-gangwepoeletso e e atolositsweng mo tsebeng ya 7 ka tsela e e latelang: "**Rra, a re ye Olanti ka Tshipi e e tlang**". Moanedi o bua tiragalo ya morago ga ngwaga tse pedi Motlalepule a isitse ngwana legaeng la bana la kwa Olanti, tshipi e e tlang morago ga Latshipi e ba tswang kobamelong, ga e itlhagise gore ke Latshipi efe moo go ka kgonwang go lepa letsatsi le ba rulaganyang go ya Olanti ka lona.

3.3. BOKHUTLO

Go fitlha ga jaana, patlisiso e e supile le go bontsha katlego ya tiro ya ga Genette mo go sekasekeng Bolepakanelo jwa padi mo go *Omphile Umphi Modise*. Dikarolo tsotlhe tsa padi, e leng Kgang, Setlhangwa le Kanelo di fitlheletswe ga mmogo le dielemente tse di solofetsweng go nna le tsona go ya ka Gérard Genette. Go kamano e e kgotlhaganeng mabapi le dikarolo tsa padi e, tseo go fitlhelwang diponagalo tsotlhe tsa setlhangwa sa kanelo, padi, e leng **Kanelo, Poloto, Morero, Maitshetlego, Baanelwa le Puo le setaele**. Monyaise ka setlhangwa se, Omphile Umphi Modise, o kgonne go anela diteng tsa kgang ya gagwe ka matsetseleko. Bolepakanelo jwa ga Genette bo bontshitse se, ka fa tlase ga karolo ya **KGANG**, e e lebilweng ka fa tlase ga karolwana e e latelang: **LENTSWE**, le dielemente tse di fitlhelwang ka fa tlase ga lentswe e leng, **MOTLHA WA KANELO** le **DIKGATO TSA KANELO**. Karolo e, e ama *MAITSHETLEGO* a a tlhagisang mafelo a ditiragalo le nako tse di diragalang ka tsona. Monyaise o kgonne go tlhagisa mafelo a ditiragalo ka tsela e mmuisi a nnang le setshwantsho sa ona mo tlhaloganyong. Nako o e fitlhetse ka tiriso ya dipaka tse di farologaneng, pakajaanong, pakatlang, pakaphethi.

NWU
LIBRARY

Ka karolo ya **SETLHANGWA**, diponagalo tse di latelang di kgonnwe go fitlhelwa, *BAANELWA, PUO LE SETAELE*. Diponagalo tse di itemogetswe ka fa tlase ga dikarolwana tse di latelang tsa setlhangwa, **MODIRISO le LEBELO LA KANELO**. Di

fitlheletswe ka tiriso ya puo le setaele se se tlhagisitsweng ke moanedi, e leng Monyaise, le puo le setaele se a se tlhagisitseng ka baanelwa. Baanelwa, e leng batho ba motlhami wa setlhangwa a ipopelang bona go tshela mo lefatsheng la gagwe la ditiragalo, ba bopilwe ka tshwanelo go tlhagisa ditiragalo ka bokgabane, gore *MORERO*, e leng kgangkgolo/thitokgang e motlhami a fisekelang go e tlhagisetsa babuisi ka mokgwa wa thuto ya boyamakgoeng, o tswela mo pepeneneng. Tshobotsi,(sebopego), ya baanelwa o e tlhagisitse e kete o beile setshwantsho sa moanelwa fa pele ga mmuisi.

Karolo ya **KANELO** e fitlheletswe ka go lejwa ka fa tlase ga dikarolwana; **TATELANO YA DITIRAGALO le POAPOELETSO YA KANELO YA DITIRAGALO**. Dikarolwana tse, di lebilwe di patagantswe le dielementse tsa tsona. Se, se gorositse maitemogelo a ponagalo ya *POLOTO* le *KANELO*.

Go fitlha ga jaana, ka Bolepakanelo jwa ga Genette, e tlaa bo e le maithamako fa babuisi ba ka palelwa ke go tomola diponagalo tsa setlhangwa go tswa ka fa setlhangweng. Bothata jo bo lerileng patlisiso e, bo fetogile kgang ya maloba. Go tsaya babuisi kgopu, dintlha tse di botlhokwa ka ga patlisiso e, di tlaa sosobanngwa le go di tlhagisa ka tsela e di kgonneng go atlegisa patlisiso e ka teng mo kgaolong ya 4. Teng mo kgaolong e, go tlaa neelwa le dikatlenegiso tse di ka lebelelwang mo babuising ba ba kgonneng go fitlhelelwa ke patlisiso e.

KGAOLO YA 4

TSHOSOBANYO, DIKATLENEGISO LE DIPHITLHELELO KA GA TIORI YA GA GENETTE.

4.1 MATSENO

Patlisiso e, ke e nngwe ya ditshekatsheko tse mmalwa mo Setswaneng go dirisa tiori ya Bolepakanelo jwa ga Genette ka tsenelelo mo pading ya Setswana. Ke ka jaalo go tlhophilweng padi, Omphile Umphi Modise ya ga D.P.S. Monyaise, gonne e le padi e e gapileng sefoka mo bokwalapading jwa bo1960. Padi e, ke nngwe ya setlhano sa ga Monyaise e e bontshitseng bokgeleke ka tlhagiso ya ditekeletso le tiriso ya dikapuo e e nametshang. Kgaolo ya 3, e senotse tsela e tiori ya Bolepakanelo jwa ga Genette bo tsentsweng ka teng mo tirisong go ikaegilwe ka setlhangwa '**Omphile Umphi Modise**'. Genette ke motiori yo o tlhophilweng mo kgaolong ya 1, go thusa mo tharabololong ya bothata ba patlisiso e, e bong go se kgone go lemoga diponagalo tsa padi mo setlhangweng. Ka jalo patlisiso e, e tsepamisitse mogopolo mo go fitlheleleng dikarabo tsa dipotso tse di gwehlilweng ke bothata ba patlisiso mo kgaolong ya 1.

Go ka latelwa dipotso tse di latelang go tswa kwa kgaolong ya 1, go bona fa patlisiso e, e kgonne go di tsibogela ka tshwanelo:

- a) Dintlhakgolo tsa Bolepakanelo tse di ka thusang gore bo tlhaloganngwe ke dife?
- b) A tiori ya Bolepakanelo ba ga Genette e ka dirisiwa go thusa gore diponagalo tsa setlhangwa di lemogiwe go tswa mo setlhangweng sa Setswana?
- c) Ke mekgwa efe e e ka dirisiwang go buisa setlhangwa ka tsenelelo go lepa diponagalo mo setlhangweng?

Maikaelelo a a latelang ke matantabelo a patlisiso e, go fitlhelela dikarabo tsa dipotso tse di fa godimo:

- a) Tlhagiso ya se Bolepakanelo e leng sona.
- b) Tlhagiso ya lemorago la Bolepakanelo.
- c) Tlhagiso ka botlalo ka ga se Gérard Genette a se kayang ka Bolepakanelo.

d) Tshedifatso ya dikarolo tsa Bolepakanelo jwa ga Gérard Genette ka tsenelelo.

e) Go baya mo seding mekgwa e diponagalo tsa padi di ka lemogwang ka teng go

ya ka dikgato tsa Bolepakanelo jwa ga Genette mo go **'Omphile Umphi Modise'**.

Kgaolo e, e tlaa golaganya matantabelo a, le dipotso tse di setseng di tlhagisitswe go bona fa a fitlheletse dikarabo tsa tsona. Ka fa letlhakoreng le lengwe, mmuisi o tlaabo a katiseditswe go nna mmuisi yo o tlhotlha ka patlisiso e. Bobuisi jo, bo lere basekaseki ba isago, ka bo tlaabo bo tlhodile kgatlhego mo bokwalapading jwa babuisi gonne ba tlaa tlhaloganya padi nngwe le nngwe e ba rakanang le yona.

Ka kgaolo e, maitlhomomagolo ke go tlhotlhomisa fa patlisiso e fitlheletse dikarabo tsa dipotso tse di runtseng mo maitekong a go fitlhelela tharabololo ya bothata. Dipotso di tlaa tlhagiswa ka dintlha le go lebiwa ka bongwe ka bongwe go tlhotlhomisa fa patlisiso e di fitlheletse.

4.2. DIPOTSO TSA TSIBOGELO YA PATLISISO

a. Dintlhakgolo tsa bolepakanelo tse di ka thusang go bo tlhaloganya

Patlisiso e, e thadisitse ka lemorago la Bolepakanelo. Kgaolo ya 2, e tlhagisitse lotso la mefutatlhangwa, e leng padi, terama le poko. Lotso lo, lo simolotswe fa bolepapopego bo ne bo lebile diponagalo tse di ka thusang go senola le go bontsha pharologano magareng ga ditlhangwa. Ka dingwaga tsa bo1920, go simolotswe thutaditlhangwa mo Seesimaneng, e e ikaegileng segolo mo puong. Go ne go dirwa tshetshereganyo tsenelelo ya diteng tsa setlhangwa. Dikakanyo tse di tlhageletseng tsa go dibela puo le setso fa bokeresete bo kgaolwa go ka ithutiwa le go kwala ditlhangwa ka bokeresete, di lerile thuto e e totileng poko. Tsa botshelo fa di diragala, jaaka fa go ntshiwa bogadi, go nna le dipuisano magareng ga tshika tsoopedi tse di tlaa kopanngwang ka lenyalo. Go ka nna le batho ba ba elang tlhoko tsamaiso fela le ba ba reetsang mo dipuisanong. Mmuisano o, ke ona o tshwaetseng gape mo go boneng terama jaaka mofama o o ka ithutiwang.

Dikakanyo tsa basekaseki fa di ntse di tsweletse, tsa tlhagisa fa padi le yona e anela ka tsa botshelo jwa merafe ka go farologana mme ka ntlha ya se, e ka dirisiwa go dibela puo le setso sa morafe mongwe le mongwe. Puo ya poko ya nna e e thata go ka

tlhaloganngwa, ya padi ya nna ya ka metlha fela e sa tlhamalatse ditiragalo, fa ya terama yona e nnile e e bonolo e bile e tlhomaganya ditiragalo ka tlhamalalo ka go dirisa mmuisano.

Ba bolebapopego, bao ba lebang ditlhangwa le go di farologanya ka dipopego tsa tsona, ba leba padi ka dipopego tse di latelang: **morero, kanelo, poloto, maitshetlego, baanelwa le puo le setaele**. Bosekaseki jwa bolebapopego fa bo ntse bo tswelletse, ga runya dikakanyo tsa go leba puo le tiriso ya yona mo setlhangweng. Ke fa Bolepakanelo bo tlhabelwa ke letsatsi, bona bo leba borutapuo, jo bo lereng tsela ya go buisa setlhangwa ka tsenelelo.

Patlisiso e, ka jalo e lebile se Bolepakanelo e leng sona. Phitlhelelo go tswa mo batioring ba ba farologaneng ke gore, Bolepakanelo ke tiori e e lebang tsela e mokwadi wa setlhangwa a e dirisang go anela ditiragalo. Ga go tsela nngwe, puo ke yona komang-ka-nna mo go aneleng kgang e e fetisetwang go babuisi ka go kwalwa setlhangwa. Motho mongwe le mongwe o na le tsela e a tlhagisang puo ka teng. Se se botlhokwa ke go netefatsa go kwala/dirisa puo e e tshwanang, e bile e amogelwa le go tlhaloganngwa ka tsela e le nngwe ke mafelo otlhe a a dirang kgotsa a a dirisang puo e go kwadilweng ka yona. Ka jalo, mokwadi mongwe le mongwe o dirisa setaele sa gagwe go tlhagisa puo e a anelang ka yona.

Ka Bolepakanelo, tlhaloso ya lefoko le, e ama dintlha tse di latelang: **Kgang** e e tlaa beng e **anelwa** fa go kwalwa **setlhangwa** ka go dirisa setaele se se rileng go tlhagisa puo. Nngwe ya diponagalo tsa padi, tse di ka se tlodisiweng matlho mo tirong e, ke puo le setaele. Ka jalo, ka tsela nngwe, Bolepakanelo bo thusa go lepa puo le setaele sa mokwadi. Mmuisi fa a nnile maroka mo go kgoneng go golagana le mokwadi wa setlhangwa, o a bo a kgonne go ikgolaganya le puo le setaele se mokwadi a se dirisang mo kanelong ya kgang.

Puo e se aname, e ama mediriso e e tlhagisiwang ka dipaka tse di farologaneng. Ditiragalo dingwe di bontsha fa di ise di diragale, tse dingwe fa di anelwa go bontsha fa di setse di diragetse, tse dingwe di le mo nakong ya tiragalo. Nnete ke gore, sengwe le sengwe se se kwadilweng, se a bo se setse se diragetse, ke ka jalo se kgonwang go anelwa. Potso ke gore, a Bolepakanelo bo ama fela ponagalo e le nngwe ya padi? Nnyaa, maitemogelo ke gore Bolepakanelo bo amana le kgang gape. Ga go kgang e e ka anelwang go se se mokwadi/moanedi a ikaeletseng go se gorosa ka yona.

Maikaelelo a, ka puotlotlofoko ya ditlhangwa, a bitswa morero, e leng thitokgang/kgangkgolo e moanedi a e lereng go babuisi. Morero ke one mosupatsela wa moanedi, gonne a tshwanetse go tlhokomela gore kanelo nngwe le nngwe ya gagwe e mo lebise kwa go goroseng morero oo. Morero o, o mo teng ga kanelo, e e tlhagiswang ka puo le setaele se se dirisitsweng.

Go fitlha ga jaana, maitemogelo ke gore, Bolepakanelo, bo ama diponagalo tse di latelang tsa padi: Puo le setaele, morero le kanelo. Kanelo e, e tla ka motho yo a dirisang puo go tlhaeletsana le babuisi ba setlhangwa se a se kwadileng. Baanelwa ke bao mokwadi a ba ipopelang go tshela mo lefatsheng la gagwe go ba letla go dira ditiragalo le gore le tsona di ba diragalele, ntlhakgolo e le go gorosa morero wa gagwe. Kanelo e ya ditiragalo, e diragalela mo mafelong a a farologaneng, a a leng mo lefatsheng la ona, e leng mo setlhangweng. Tatelano ya ditiragalo yona e tlhagisa poloto ya setlhangwa. Ditiragalo di sutasuta le mafelo, gammogo le nako e di diragalang ka yona. Se, se gorosa maitshetlego a padi, e leng nngwe ya diponagalo tsa padi. Ka morero go goroswa thuto e e rileng go baamogedi/babuisi ba setlhangwa, ka maikaelelo a go tsibosa, go laya le go kgalema ka tsa botshelo ka kakaretso.

Dintlha tsotlhe tse di tlhagisitsweng fa godimo, ke tsone tse di lerileng patlisiso e, go leba lemorago la Bolepakanelo. Tlhotlhomiso ya lemorago e netefatsa fa Bolepakanelo bo dutile bolebapopego ka mo teng. Ke di-ya-thoteng di bapile, mme pharologano ke gore Bolepakanelo bo lepa tsela e diponagalo tsa setlhangwa di tlhagiswang ka teng mo setlhangweng, fa bolebapopego bo lebile dipopego tsa setlhangwa. Bolepakanelo bo setse bo le mo pakeng ya bone, e leng e e kopanyang paka ya segologolo, e e leng ya bolebapopego le paka ya maitemogelo-kitso. Bontsi jwa dinaga tsa Bophirima bo setse bo gatetse kwa pejana ka dipatlisiso tse di itharileng mo pakeng ya maitemogelo-kitso le e e kopanyang dipaka tsotlhe. Ga go thona go bona patlisiso e, e wela mo pakeng ya bogologolo, gonne dipuo tsa Aforika di sala morago tsela ya patlisiso ya dipuo tsa ditlhangwa tsa Bophirima. Ka ntlha ya se, go mo pontsheng gore ke tsona matlhagolela dipuo tse dingwe tsela.

Mekhino e e sa kabiwang mo bobatlisising, jaaka mokhino o o leng teng mo Setswaneng ka ga Bolepakanelo, ke yona e rotloeditseng patlisiso e. Ka ntlha ya fa Bolepakanelo bo ise bo dirwe ka puo ya Setswana, [bo dirilwe ka Seesimane mo setlhangweng sa terama ya Setswana ke M. Letsie] mo patlisisong e, Bolepakanelo jwa

ga Gérard Genette bo dirisiwa go leka go tlotlhomisa fa bo ka se thuse ka tharabololo ya bothata jo patlisiso e, e itebagantseng le bona. Potso ke gore a tiori e, e tlaa fitlhelela maikaelelo a patlisiso e, gonne e le tiori e kwa tshimologong e ne e kwadilwe ka Sefora? Tiori e, e tsibogetswe ke dipuo tse dingwe morago ga go fetolelwa mo Seesimaneng. Ka jalo e bontsha fa e ne e lebane le bosekaseki jwa ditlhangwa tsa Sefora.

b. Tebalebiso ya Bolepakanelo ka go bona fa e ka dirisiwa mo go senoleng

diponagalo tsa setlhangwa sa Setswana.

Tiro ya ga Gérard Genette ke yona komang-ka-nna ya Bolepakanelo. Sekwalo sa gagwe, '**Narrative Discourse**' se ne sa tsewa e le nngwe ya seminara mo tlhalosong ya se Bolepakanelo e leng sona. Batiori ba bangwe ba Bolepakanelo ke matlhogela a ga Genette, ke ka jalo Bolepakanelo jwa gagwe ke motheo wa Bolepakanelo jwa batiori ba bangwe. Mo Bolepakanelong jwa gagwe o lebile go kopanya le go rulaganya melebo ya go ithuta setlhangwa ka ga ditlhangwa tsa kanelo. Maitemogelo ke gore ke Mofora, yo o neng a kwala ka Sefora. Sefora ke nngwe ya dipuo tsa mafelo a a gatetseng pele mo bosekaseking. Tiori ya Bolepakanelo jwa gagwe e lebile go rulaganya kanelo go ya ka sebopego, go ithuta mekgwa e e botoka e e ka dirisiwang go ithuta setlhangwa sa kanelo. Ka ntlha ya se, tiori ya ga Genette e matshwanedi go ka lekeletswa go dirisiwa mo go rarabololeng bothata jwa patlisiso e. Sefora le sona se sala morago melawana ya thutapuo, fela jaaka Setswana. Go ithuta setlhangwa ka jalo go ka sala tsela e le nngwe mo dipuong tsotlhe.

Ka tiori ya ga Genette, thulaganyo ya kanelo go ya ka sebopego sa setlhangwa, go netefatsa fa tiori ya gagwe mo go ithuteng setlhangwa sa kanelo e ka se nne mafosi mo tharabololong ya bothata jwa patlisiso e. Omphile Umphi Modise, ke setlhangwa sa kanelo sa sebopego sa padi. Tiori ya ga Genette e leba gape le sebopego sa setlhangwa, go direng jaana, e a bo e leba diponagalo tsa mofuta wa setlhangwa seo. Genette o lebile kanelo ya ditiragalo tse di leng mo setlhangweng, tse di tthagisiwang ke moanedi. Ka jalo, dintlhakgolo tsa tiori ya Bolepakanelo jwa ga Genette ke kgang e a e bitsang 'Histoire' (story), setlhangwa se a se kayang e le 'Récit' e a e bitsang 'Discourse', e e amang setlhangwa gammogo le kanelo. Dintlhakgolo tse, di tlhagelela mo dikwalong tsa gagwe tse di latelang: '**Narrative Discourse**' e e thadisang ka dikarolo, dikarolwana le dielemente tsa Bolepakanelo.

Bothakga jwa gagwe mo go kopanyeng le go rulaganyeng melebo ya go ithuta ka ga ditlhangwa, bogolo tsa kanelo, bo iponaditse mo ditirong tse dingwe tsa gagwe tse di latelang: **'Introduction á' architexte', 'Figures of Literary Discourse', 'Principles of Pure Criticism', 'Rhetoric Restrained', 'Prouse Palimpsest and Proust and Indirect Language', 'Frontiers of Narrative', 'The Obverse of signs'**. Ka ditiro tse, Gérard Genette o itshupile bokgoni mo borutapuong ka go tlhagisa dikgopolo tse dintšhwa mo go tsamaiseng ditlhangwa le go di tlhaloganya.

Mo Setswaneng setlhangwa se tlhagisa kanelo ya ditiragalo. Tiori ya ga Genette e ntse e le mo motlhaleng o le mongwe le se Setswana se se kayang ka setlhangwa, kanelo le kgang. Ka kgang, Genette o lebile diteng tsa setlhangwa. Diteng tsa setlhangwa ke moo go fitlhelwang maitemogelo a moanedi/mokwadi ka ga botshelo. Genette o bua fa tsa botshelo jwa moanedi di ka se dirisiwe go thusa go sekaseka setlhangwa ka tsenelelo. Se, ke nnete e e senang disodiswana. Thadiso ka boripana ka tsa botshelo jwa moanedi, e leng D.P.S. Monyaise mo go Omphile Umphi Modise, e neetswe ka boripana. Tsa botshelo di ama letsatsi la botsalo, tsa kgolo ya gagwe, tsa thuto le diphitlhelelo tsa gagwe mo botshelong. Tsotlhe tse, ga di kitla di thusa mo go tlhaloganyeng le go lemogeng thulaganyo e e leng teng ka mo setlhangweng mabapi le popego ya sona. Maitemogelo a botshelo a thusa fela ka go anela maitshetlego ka bokgabane, gonne mokwadi a na le maitemogelo a a tletseng tebang le mafelo a a tshetseng mo go ona, mme se, ga se thuse mo go direng tshekatsheko-tsenelelo ya setlhangwa bonolo. Thadisetso ya tsa botshelo e neetswe fela go thusa mmuisi go amogela ditiragalo le go fitlhelela dikarabo tse a ka tswang a ka nna le tsona, jaaka go simolola thari ga ga Omphile sekolo ka ntlha ya go diiwa ke tsa tiso.

Ka kgang, babuisi ba kgona go lemoga diponagalo tse di latelang: morero, maitshetlego a a akaretsang nako ya ditiragalo. Tatelano ya ditiragalo e neela poloto, e e leng diteng tsa setlhangwa. Ke ka jalo Genette mo setlhangweng a lebang borutapuo, gonne puo e le komang-ka-nna ya tlhagiso ya kgang. Melawana ya thutapuo e a sekegelwa, ke ka jalo go leng botlhokwa gore mokwadi wa setlhangwa a tlhaloganye puc e a kwalang ka yona jaaka a ikitse, e se nne moithuti wa yona. Se, ke go tla go dirisa dikhoutu ka mokgwa o o sa tshwanelang, o o neelang bokao jo bo fosagetseng, jo bo sa kaeng selo se le sengwe mo mafelong otlhe a kwa puo eo e kwadilweng ka yona e dirisiwang teng.

Ka kanelo Genette o lebile tsela e moanedi a tlhagisang ditiragalo ka teng. E ke ntlha e e botlhokwa gonne fa go ka se tlhaloganngwe maemo a moanedi a leng mo go ona, kgolagano ya mokwadi le mmuisi e ya go latlhega, mme e lere tatlhego mo go tlhaloganyeng ditiragalo tsa setlhangwa. Ka tsela e, baanelwa, e leng nngwe ya ponagalo ya padi, ga ba kitla ba kgonwa go lemogwa mabapi le gore ke ofe yo o tsayang karolo, le gore ke ofe yo o umakwang fela.

Ka ditlhangwa tse, maitemogelo ke gore, Sefora le Setswana, di na le karolo tse di tshwanang mo Bolepakanelong. Ka jalo, tiori ya ga Genette e nyalelana sentle le go ka dirisiwa mo setlhangweng sa Setswana. Tsela ke e le nngwe fela, tiriso ya dikhoutu e a tshwana, pharologano fela ke dipuo tse di sa tshwaneng, mme bokao ke bo le bongwe. Patlisiso e, ga e a itaya sefololetse ka go tlhopha Genette go nna motiori yo go ka tantabelwang ka dikakanyo tsa gagwe go thusa mo tharabololong ya bothata jo bo itemogetsweng mo patlisisong e, e leng go palelwa ga babuisi mo go lemogeng diponagalo tsa padi go tswa mo setlhangweng.

Kanelo ya ditiragalo tsa Bolepakanelo ke e e tiileng, e e ka se arologanngweng. Nngwe le nngwe e botlhokwa mo go e nngwe. Ga go e e kgonang go ikemela e le nosi, ke mabogo dinku, a a thebana. Go totobatsa fa tiori e ya ga Genette e le maleba go rarabolola bothata ba patlisiso e, go molemo go e tsenya mo tirisong ka setlhangwa sa Setswana, Omphile Umphi Modise', go netefatsa fa setopo go supywa sa nakedi, mme magogwe a begwa a sule. Omphile Umphi Modise e tlhophilwe go dirisiwa gonne e le setlhangwa se se thopileng sefoka mo bokwalapading jwa dingwaga tsa bo1960, e bile e le setlhangwa se se kaiwang fa e le se se tlhagisa lobebe mo bokwalapading jwa Setswana. Lobebe lo, lo tlhagiswa ke tekeletso e e itemogetsweng mo kanelong le kobiso e e tlhagelelang mo setlhangweng. Se, se gogela kwa go fitlheleleng karabo ya potso ya bofelo ya patlisiso e, gonne ditemogo tse di na le mokgwa o di lemogilweng ka ona. Temogo e, ke ka ntata ya go buisa setlhangwa ka tsenelelo.

c. Mekgwa e e ka dirisiwang go buisa setlhangwa ka tsenelelo go lepa diponagalo mo setlhangweng.

Tsharololo ya dikarolo tsa Bolepakanelo go ya ka dikarolwana le dielemente tsa tsona, ke mokgwa o o ka dirisiwang mo go buiseng setlhangwa ka tsenelelo go lepa diponagalo tse di bopileng setlhangwa seo. Tsharololo e, e tlhanolola karolo nngwe le nngwe go sala e le mošampana. Dikarololwana le dielemente di bopa karolokgolo. Go

tlhaloganya se se bopileng karolokgolo, go kgwabofatsa diponagalo tse dingwe, mme di tswela mo seding gore di bonwe kgotsa di lemogiwe. Kgaolo 2 e ama dikarolo tse tharo tsa Bolepakanelo e leng kgang, setlhangwa le kanelo. Karolo nngwe le nngwe e tlhagisa ka tsenelelo dikarolwana le dielemente tsa yona. Kgaolo e khutlhisitswe ka go neela letlhomiso le le ka dirisiwang e le tshosobanyo ya tshekatsheko ya dikarolo tsa Bolepakanelo jwa ga Genette.

i. Kgang

Kgang e bopiwa ke karolwana, lentswe, le le golaganyang kanelo le kanedi. Kanelo ke motlotlo, fa kanedi e le kgang e e tlotliwang. Ka jalo, lentswe ke lona le le tlhagisang kanelo ya kgang. Omphile Umphi Modise e bontsha se ka tllhamalalo. Mokwadi e bong Monyaise o anela (kanelo) kgang (kanedi) ka ga boyamakgoeng ba ga Motlalepule. Kanelo e, ke ya ditiragalo tse di setseng di diragetse, mokwadi o a di gakologelwa, ke ka jalo a kgonang go di anela ka go di kwala. Mo kanelong ya gagwe, o tsamaya a tlhagisa le ditiragalo tse di tlaa diragalang, fa tse dingwe a di tlhagisa segongwe le ditiragalo. Moanedi mo kanelong ya gagwe o tsamaya a ntse a fetola maemo a gagwe mo boaneding go nna moanedi wa maemo a ntlha, a tloge a fetolele go nna mo maamong a bobedi. Ditiragalo dingwe o di tlhagisa ka moanedi yo o di ntshang ka dikgopolo, ga a di bue, o di tlhagisa ka kgopolo, go tlhagisa se se gakologelwang ke moanelwa. Moanedi go direng jaana, o lere tshutatshuto ya dikemo mo go tlhagiseng kanelo ya gagwe. Fa moanedi a sutile go neela baanelwa nako ya go ipuelela, o tsamaya a ntse a tsena baanelwa ka legare, ka go latlhela sengwe go golaganya babuisi le kgang e e anelwang. Tsenogare e, e tlhagelela fa mokwadi a anela ka magatwe, go bontsha fa e se karolo ya se a se tlhagisang.

Go sala lentswe la kanelo morago go thusitse mo go fitlheleleng temogo ya baanelwa ba ba tsayang karolo. Go thusa gape mmuisi go elela le kanelo, e e mo neelang bokgoni jwa go tlhaloganya kgang e e mo setlhangweng. Se, se thusa mmuisi go fitlhelela morero wa setlhangwa ntle le go okaoka. Kwa bokhutlong jwa kanelo, moamogedi o itseetse thuto nngwe go tswa mo kanelong. Go dirisa ga Genette ga karolwana e ya lentswe le dielemente tsa lona, e leng motlha wa kanelo, dikgato tsa kanelo, diphetogo tsa dikgato, moanedi, mogaka le moamogedi, ke setaele sa Genette. Ka setaele se, o fitlhelela mekgwa e e farologaneng e a e dirisang go lemoga baanelwa, morero le go tlhaloganya kgang ka go kgona go elela le kanelo ya ka mo setlhangweng.

Tiro ya Genette e kwatlapela sentle le ditiragalo tsa Omphile Umphi Modise, gonne dikgato tsotlhe tse a di tlhagisang ka karolwana ya lentswe, di tlhagelela ntle le pelaelo mo setlhangweng se se mo isong. Kgaolo ya 3, ke yona e neelang bonnete jwa diphitlhelelo tse. Ka jalo, tiro ya ga Genette e maleba go dirisiwa go sekaseka kang ya setlhangwa sa Setswana.

ii. Setlhangwa

Ka setlhangwa, Genette o lebile modiriso o o ikamanyang le puo e e dirisitsweng go tlhagisa lebelo la ditiragalo. Mosola wa modiriso ke go anela kang le go neela dintlha. Se, se lere ponagalo ya poloto, gonne go ka kgonwa go neela dintlha tsa kanelo ka tatelano ya tsona e bile go senola mabaka a a tlhotlheleditseng ditiragalo tseo. Genette o leba sekgala magareng ga moanedi le kanelo, mme go thusa mo go tlhaloganyeng boanedi jwa kang. Ka boanedi, go lejwa baanelwa ba ditiragalo. Moanedi o okame megopolo le metsamao ya baanelwa. Botshelo jwa bona, bo mo diatleng tsa gagwe. O dira sengwe le sengwe se a batlang go se dira ka baanelwa ba gagwe. Moanedi o itse ditlamorago tse Motlalepule a tlileng go kampana le tsona tsa go isa ngwana kwa Ikageleng, e bong kgodisetsong ya bana ya kwa Olanti. Ka dinako dingwe kitso ya moanedi e lekana le ya moanelwa. Nako dingwe moanedi o kgona go tlhagisa ditiragalo mo go bontsheng e kete kitso ya gagwe ka baanelwa e potlana. Mo setlhangweng go elwa tlhoko setaele se mokwadi a se dirisang go anela ditiragalo, gammogo le puo e a anelang ka yona.

Moanedi mo puong ya gagwe o kgona go fetola dikhoutu, le go tlhaga a le sebedi, go nna le kitso e e feteletseng jaaka ya go kgona go bonelapele. Ditiragalo di kgonwa go sosobanngwa, go oketsa lebelo la tsona. Ditiragalo dingwe, jaaka baanelwa ba ba seng botlhokwa le dinako dingwe di a tlogelwa go tila go lotolotsa kang, e e ka leelefatsang lebelo la ditiragalo.

Tshekatsheko ya setlhangwa ka mo teng go ya ka tiro ya ga Genette, e utolola tsotlhe ka ga baanelwa, poloto le puo le setaele se ditiragalo di tlhagisiwang ka sona. Se, ke maitemogelo a gore tiro ya Genette e maleba mo setlhangweng sa Setswana, gonne Omphile Umphi Modise e kgonne go tlhagisa dikarolwana le dielemente tse di lebileng setlhangwa ka mo teng, e leng karolwana ya modiriso ka dielemente tse di latelang: modiriso-kanelo, sekgala, kanelo ya ditiragalo, puo ya kanelo le dielemente tsa tlaleletso tsa yona e leng, puo e e anelang, puo e e sutasutang le puo pegelo. Elemente

ya pono, lentswe la kanelo le dielemente tsa tlaleletso ya yona, di tlhoka tsepamiso-maikutlo, tsepamiso-maikutlo ya ka fa teng le tsepamiso-maikutlo ya ka kwa ntle. Elemente ya diphetolo, dikai-dintsi, gammogo le karolwana ya lebelo la kanelo le dielemente tsa yona e leng tshosobanyo, go goga mowa, tlogelo le dielemente tsa tlaleletso tsa yona, tlogelo e e phuthologileng, tlogelo e e feletseng, tlogelo e e leng ya kgopolo le elemente ya pono.

Tsotlhe tse di umakilweng tse, di itemogetswe fa kanelo ya ditiragalo tsa diteng tsa setlhangwa e tsweletse go aneelwa. Se, se gogela kwa karolong ya bofelo ya Bolepakanelo jwa ga Genette, e leng kanelo ka boyona.

iii. Kanelo

Genette ka kanelo o lebile tatelano ya ditiragalo le poapoeletso e ditiragalo di tlhagiswang ka teng ka mo kanelong. Genette o tlhagisa fa nako e bontsha tatelano ya ditiragalo, tse di tlaa lemogwang ka tlhagiso ya matlha le ya diura le malatsi a ditiragalo, e bile e bontsha le tlhomamo ya ditiragalo mo kgannyeng e e anelwang. Mo go Omphile Umphi Modise, moanedi o simolola ka go anela ka ga letsatsi la kgorogo ya ga Motlalepule kwa Gauteng. Kanelo-phethi e anela ka tiragalo e e setseng e anetswe ka mo setlhangweng. Se, se sedimosa kang e e anetsweng mme moanedi a e tlodisitse matlho go neelana ka tlhaloso e e e emang nokeng. Modise o wetswe ke dikgobalo kwa molapong. Kgobalo e, e tlhagisiwa pele, mme morago fa kanelo e ntse e tsweletse, mokwadi a anele ka se se lerileng dikgobalo go nna teng mo ditsebeng tse di kwa pejana.

Genette o lemosa fa ditiragalo di kgonwa go anelwa gangwe, tse dingwe di boeletswa gantsi mme di sa tlhagiswe ka go tshwana, fela moonono o le mongwe, kgotsa go ka nna le poapoeletso ya maitlhommo. Ka ga poapoeletso ya maitlhommo gantsi moanedi o dirisa, **'E ne e le kgale', 'E ne e tle e re', 'o ne a sa bolo'**. Maikaelelo a se ke go totobatsa kanelo e e boeletswang. Kanelo nngwe e ka nna gangwe mme ya ipoeletsa go atolosa nako ya tiragalo. Se, ke fa letlha le sa tlhomamisiwe, le tlhagiswa ka tsela e e latelang: Tshipi ya beke e e tlang, mme go sa tlhomamiswe letlha la beke e go buiwang/buisanwang ka yona, go thusa mmuisi go lepa tshipi eo e e latelang.

Dipoeletso tse, ka mokgwa mongwe di senolela mmuisi morero wa kanelo ya setlhangwa, gonne mosola wa tsona e le go gatelela ditiragalo tse mokwadi a batlang

babuisi go di ela tlhoko. Kanelo e tshwana le **'O a batla, ngwanaka. Mme selo se o se batlang, se gare ga mpa ya lefatshe. Le gale, e tla re tsatsi lengwe o ntse o tsamaya o se bone, o sa itse gore ke sone,** mme fa ditiragalo di ntse di tswelletse, mo kgaolong e e kwa pele go bo go anelwa se se lateng:' **Ga nna jaaka Malebela a ne a boletse.** Mokwadi o gatelela puo e e kileng ya buiwa fa e diragetse, mme ga e tlhagelele jaaka e ne ya anelwa la ntlha.

Ka jalo, tiro ya ga Genette, fa e dirisiwa mo setlhangweng, karolo nngwe le nngwe ya Bolepakanelo e neela tsela ya go se tlhaloganya ka tsenelelo. Maitemogelo a a fitlheletsweng ke gore karolo nngwe le nngwe e ama diponagalo tsotlhe tsa padi. Ka go rialo, tiro ya Bolepakanelo jwa ga Gérard Genette ke e e ka dirisiwang ke dipuo tsotlhe go ruta go tlhaloganya ditlhangwa, bogolo tsa mofuta wa kanelo.

4.3. BOKHUTLO

Fa babuisi ba kgonne ka patlisiso e go fitlhelela dikarolo, dikarolwana le dielemente tsa Bolepakanelo, ga ba kitla ba nna le bothata jwa go lemoga diponagalo tsa padi go tswa mo setlhangweng. Se, se tlaa tsala kgatlhego mo go buiseng ditlhangwa ka kakaretso, bogolo Omphile Umphi Modise. Ga ba kitla ba tsaya Omphile Umphi Modise e le setlhangwa se se marara, gonne ka patlisiso e, ba tlaabo ba se itse jaaka ba ikitse. Pele ba ne ba buisa setlhangwa se jaaka ba buisa lokwalodikgang. Go tlogeng jaanong, se tlaa buisiwa ka tsenelelo gonna le setshwantsho sa lefatshe le le ka fa setlhangwang ka mo ditlhaloganyong tsa bona.

Ba tlaa rata puo ya Setswana, ba ikungwisa ka tlotlofoko ya yona. Go direng jaalo ba tlaabo ba e dibela, gonne ba le mo seemong sa go e bua ka tlhamalalo le ka nepagalo mme bosetlabošweng ba tlaa e kapa, ba se tlhole ba timelelwa ke mareo a tlholego a Setswana. Kgatlhego ya bokwalapadi jo bo tlhotlwa mo Setswaneng, bo tlaa oketsega. Bosekaseki jwa ditlhangwa mo Setswaneng bo tlaa nama go lepalepana le dipaka tse bosekaseki bo leng mo go tsona. Ka jalo Bolepakanelo mo Setswaneng bo tlaa fitlhelela dipaka tsotlhe, e leng paka ya thanololo, ya maitemogelo-kitso, le paka ya go kopanya dipaka tse tharo tse, ntle le kgotlhano.

LENANEO LA METSWEDI E E MALEBA (REFERENCE LIST)

Abbott, H.P. 2007. *Story, plot and narration*. (In Herman. D., ed. The Cambridge companion to narrative. Cambridge University Press. Cambridge, New York.)

Bertens, H. 2001. *Literary Theory. The Basics*. Routledge. London.

Creswell, J.W. et al. 2007. *First Steps in Research*. Edited by Maree k. Van Schaik. Pretoria.

Curry, J.1994. *Critical Theory & African Literature Today*. Africa World Press, Inc. New Jersey.

Du Plooy, H. 2000. *Oopte en afbakening: ruimtes en rame in die oeuvre van Lettie Viljoen*. *Tydskrif vir literatuurwetenskap*, 16(2):86-106.

Gérard, Genette. 1980. *Narrative Discourse. An Essay in method*. Translated from French by J.E. Lewin. Cornell University Press. New York.

Gérard, Genette. 1982. *Figures of Literary Discourse*. Translated by Sheridan A. Columbia University Press. New York.

Gérard, A. 1993. *Comparative Literature And African Literatures*. Via Africa. Pretoria.

Gérard, Genette. 1993. *Fiction and Diction*. Translated from the French by Catherine Porter. Cornell University Press. New York.

Gibson, A. 1996. *Towards a postmodern theory of narrative*. Edinburgh university Press. Great Britain.

Harland, R. 1999. *Literary Theory from Plato to Barthes. An Introduction History*. St Martin's Press. New York.

Hawthorn, J. 1992. *Study the Novel*. Second Edition. Edward Arnold. London.

Herman, D. 2003. *Narrative Theory and Cognitive Sciences*. CSLI Publications. Carlifornia.

Herman, D. 2004. *Story logic: Problems and possibilities of narrative*. University of Nebraska Press. Lincoln, London.

- Herman, D. 2007. *The Cambridge Companion to Narrative*. Cambridge University press. New York.
- Jackson, L. 1991. *The Poverty of Structuralism Literature and Structuralist Theory*. Longman. London.
- Jefferson, A. ed. 1986. *Modern Literary Theory: a Comparative Introduction*. Batsford Ltd. London
- Jordan, A.C. 1973. *Towards An African Literature. The Emergence of Literature Form in Xhosa*. University of California Press. London.
- Kgosikoma, B.N.et al.2008. *Kaedi ya go Ruta Dikwalo: Omphile Umphi Modise*.Maskew Miller. Cape Town.
- Lane, R.J. 2006. *Fifty key Literary Theorists*. Routledge. New York.
- Letsie, M.M. 1996. *A Narratolgical Analysis of the Setswana Short Story "khutsana" By J.M. Ntsime*. Hons B.A. Dip in Educ (Arts). Potchestroom.
- Mafela, M.J.1996. *The Elements of Fiction in the Novels of J.N. Maumela*. Kagiso Publishers. Pretoria.
- Malope, R.M. 2003. *Matlhoko, Matlhoko*. Molaphole Publishers CC. Hammanskraal.
- Malope, R.M.1977. *Tshekatsheko-tsenelelo ya Dipadi tse Tlhano tsa Ntlha tsa ga Monyaise*. Pietersburg. (Thesis (MA) – Unin)
- Malpas, S. & Wake, P. 2006. *The Routledge Companion to Critical Theory*. Routledge. London.
- Mokgoko, E.M. 1983. *Histori ya bokwalapadi mo setswaneng le ditlhagiso tsa go tsholetsa maemo a padi mo setswaneng. Biro ya Puo le Setso: Pitso ya 6-9 Phukwe*. Mmabatho.
- Monyaise D.P.S. 2008. *Bogosi Kupe*. First impression. Van schaick. Pretoria.
- Monyaise, D.P.S. 2008. *Omphile Umphi Modise*. Kagiso Publishers (Pty) Ltd. Cape Town.

Newton, K.M. 1997. *Twentieth-Century Literary theory. A reader*. Second Edition. Macmillan Press LTD. London.

Niland, D. 1959. *Make Your Story Sell*. Michael Joseph LTD. London.

Owen, H. 2010. *X-kit Essential Perefence: Pearson Fiction as Type of a Prose*. Traviss- cea Collen. Gardyne Hazel. Cape Town.

Padley, S. 2006. *Key Concepts in Contemporary Literature*. Palgrave. New York.

Phelan, J. & Rabinwitz, P.J. 2008. *A Companion to Narrative Theory*. Blackwell Publishing Ltd. USA.

Pier, J. 2004. *The Dynamics of narrative form Studies In Anglo American Narratology*. Walter de gruyter. Berlin. New York.

Rapoo, E.E. 1993. *Boanedi mo go Mangomo le Lehudu ka Mmileng M.T. Tshekatsheko-papiso*. Potchefstroom. (Thesis (MA) – Pu vir CHO)

Rimmon-Kenan, S. 1983. *Narrative Fiction. Contemporary poetics*. Methuen. London.

Ronen, R. 1994. *Possible worlds in literary theory*. Cambridge University Press. New York.

Rosenwasser, D. 2009. *Writing Analytically*. Fitfth Edition. Lyn Uhl. Boston.

Selden, R.A.1986. *A Reader's Guide to Contemporary Literacy Theory*. The Harvester

Swanepoel, C.F. 1990. *African Literature: Aproaches and Applications*. Haum Tertiaty. Pretoria.

Wake, P. 2007. *Narrative and Narratology*. (In Herman, D., ed. *The Cambridge Companion to narrative*. Cambridge University Press. Cambridge, New York.)

www.signosemio.com/genette/narratology.asp 2013/06/07

LENANEO LA METSWEDI YA TLALELETSO YA TSHEDIMOSETSO

Abrams, M.H.1988 *A Glossary of Literary Terms*. 5th Edition. Holt Rinehart & Winston, Inc. New York.

Alison, R. 2001. *English Language and Literature for AQA*. Heinemann Educational Publishers. Chicago.

Beckson, K. et al. 1990. *Literacy Terms. A Dictionary. Third Edition*. Revised and Enlarged. Andre Deutsch. Worcester.

Celce-Murcia, M. 1988. *Techniques and resources in teaching Grammar*. Oxford University Press. New York.

Gill, R.1985. *Mastering English Literature: Poetry, The Novel,Drama*.Macmillan. Hong Kong.

Hawkins, E. 1984. *Awareness of Language: An introduction*. Cambridge University Press. Cambridge.

Mareme, B.G. 2008. *Thanodi ya Setswana*. Nutrend Publishers. Pietermaritzburg.

Martin, S. 1991. *English Literature. A student Gilde*. Secong Edition. Longman Group. New York.

Milan, D. 1983. *Developing Reading Skills*: McGraw-Hill, Inc. New York.

Moody, H.L. 1968. *Literary Appriciation: A Guide to the Understanding Enjoyment of Literature in English*. Longman Group Ltd. London.

Quinn, E. 2006. *A dictionary of Literary and Thematic Terms*. Second Edition. Checkmark Books.New York.

Rapaport, H. 2011. *The Literary Theory Toolkit: A Compendium of concepts and Methods*. Wiley-Blackwell. UK.

Ryan, R. et al. 1982. *An Introduction to Contemporary Literacy Theory*. AD. Donker. Johannesburg.

Scholes, R. 1981. *Elements of fiction. An Anthology*. Oxford University Press, Inc. New York.

Snyman, J.W. et al. 1986. *Segarona. Mophato wa 10*. Book Studio (Proprietary) Limited Hout Bay.

Tambling, J. 1991. *Narrative and Ideology*. Open University Press. Buckingham.

Toolan, M. 2001. *Narrative. A Critical linguistic introduction*. Second Edition. Routledge. London.

Tyson, L. 2006. *Critical Theory Today. A User-Friendly Guide. Second Edition*. Routledge. New York.

Urdang, L. 1972. *A Dictionary of misunderstood, Misused, Mispronounced words*. Thomas Nelson and Sons Ltd.

Widdowson, H.G. 1978. *Teaching language as Communication*. Oxford University Press. Hong Kong.

**NWU
LIBRARY**

MAMETLELELO YA MAREO A A DIRISITSWENG

Mareo a a latelang ke a a dirisitsweng mo patlisisong e. Ka ntlha ya fa go na le a a seng a tlwaelo, tlhaloso e neetswe ka mareo a Seesimane. A neetswe ka tsela e, go thusa babuisi go se timelelwe ke tsela e a dirisitsweng ka yona ka mo tirong e.

Bolepapopego	Structuralism
Dikai-dintsi	polymodality
Dikgato tsa kanelo	Narrative Levels
Diphetogo	Metalipsis
Diphetolo	Alterations
Tlhagisetso	Contextualization
Go goga mowa/Go kgonya	Pause
Go tlhoka tsepamiso-maikutlo	Zero focalization
Kanelo	Narration
Kanelo e e dikagangweng	Metadiegetic
Kanelo ya ditiragalo	Narrative of events
Kanelo ya morago ga ditiragalo	Subsequent
Kanelo ya ponelopele	Prior
Kanelo ya ponelopele le segongwe	Interpolated
Kanelo ya segongwe le tiragalo	Simultaneous
Kanelo-gangwe	Singulative Narrative
Kanelo-gangwepoeletso	Iterative Narrative
Kanelo-gangwepoeletso e e atelositsweng	Extended

Kanelo-gangwepoeletso e e totobetseng	Specification
Kanelo-gangwepoeletso ya boithomo	Determination
Kanelo-gangwepoeletso ya se se diragetseng gangwe	Narrating n times what happened once
Kanelo-gantsi ya se se diragetseng gantsi	Narrating n times what happened n times
Kanelo-phethi	Analepsis
Kanelo-ponelopele	Prolepsis
Kgang	Story
Kodu	Voice
Lebelo la kanelo	Duration
Lentswe	Voice
Maitemogelo-kitso.	Cognitive
Moamogedi	The Recipient
Moanedi	Person
Moanedi wa yo o kwa ntle	Extradiegetic
Modiriso	Mood
Modiriso-Kanelo	Narrative Mood
Mogaka	Hero/Narrator
Motlha wa kanelo	Narrative Instance
Nako ya kanelo	Time of the narrating
Poapoeletso ya kanelo ya ditiragalo	Frequency
Ponalo	Narrative Perspective

Pono	Scene
Puo ya kanelo	Narrative words
Seabe sa maikutlo	Emotive function
Seabe sa go kaela	Directing Function
Seabe sa go anela	Narrative Function
Seabe sa go paka	Testimonial function/ Function of attestation
Seabe sa go tihaeletsana	Function of Communication
Seabe sa moanedi	Functions of the Narrator
Sekgala	Distance
Setlhangwa	Text
Tatelano	Order
Tlogelo	Ellipsis
Tlogelo e e feletseng	Implicit Ellipses
Tlogelo e e leng ya kgopolo	Hypothetical Ellipses
Tlogelo e e phuthologileng	Explicit Ellipses
Tsepamiso-maikutlo ya ka fa teng	Internal focalization
Tsepamiso-maikutlo ya ka kwa ntle	External focalization
Tshosobanyo	Summary